

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ НААУ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

(інформаційний дайджест у сфері сімейного права)
за II квартал 2026 року
Випуск 25

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА
2026

I. НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА.....	3
1.1. Закони та інші нормативно-правові акти.....	3
1.2. Законопроекти.....	4
II. СУДОВА ПРАКТИКА.....	6
2.1. Практика Верховного Суду.....	6
2.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя.....	6
2.1.2. Справи щодо стягнення аліментів.....	11
2.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини	18
2.1.4. Справи щодо міжнародного викрадення дітей.....	24
2.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав.....	27
2.1.6. Справи, що стосуються шлюбних договорів та договорів про виховання і утримання дітей.....	28
2.1.7. Справи щодо видачі обмежувальних приписів.....	29
2.1.8. Справи щодо інших сімейно-правових спорів.....	33
2.1.9. Справи щодо спадкових правовідносин.....	33
2.1.10. Висновки з процесуальних питань у сімейних правовідносинах.....	38
2.2. Практика Європейського суду з прав людини.....	45
III. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ.....	51
3.1. Дисертації.....	51
3.2. Публікації, які не відносяться до розряду наукових.....	52

Відповідальний редактор:
Бабенко Юрій

Редактори:
Семенова Ольга, Попіка Ірина, Дубчак Леся,
Кухаренко Олена, Василевська Карина,
Змисла Марта, Белікова Анастасія,
Максименко Олена, Анохіна Ярослава,
Клочай Наталія, Бузанов Дмитро, Водоп'ян Тетяна

Контакти:
04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3, 5-й поверх

Комітет НААУ з питань сімейного права

Голова Комітету Гретченко Л. Л.

Електронна пошта: lhretchenko@mail.unba.org.ua

I. НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА

1.1. Закони та інші нормативно-правові акти

Закон України від 07.04.2026 №4833-IX

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку виконання судових рішень, рішень інших органів та цифровізації окремих етапів виконавчого провадження»

Законом удосконалено порядок примусового виконання судових рішень та запроваджено цифровізацію окремих етапів виконавчого провадження. У частині Закону, що стосується стягнення аліментів, визначається, що відомості про боржника вносяться до Єдиного реєстру боржників за рішенням про стягнення періодичних платежів (аліментів), при цьому не підлягають внесенню відомості про боржників, які мають заборгованість за виконавчим документом про стягнення періодичних платежів (аліментів) у сукупному розмірі, що є меншим за суму платежів за три місяці. Єдиний реєстр боржників має містити відомості про категорію стягнення (аліменти, штраф тощо). Крім того, у позовній заяві (заяві про забезпечення позову) про стягнення грошових коштів позивач зазначає реквізити свого рахунку в банку, небанківському надавачі платіжних послуг або інформацію про відсутність такого рахунку та бажаний спосіб отримання коштів.

Повний текст Закону за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4833-20#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2026 р. №468

«Про внесення зміни до пункту 6 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення соціального захисту дітей та сім'ї»

Повний текст Постанови за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468-2026-п#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2026 р. №482

«Про затвердження Порядку здійснення моніторингу стану виконання законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, практики його застосування, заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, підготовки та оприлюднення щорічного звіту за результатами моніторингу»

Повний текст Постанови за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2026-п#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2026 р. №617

«Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін щодо особливостей виплати окремих видів державної допомоги сім'ям з дітьми»

Повний текст Постанови за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2026-п#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2026 р. №653

«Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо впровадження Європейської гарантії для дітей в Україні»

Повний текст Постанови за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-2026-п#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2026 р. №664

«Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення маршруту дитини з інвалідністю від раннього виявлення до переходу в самостійне життя»

Повний текст Постанови за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2026-п#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2026 р. №717

«Про затвердження Порядку та умов надання у 2026 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію програми публічних інвестицій із забезпечення житлом дитячих будинків сімейного типу»

Повний текст Постанови за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/717-2026-п#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2026 р. №811

«Деякі питання визнання особи постраждалою від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та призначення і виплати такій особі невідкладної грошової виплати»

Повний текст Постанови за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811-2026-п#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2026 р. №810

«Про внесення змін до Порядку здійснення державного контролю/моніторингу за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки, соціальних послуг та за дотриманням прав дітей»

Повний текст Постанови за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810-2026-п#Text>

1.2. Законопроекти

4

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України "Про міжнародне приватне право" щодо визначення права, що застосовується до встановлення та оскарження батьківства»

Номер, дата реєстрації: 15152 від 09.04.2026.

Метою законопроекту є удосконалення правового регулювання визначення та оскарження батьківства у правовідносинах із іноземним елементом. Основними завданнями є розширення підходів до визначення права, що застосовується до встановлення та оскарження батьківства, запровадження альтернативної колізійної прив'язки, а також забезпечення застосування права, яке є більш сприятливим для дитини.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69854>.

Проект Закону «Про внесення змін до статті 246 Сімейного кодексу України»

Номер, дата реєстрації: 15191 від 23.04.2026.

Метою законопроекту є виключення положень частини другої статті 246 Сімейного кодексу України, яка по суті є нормою, що не відповідає принципу юридичної визначеності, належної ясності викладу, завершеності закладеного правового регулювання, а також є неякісно сформульованою, оскільки містить дефініції, яких немає в чинному законодавстві.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69926>.

Проект Закону «Про внесення зміни до статті 25 Закону України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" щодо уточнення деяких питань відшкодування моральної шкоди, заподіяної смертю потерпілої фізичної особи, її чоловіку (дружині), батькам (усиновлювачам) та дітям (усиновленим)»

Номер, дата реєстрації: 15202 від 27.04.2026.

Законопроект спрямований на унормування питань відшкодування моральної шкоди, заподіяної смертю потерпілої фізичної особи, її чоловіку (дружині), батькам (усиновлювачам) та дітям (усиновленим), з урахуванням висновку Верховного Суду, викладеного у постанові від 08.10.2025 у справі №753/16824/18, згідно з яким така шкода відшкодовується також особам, які проживали з померлим однією сім'єю.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69948>.

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо гарантування збереження робочого місця особам, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку»

Номер, дата реєстрації: 15204 від 27.04.2026.

Метою законопроекту є гарантування збереження робочого місця особам, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69945>.

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" щодо розширення умов для осіб, які мають право на отримання допомоги для догляду за дитиною «ЄЯсла»

Номер, дата реєстрації: 15265 від 22.05.2026.

Метою законопроекту є розширення умов для осіб, які мають право на отримання державної допомоги для догляду за дитиною «ЄЯсла», шляхом включення до них фізичних осіб – підприємців та осіб, які провадять незалежну професійну діяльність. Основними завданнями проекту є: забезпечення рівних прав на соціальний захист для батьків незалежно від форми їхньої зайнятості; стимулювання самозайнятості населення та підтримка жіночого підприємництва після народження дитини; покращення демографічної ситуації через створення сприятливих умов для поєднання батьківства та ведення бізнесу.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70063>.

Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення захисту дітей від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості»

Номер, дата реєстрації: 15266 від 22.05.2026.

Метою законопроекту є посилення захисту дітей від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, узгодження норм деяких законодавчих актів України з положеннями Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70048>.

Проект Закону «Про внесення змін до статті 12-6 Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" з метою розширення державної підтримки для самозайнятих осіб»

Номер, дата реєстрації: 15265-1 від 03.06.2026.

Метою законопроекту є забезпечення права самозайнятих осіб на отримання державної допомоги для догляду за дитиною «єЯсла» нарівні з найманими працівниками. Основними завданнями законопроекту є усунення законодавчої невизначеності щодо права фізичних осіб – підприємців та осіб, що здійснюють незалежну професійну діяльність, на отримання допомоги «єЯсла», а також забезпечення рівності доступу до державної підтримки для батьків незалежно від форми зайнятості.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70133>.

Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за виготовлення і розповсюдження дитячої порнографії»

Номер, дата реєстрації: 15294 від 03.06.2026.

Законопроект розроблено з метою посилення захисту малолітніх та неповнолітніх осіб шляхом збільшення відповідальності за вчинення дій, пов'язаних із залученням їх до надання послуг сексуального характеру, розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, втягнення їх до заняття проституцією тощо, а також з метою удосконалення окремих положень Кримінального кодексу України, що стосуються виготовлення предметів порнографічного характеру та їх збуту серед повнолітніх осіб.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70129>.

Проект Закону «Про внесення змін до Сімейного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»

Номер, дата реєстрації: 15306 від 09.06.2026.

Законопроект розроблено з метою врегулювання на законодавчому рівні можливості проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі засобами Порталу Дія, зокрема з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія). У проекті Закону передбачається запровадження можливості подання заяви та проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі; визначення особливостей проведення такої реєстрації (зокрема щодо строків, участі сторін у режимі відеоконференції, підтвердження волевиявлення та підписання актового запису з використанням електронних підписів); уточнення окремих положень щодо порядку державної реєстрації шлюбу та підтвердження факту його державної реєстрації.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70147>.

Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення захисту дітей від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних з дитячою порнографією та сексуальною експлуатацією дитини»

Номер, дата реєстрації: 15266-1 від 10.06.2026.

Метою законопроекту є посилення захисту дітей від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних з дитячою порнографією та сексуальною експлуатацією дитини, узгодження норм деяких законодавчих актів України з положеннями Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, вдосконалення функціонування Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70156>.

Проект Закону «Про внесення зміни до статті 5 Закону України "Про охорону дитинства" щодо уточнення вимог до щорічного звіту Кабінету Міністрів України»

Номер, дата реєстрації: 15349 від 25.06.2026.

Законопроект спрямований на удосконалення законодавчого регулювання питання щорічного звітування Кабінету Міністрів України відповідно до Закону України «Про охорону дитинства». У законопроекті пропонується доповнити складові щорічного звіту Кабінету Міністрів України аналізом ефективності здійснення заходів у сфері охорони дитинства.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70229>.

Проект Закону «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо врегулювання питання стягнення аліментів бабою або дідом в інтересах внуків»

Номер, дата реєстрації: 15350 від 25.06.2026.

Метою та завданням законопроекту є забезпечення належного захисту прав та законних інтересів дітей шляхом надання бабі та дідові права на звернення до суду з вимогами про стягнення аліментів у разі фактичного утримання ними внуків.

Посилання для ознайомлення із законопроектом:

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70226>.

II. СУДОВА ПРАКТИКА

6

2.1. Практика Верховного Суду

2.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя

Постанова Верховного Суду від 08.04.2026 у справі №607/10858/22

Об'єктом незавершеного будівництва є річ особливого роду, щодо якої можливе існування цивільних прав і обов'язків, тобто може перебувати в цивільному обороті.

У випадку, коли об'єкт не має ознак самочинного будівництва, проте не вводиться в експлуатацію з вини одного з подружжя (співвласника-формального забудовника), то суд має право визнати за позивачем право на частку в об'єкті незавершеного будівництва, усунувши невизначеність у правовому режимі відповідної споруди.

Ступінь готовності спорудженого подружжям об'єкта незавершеного будівництва не є кваліфікуючою ознакою для ідентифікації відповідного об'єкта як оборотоздатного та не впливає на можливість застосування такого способу захисту порушеного права, як визнання за одним із подружжя (співвласником) права власності на його частку у спільному майні в порядку його поділу.

Судове рішення про визнання в порядку поділу права власності на частку в незавершеному будівництвом об'єкті не замінює процедуру введення об'єкта в експлуатацію. Цим рішенням закріплюється правовий режим цього майна як такого, що належить сторонам на праві спільної власності, та є підставою для проведення державної реєстрації речових прав саме на об'єкт незавершеного будівництва.

1. Обставини справи

У серпні 2022 року позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача, у якому просила:

- у порядку поділу спільної сумісної власності подружжя виділити у власність відповідача: транспортний засіб ВАЗ 2106, 1984 року випуску, та стягнути з відповідача на свою користь 31 760,00 грн компенсації вартості 1/2 частини цього транспортного засобу; транспортний засіб Mercedes-Benz 210, 1991 року випуску, та стягнути з відповідача на свою користь 49 462,50 грн компенсації вартості 1/2 частини зазначеного транспортного засобу; транспортний засіб Volkswagen LT 28, 2001 року випуску, та стягнути з відповідача на свою користь 182 022,00 грн компенсації вартості 1/2 частини цього транспортного засобу;

- визнати об'єктом права спільної сумісної власності подружжя незавершений будівництвом житловий будинок загальною площею 392,5 м², житловою площею 69,2 м², та в порядку поділу спільної сумісної власності подружжя визнати за нею право власності на 1/2 частини цього будинку.

Позов мотивувала тим, що сторони з 14 вересня 1990 року перебували в зареєстрованому шлюбі, під час перебування в якому набули у спільну власність згадані транспортні засоби, а також збудували житловий будинок. 05 вересня 2011 року шлюб між сторонами розірвано, проте після розлучення вони продовжили проживати в цьому будинку.

Втім із січня 2022 року відповідач чинить їй перешкоди у користуванні спірним будинком, що підтверджується постановою Тернопільського апеляційного суду від 20 червня 2022 року у справі №607/3216/22, чим порушує її право користування спільною власністю. Зауважила, що цей будинок є повністю готовим до експлуатації, будівництво його фактично закінчено, він експлуатується за своїм функціональним призначенням, забезпечений електрикою, газом, водою, каналізацією, проте відповідач умисно не вводить його в експлуатацію і не реєструє право власності на нього, що позбавляє її можливості реалізувати своє право на поділ набутого за час шлюбу майна.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням від 16 листопада 2023 року Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області в задоволенні позову відмовив. Відмовляючи у позові про стягнення компенсації вартості часток відчужених автомобілів ВАЗ 2106 та Mercedes-Benz 210, які були спільною сумісною власністю подружжя, місцевий суд виходив з того, що ці автомобілі відчужені відповідачем під час перебування у шлюбі, тому презюмується, що він діяв з відома та за згодою іншого з подружжя і відповідно відсутні правові підстави для поділу такого майна. Щодо вимоги позову про поділ транспортного засобу Volkswagen LT 28, який був спільною сумісною власністю подружжя, суд першої інстанції дійшов переконання, що позивачка має право на грошову компенсацію половини вартості цього автомобіля, який відчужив відповідач без її згоди у 2016 році після розірвання шлюбу, проте відмовив у задоволенні цієї вимоги через спливу позовної давності.

Відмовляючи в задоволенні вимоги позову про визнання незавершеного будівництвом будинку спільною сумісною власністю, місцевий суд послався на недоведеність того, що цей будинок набутий (нажитий) подружжям чи одним із них за час шлюбу, а відтак належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Із цих підстав місцевий суд також відмовив у задоволенні вимоги про поділ цього будинку.

Постановою від 08 квітня 2024 року Тернопільський апеляційний суд задовольнив апеляційну скаргу позивачки частково.

Рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 16 листопада 2023 року змінив у частині відмови в задоволенні позовних вимог про визнання спільною сумісною власністю подружжя незавершеного будівництвом житлового будинку та його поділу, виклав його мотивувальну частину в редакції своєї постанови.

Віншій частині рішення суду першої інстанції залишив без змін.

Постанову мотивував тим, що спірним майном є незавершений будівництвом будинок, побудований у 2005 році, тобто під час перебування сторін у шлюбі, який не введений в експлуатацію та не зареєстрований у встановленому законом порядку, тому неможливо визнати його спільною сумісною власністю подружжя. Водночас у позивачки є право на частину будівельних матеріалів і виконаних робіт, вкладених у будівництво спірного житлового будинку на час припинення шлюбу, або на присудження компенсації за належну їй частку майна, однак вона таких вимог у цій справі не заявила, тобто обрала неналежний спосіб захисту своїх прав.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Не погоджуючись з рішеннями судів попередніх інстанцій, позивачка звернулася до Верховного Суду з касаційною скаргою на вказані судові рішення, в якій, посилаючись на неправильне застосування судами обох інстанцій норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить скасувати рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду, задовольнити її позов.

Верховний Суд не може погодитися з висновками місцевого та апеляційного судів з огляду на таке.

Залежно від мети, яку ставить перед собою позивачка у справі про поділ майна подружжя (у тому числі об'єкта незавершеного будівництва), ефективні способи захисту можуть відрізнятися.

Якщо особа прагне отримати грошовий еквівалент вкладеного подружжям у будівництво такого об'єкта майна, то її право може бути захищене шляхом пред'явлення вимоги про стягнення з іншого співвласника компенсації вартості частини використаних у будівництві будівельних матеріалів, конструкцій, обладнання, робіт, послуг тощо з визнанням за цим іншим співвласником права власності на відповідний перелік матеріалів, робіт чи послуг.

Так само ця особа може просити залишити таке майно за собою з виплатою компенсації частки іншому з подружжя та попередній її внесенням на депозитний рахунок суду.

Водночас питання здійснення майнових прав учасниками сімейних відносин, якими є подружжя, що будує житло для потреб сім'ї, безпосередньо пов'язане з їх правомірними очікуваннями на отримання такого житла. Гарантування правомірних очікувань є складовою верховенства права, сутнісно пов'язане з принципами правової визначеності та справедливості.

Саме подружжя, споруджуючи житловий будинок, не ідентифікує незавершений будівництвом об'єкт як сукупність будівельних матеріалів і конструкцій тощо, а прагне набути у власність об'єкт нерухомого майна (житло). Незавершення будівництва і невведення об'єкта в експлуатацію не нівелює ці прагнення і очікування, тому законодавець у статті 331 ЦК України передбачив «у разі необхідності» набуття права щодо такого об'єкта.

Тому за обставин, коли співвласник, який не є забудовником і не може здійснити юридично значущі дії щодо введення об'єкта в експлуатацію, прагне захистити свої правомірні очікування щодо набуття права власності на нерухоме майно, – може звернутися до суду та просити визнати за собою право на належну йому частку в об'єкті незавершеного будівництва.

Іншого шляху для захисту своїх прав така особа не має, оскільки є повністю залежною від дій іншого з подружжя (формального забудовника), який своєю чергою діє недобросовісно та не заінтересований у введенні будинку в експлуатацію. Рішення суду в такій ситуації не створює істотно нової підстави для набуття такою особою права власності на недобудову, а лише підтверджує той правовий режим спільної сумісної власності на об'єкт незавершеного будівництва, який і так існує з огляду на презумпцію спільності набуття подружжям майна під час перебування в шлюбі.

Повертаючись до обставин цієї справи, Велика Палата Верховного Суду додатково зауважує, що хоча суди в цій справі встановили, що спірний об'єкт готовий на 100%, проте не введений у встановленому у законі порядку в експлуатацію, ступінь готовності цього об'єкта незавершеного будівництва не є кваліфікуючою ознакою для його ідентифікації як житлового будинку.

Суд наголошує, що об'єкти самочинного будівництва за своєю природою завжди є незавершеними, оскільки за відсутності відповідних дозволів / планів / проєктів чи в разі порушення визначених ними умов не можуть бути введені в експлуатацію за звичайною процедурою. Водночас далеко не кожен об'єкт незавершеного будівництва є самочинним.

Велика Палата Верховного Суду в цій постанові вже звертала увагу на те, що застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Такі право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам.

З огляду на викладене вимога позову, заявлена в цій справі, про визнання невведеного в експлуатацію будинку об'єктом спільної сумісної власності подружжя задоволенню не підлягає як така, що не відповідає критерію ефективності способу захисту порушеного права позивачки.

Така вимога складає підставу (а не предмет) позову про поділ майна подружжя і не потребує окремого артикулювання в позовній заяві.

Отже, постанова апеляційного суду та рішення місцевого суду в незмінній апеляційним судом частині підлягають залишенню без змін у питанні результатів розгляду окресленої в цьому розділі вимоги позову.

Велика Палата Верховного Суду підкреслює, що таке судове рішення не замінює процедуру введення об'єкта незавершеного будівництва в експлуатацію та не звільняє сторін у справі (співвласників) від обов'язку із вчинення дій, спрямованих на завершення процедури оформлення речових прав на це майно як на завершений будівництвом об'єкт нерухомості.

Втім таке судове рішення закріплює правовий режим цього майна як такого, що належить сторонам на праві спільної власності, усуває правову невизначеність у питанні власників та їх часток, є підставою для проведення державної реєстрації речових прав саме на об'єкт незавершеного будівництва, а також захищає права та інтереси того з подружжя (співвласника), який не є формальним забудовником, підтверджуючи його право на частку в об'єкті незавершеного будівництва, а після введення його в експлуатацію та державної реєстрації права власності – в об'єкті нерухомого майна.

Верховний Суд постановив скасувати рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 16 листопада 2023 року та постанову Тернопільського апеляційного суду від 08 квітня 2024 року в частині відмови в задоволенні позову про визнання права власності на частину об'єкта незавершеного будівництва, ухвалити в цій частині нове рішення: позов задовольнити, у порядку поділу майна подружжя визнати за позивачкою право власності на частину незавершеного будівництвом житлового будинку літ. «К», визнати за відповідачем право власності на іншу частину незавершеного будівництвом житлового будинку літ. «К». Рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 16 листопада 2023 року та постанову Тернопільського апеляційного суду від 08 квітня 2024 року в частині відмови в задоволенні позову про визнання майна спільною сумісною власністю та стягнення грошової компенсації залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136045903>.

Постанова Верховного Суду від 06.05.2026 у справі №334/6412/23

8

Якщо позов подружжя про поділ нерухомого майна за кордоном фактично зводиться не до визнання права власності чи поділу майна в натурі, а до стягнення грошової компенсації вартості частки, – виключна підсудність справи суду держави місцезнаходження майна не застосовується і спір підлягає розгляду українськими судами.

Визначальним для питання підсудності є не формальна наявність у спорі об'єкта нерухомого майна за кордоном, а зміст заявлених позовних вимог, предмет і підстави позову.

1. Обставини справи

Дружина звернулася до суду з позовом до колишнього чоловіка про поділ майна подружжя, набутого під час шлюбу. Вимоги стосувалися стягнення грошової компенсації 1/2 вартості двох готельних номерів у Грузії, право власності на які зареєстроване за чоловіком, а також компенсації 1/2 вартості коштів, внесених до статутного капіталу товариства. Обидва подружжя є громадянами України, шлюб було зареєстровано та розірвано в Україні, місце проживання сторін – м. Запоріжжя.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Суд першої інстанції закрив провадження у справі в частині вимог щодо готельних номерів у Грузії, а апеляційний суд залишив цю ухвалу без змін. Суди виходили з того, що спір стосується нерухомого майна, яке розташоване на території іноземної держави, а тому наявний іноземний елемент і виключна підсудність такого спору належить суду держави місцезнаходження майна – Республіки Грузія. Позивачці роз'яснено право звернутися з таким позовом за місцем знаходження майна.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу дружини, скасував рішення обох інстанцій і передав справу на розгляд до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Суд наголосив, що предметом розгляду в цій частині позову є не фактичний поділ нерухомого майна, право власності на яке зареєстроване за чоловіком, а стягнення грошової компенсації вартості частки цього майна. Присудження такої компенсації не потребує державної реєстрації змін щодо об'єкта нерухомості та не впливає на титул власника за правом держави місцезнаходження майна – майно як перебувало у власності одного з подружжя, так і залишається, змінюється лише характер майнових відносин між сторонами: частка одного з подружжя трансформується у грошовий еквівалент.

За таких умов відсутнє втручання у сферу речових прав на нерухомість як об'єкт, розташований за кордоном, а отже, відсутні й ризики, для запобігання яким встановлено правило виключної підсудності – зокрема, ризик зміни правового режиму майна чи необхідність внесення змін до державних реєстрів іноземної держави.

Верховний Суд підкреслив, що визначальним є не формальна наявність у спорі об'єкта нерухомого майна за кордоном, а характер правовідносин і зміст заявлених вимог: якщо спір фактично зводиться до визначення розміру та стягнення грошової компенсації, а не до вирішення питання про право власності чи інші речові права на нерухоме майно, немає підстав для обов'язкового розгляду такого спору судом держави місцезнаходження цього майна.

Суд розмежував цю справу з випадками, коли позивач вимагає саме визнання права власності на закордонне нерухоме майно (поділ у натурі) – у таких справах виключна підсудність застосовується.

Щодо доводів чоловіка про необхідність врахувати іпотечні та інші грошові зобов'язання, пов'язані з нерухомістю в Грузії, Верховний Суд зазначив, що він матиме право доводити наявність і розмір таких зобов'язань уже під час розгляду справи по суті, оскільки під час поділу майна подружжя враховуються не лише активи, а й борги та зобов'язання, що виникли в інтересах сім'ї.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136347802>.

Постанова Верховного Суду від 01.04.2026 у справі №753/13573/23

Якщо інвестування грошових коштів за договором про участь у Фонді фінансування будівництва було здійснено за час спільного проживання сторін, то об'єкт інвестування за цим договором – квартира – входить до складу їх спільної сумісної власності, частки яких є рівними.

Поділ спірного майна, за яким одному і другому з подружжя виділяються окремі об'єкти майна з певною компенсацією, є найбільш прийнятним, оскільки вирішує спір по суті і забезпечує кожному з подружжя можливість володіння і користування окремим, а не спільним майном.

1. Обставини справи

У липні 2023 року позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю подружжя та його поділ.

Позовна заява мотивована тим, що у 2009 році вони з чоловіком почали зустрічатися, а з 01 серпня 2014 року стали проживати однією сім'єю як чоловік та жінка без реєстрації шлюбу, мали спільний бюджет, були пов'язані спільним побутом, вели спільне господарство, брали участь у спільних витратах, пов'язаних з оплатою комунальних послуг, придбавали речі домашнього вжитку, побутову техніку, мали взаємні права та обов'язки. Спільно планували та здійснювали сімейний відпочинок, відвідували заходи, а також здійснювали поїздки до батьків та родичів, організовували спільне дозвілля тощо. Крім того, вона працювала повний робочий день для того, щоб спільно забезпечувати сімейний бюджет. Її заробітна плата надавала можливість покривати спільні витрати, а також відкладати гроші на придбання власної квартири. Позивачка зазначала, що за період спільного проживання ними, як подружжям, було спільно придбано рухоме та нерухоме майно. 17 грудня 2015 року вони з Публічним акціонерним товариством Акціонерний комерційний банк «АРКАДА» (далі – ПАТ АКБ «АРКАДА») уклали Договір №72953 про участь у Фонді фінансування будівництва, а 04 березня 2017 року – договір №72953 про уступку майнових прав з ПАТ АКБ «АРКАДА», згідно з якими об'єктом інвестування (будівництва) є квартира АДРЕСА_2, яка була придбана за спільні кошти. Вказані договори були укладені на ім'я відповідача.

01 серпня 2017 року між нею та відповідачем було зареєстровано шлюб. 12 квітня 2023 року шлюб між ними було розірвано.

Станом на 29 січня 2018 року, тобто під час шлюбу, будівництво квартири було проінвестовано на 100%, про що отримано довідку №52449 про право довірителя на набуття у власність об'єкта інвестування ПАТ АКБ «АРКАДА», відповідно до якої будівництво квартири проінвестовано у повному обсязі на 100% у сумі 883 615 гривень. 15 серпня 2018 року право власності на вказану квартиру було зареєстровано за відповідачем.

Також за час перебування у зареєстрованому шлюбі сторони за спільні кошти також набули у власність таке майно: машиномісце та транспортний засіб марки JAGUAR XF R Sport 3.0, державний номер 2015 року випуску, який зареєстрований 27 лютого 2020 року за відповідачем.

Враховуючи наведене, позивачка просила суд: встановити факт її проживання однією сім'єю як чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з відповідачем у період з 01 серпня 2014 року до 01 серпня 2017 року; визнати спільною сумісною власністю подружжя: квартиру, машиномісце (гараж), автомобіль марки JAGUAR XF R Sport 3.0, 2015 року випуску. У порядку поділу спільного майна подружжя визнати за нею право власності на: 1/2 частини квартири та машиномісце (гараж); стягнути з відповідача на її користь грошову компенсацію за відхилення від рівності часток у спільному майні подружжя у розмірі 264 372,22 гривні.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Дарницького районного суду м. Києва від 21 травня 2024 року позов задоволено частково. Встановлено факт проживання позивачки з відповідачем як чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу у період з 01 серпня 2014 року до 31 липня 2017 року включно. Визнано квартиру, машиномісце (гараж) спільною сумісною власністю подружжя та поділено навпіл. Разом з тим суд першої інстанції дійшов висновку про неможливість поділу спірного автомобіля у зв'язку з відсутністю доказів того, що транспортний засіб зареєстрований у встановленому у законі порядку, має відповідні державні реєстраційні номерні знаки відповідно до свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу. Суд зазначив, що, звертаючись до суду з вимогами про визнання автомобіля марки JAGUAR XF R Sport 3.0, державний номер (НОМЕР), 2015 року випуску, спільною сумісною власністю подружжя та його поділу, позивачка не надала доказів того, що вказаний транспортний засіб має державний номерний знак «НОМЕР». Проте суд може ухвалити рішення щодо майна, яке має індивідуально визначені ознаки.

Постановою Київського апеляційного суду від 20 березня 2025 року апеляційні скарги позивачки та відповідача задоволено частково.

Рішення Дарницького районного суду м. Києва від 21 травня 2024 року скасовано та ухвалено нове судове рішення.

Позов задоволено частково. Визнано спільною сумісною власністю подружжя машиномісце (гараж), транспортний засіб марки JAGUAR XF R Sport 3.0, 2015 року випуску, зареєстрований 27 лютого 2020 року на ім'я відповідача.

У порядку поділу спільного майна подружжя визнано за позивачкою право власності на машиномісце (гараж).

У порядку поділу спільного майна подружжя визнано за відповідачем право власності на транспортний засіб марки JAGUAR XF R Sport 3.0, 2015 року випуску. Апеляційний суд вважав помилковими висновки суду першої інстанції про неможливість поділу автомобіля марки JAGUAR XF R Sport 3.0, 2015 року випуску, через відсутність доказів того, що він зареєстрований у встановленому у законі порядку, має відповідні державні реєстраційні номерні знаки згідно зі свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу, оскільки вказане спростовується наявними у матеріалах справи доказами,

а саме листом Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС в м. Києві Головного сервісного центру МВС від 05 липня 2023 року №31/26-403аз та копією митної декларації від 17 грудня 2019 року. При цьому суд зазначив, що індивідуальною ознакою транспортного засобу є номер кузова (VIN), а не державний номерний знак.

У задоволенні решти вимог позову позивачці відмовлено.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Позивачка та відповідач оскаржили постанову апеляційного суду в касаційному порядку. Підставою оскарження вказали те, що апеляційний суд не врахував висновків, викладених у постановках Верховного Суду, перелік яких навели у касаційних скаргах.

Щодо встановлення факту проживання однією сім'єю як чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, визнання квартири спільною сумісною власністю подружжя та її поділу

Колегія суддів вважає, що надані позивачкою докази її спільного проживання з відповідачем, зокрема пояснення сторін, письмові докази, у своїй сукупності підтверджують факт спільного проживання сторін та ведення спільного господарства.

Апеляційний суд належно не мотивував відхилення наявних у справі письмових доказів, які були оцінені судом першої інстанції у сукупності з іншими доказами, не зазначив, які порушення норм процесуального права допустив районний суд під час оцінювання цих доказів, пославшись лише на те, що факт спільного проживання в орендованій квартирі, а також спільні фотографії самі собою, без доведення факту ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету та взаємних прав і обов'язків, притаманних подружжю, не можуть свідчити про те, що між сторонами склалися та мали місце протягом вказаного позивачкою періоду часу усталені відносини, які притаманні подружжю.

Верховний Суд вважав, що позивачка подала достатні й належні докази, які свідчать про спільне проживання сторін, зокрема, що підтверджують проведення вказаними особами дозвілля та відпочинку разом.

Оскільки висновки суду апеляційної інстанції щодо відсутності правових підстав для встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу є помилковими, то наявність правових підстав для задоволення позовних вимог про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу свідчить і про наявність підстав, передбачених у статті 74 СК України вважати, що спірна квартира є такою, що належить на праві спільної сумісної власності сторонам, як жінці та чоловікові, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.

На підставі встановлених обставин суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що, оскільки інвестування грошових коштів за договором про участь у Фонді фінансування будівництва від 17 грудня 2015 року №72953 було здійснено відповідачем за час проживання сторонами однією сім'єю без реєстрації шлюбу, об'єкт інвестування за цим договором – квартира, входить до складу їх спільної сумісної власності, частки яких є рівними.

Щодо поділу майна подружжя, набутого за час перебування у шлюбі: судові рішення не має породжувати стан невизначеності у відносинах позивача з відповідачем і вимагати від них надалі вчиняти узгоджені дії для вичерпання конфлікту.

Визначаючи спосіб поділу спірного майна подружжя, апеляційний суд правильно врахував усталений сторонами порядок користування таким майном, його вартість, а також дійшов обґрунтованого висновку про те, що поділ спірного майна, за яким одному і другому з подружжя виділяються окремі об'єкти майна з певною компенсацією, є найбільш прийнятним у цьому випадку, оскільки вирішує спір по суті і забезпечує кожному з подружжя можливість володіння і користування окремим, а не спільним майном.

На підставі викладеного Верховний Суд вирішив постанову Київського апеляційного суду від 20 березня 2025 року в частині вирішення позовних вимог позивачки до відповідача про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, визнання квартири спільною сумісною власністю подружжя та її поділ скасувати та залишити в цій частині в силі рішення Дарницького районного суду м. Києва від 21 травня 2024 року. У решті постанову Київського апеляційного суду від 20 березня 2025 року залишити без змін. Касаційну скаргу відповідача залишити без задоволення.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135479085>.

Постанова Верховного Суду від 17.06.2026 у справі №127/16799/19

Під час поділу майна подружжя втручання у право власності може бути обґрунтованим у разі наявності у сукупності двох факторів: 1) істотність збільшення вартості майна; 2) таке збільшення вартості пов'язане зі спільними трудовими чи грошовими затратами або затратами другого з подружжя, який не є власником.

Істотність збільшення вартості майна має відбутися така, що первинний об'єкт нерухомості, який належав одному з подружжя на праві приватної вартості, розчиняється, нівелюється, втрачається чи стає настільки несуттєвим, малозначним порівняно з тим об'єктом нерухомого майна, який з'явився під час шлюбу у результаті спільних трудових чи грошових затрат подружжя чи іншого з подружжя, який не є власником.

Істотне збільшення вартості майна обов'язково і безумовно має бути наслідком спільних трудових чи грошових затрат або затрат іншого, не власника майна, з подружжя. Тобто вирішальне значення має не факт збільшення вартості сам собою у період шлюбу, а правова природа збільшення такої вартості, шляхи та способи збільшення такої вартості, зміст процесу збільшення вартості майна.

1. Обставини справи

У червні 2019 року позивачка звернулася до суду з позовом до колишнього чоловіка та його матері, треті особи: приватний нотаріус Вінницького міського нотаріального округу Ярова Я. М., служба в справах дітей Вінницької міської ради, про визнання майна об'єктом спільної сумісної власності подружжя, поділ майна та визнання договорів дарування недійсними.

Свої вимоги обґрунтовувала тим, що з 25 березня 2007 року перебувала з відповідачем у шлюбі, який розірваний рішенням Вінницького міського суду Вінницької області від 27 лютого 2018 року. Під час шлюбу у 2008 році за договорами купівлі-продажу були придбані житловий будинок і земельна ділянка, проте право власності на майно зареєстроване за чоловіком.

Крім того, за час шлюбу зазначене домоволодіння було повністю реконструйовано, у тому числі за її кошти, у зв'язку з чим його вартість істотно збільшилася. З огляду на це вважала, що спірне нерухоме майно є об'єктом спільної сумісної власності подружжя і підлягає поділу між ними. У травні 2018 року на підставі договору дарування колишній чоловік відчужив нерухомість на користь своєї матері, що порушує її права як співвласника спільної сумісної власності, а також порушує права їхніх неповнолітніх дітей, які проживали у цьому домоволодінні.

Посилаючись на викладене, уточнивши позовні вимоги, просила суд визнати житловий будинок з прибудовами, господарськими будівлями і спорудами об'єктом права спільної сумісної власності подружжя; визнати договір дарування зазначеного житлового будинку з прибудовами, господарськими будівлями і спорудами, укладений 31 травня 2018 року між колишнім чоловіком та його матір'ю та посвідчений приватним нотаріусом Вінницького міського нотаріального округу Яровою Я. М. за реєстровим №351, недійсним;

поділити між нею та колишнім чоловіком зазначений житловий будинок із прибудовами, господарськими будівлями і спорудами.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Вінницького міського суду Вінницької області від 03 грудня 2024 року позов задоволено частково. Визнано об'єктом права спільної сумісної власності подружжя житловий будинок з прибудовами, господарськими будівлями і спорудами. Визнано договір дарування житлового будинку з прибудовами, господарськими будівлями і спорудами недійсним. Поділено спільне сумісне майно подружжя, визнавши за позивачкою право особистої приватної власності на 28/100 частки житлового будинку з прибудовами, господарськими будівлями і спорудами та за чоловіком право особистої приватної власності на 72/100 частки.

Постановою Вінницького апеляційного суду від 11 березня 2025 року апеляційну скаргу відповідача задоволено. Апеляційну скаргу позивачки залишено без задоволення. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 03 грудня 2024 року скасовано та ухвалено нове, яким у задоволенні позову відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що позивачка не довела, що збільшення вартості спірного майна внаслідок його реконструкції є істотним і в таке збільшення були вкладені окремі (власні) кошти позивачки чи її власна трудова діяльність.

Також апеляційний суд вважав, що спірний житловий будинок, у зв'язку з його реконструкцією, є новоствореним нерухомим майном, яке не введено до експлуатації і державна реєстрація права власності щодо якого не проведена, а відтак він не може бути об'єктом поділу. Належним способом захисту прав позивачки за інших необхідних умов, зокрема, доведеності виникнення права спільної сумісної власності на майно, що належало одному з подружжя, внаслідок істотного збільшення його вартості в результаті реконструкції за час шлюбу, до прийняття новоствореного майна до експлуатації і його державної реєстрації, є вимога про визнання права власності на будівельні матеріали.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Не погоджуючись із рішеннями судів попередніх інстанцій, позивачка звернулася до Верховного Суду з касаційною скаргою на вказані судові рішення, в якій, посилаючись на неправильне застосування судами обох інстанцій норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить скасувати постанову апеляційного суду, а рішення суду першої інстанції змінити в частині поділу спільного майна подружжя.

Верховний Суд не може погодитись із висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Зі змісту статті 62 СК України вбачається, що втручання у право власності може бути обґрунтованим та дотримано баланс інтересів подружжя у разі наявності у сукупності двох факторів: 1) істотність збільшення вартості майна; 2) таке збільшення вартості пов'язане зі спільними трудовими чи грошовими затратами або затратами другого з подружжя, який не є власником.

Як трудові затрати необхідно розуміти особисту чи спільну трудову діяльність подружжя. Така діяльність може бути направлена на ремонт майна, його добудову чи перебудову, тобто дії, що потягли істотне збільшення вартості такого майна.

Грошові затрати передбачають внесення особистих чи спільних коштів на покращення чи збільшення майна. Наявність істотного збільшення вартості є оціночним поняттям, тому у конкретній справі рішення про задоволення чи відмову у задоволенні позову приймається судом з урахуванням усіх його обставин.

Враховуючи вищезазначене, позивач мала довести, що збільшення вартості майна є істотним і у таке збільшення були вкладені його окремі (власні) кошти чи власна трудова діяльність.

Зазначений висновок щодо застосування норм права у подібних правовідносинах сформульовано у постанові Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі №214/6174/15-ц.

Апеляційний суд, установивши, що 18 жовтня 2011 року (тобто під час перебування сторін у шлюбі) відповідач подав повідомлення про початок виконання будівельних робіт щодо реконструкції індивідуального житлового будинку з надбудовою мансардного поверху по першому поверху, разом із тим на підставі припущень, що заборонено вимогами частини шостої статті 81 ЦПК України, зазначив, що немає підстав для висновку про те, що в результаті проведених робіт з реконструкції первинний об'єкт нерухомості, що належав відповідачу, повністю розчинився, знівелювався, втратився чи став настільки несуттєвим, малозначним порівняно з тим об'єктом нерухомого майна, який з'явився під час шлюбу.

Крім того, апеляційний суд вважав, що, незважаючи на збільшення площі будинку, його перший поверх не зник, він став основою для надбудови (розширення) мансардного поверху, має площу за зовнішніми розмірами 70,8 кв. м і відсоток його готовності становить 100%, тоді як відсоток готовності мансардного поверху – 80%. Водночас суд не встановив, яка саме частка житлового будинку побудована подружжям за час перебування у зареєстрованому шлюбі, ще й з урахуванням того, що хоча придбання спірного будинку відбулося за особисті кошти відповідача, його реконструкція проводилася подружжям під час сумісного проживання.

Верховний Суд звертає увагу на те, що істотність збільшення вартості майна підлягає з'ясуванню шляхом порівняння вартості майна до та після поліпшень внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя. Подібні за змістом правові висновки викладені у постанові Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі №214/6174/15-ц (провадження №14-114цс20).

Апеляційний суд на порушення статей 89, 263 – 264, 382 ЦПК України у достатньому обсязі не визначився з характером спірних правовідносин та правовою нормою, що підлягає застосуванню, не встановив фактичні обставини, від яких залежить правильне вирішення справи, не надав належної правової оцінки доводам і доказам наданим сторонами, у тому числі не зазначив, якими саме доказами підтверджено факт того, що внесок позивачки у будівництво спірного будинку є незначним, не надав оцінки висновку експерта від 30 грудня 2020 року з приводу того, що спірний житловий будинок після реконструкції має загальну площу 140,4 кв. м, що на 79,7 кв. м більше від його загальної площі на момент придбання (60,7 кв. метра).

Апеляційний суд не з'ясував, чи були спільними затратами подружжя з огляду на презумпцію режиму спільної сумісної власності подружжя грошові затрати на проведення добудови будинку, які суттєво збільшили його вартість та розмір, добудови господарських споруд, а надалі проведення ремонтних робіт у будинку.

Усунути ці недоліки на стадії касаційного перегляду з урахуванням повноважень Верховного Суду та меж перегляду справи в касаційній інстанції (стаття 400 ЦПК України), коли необхідно встановлювати фактичні обставини та оцінювати докази, є неможливим.

Тому постанову апеляційного суду належить скасувати та передати справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137537573>.

2.1.2. Справи щодо стягнення аліментів

Постанова Верховного Суду від 08.04.2026 у справі №466/1090/25

У жодному нормативно-правовому акті не визначено, що додаткова винагорода військовослужбовцям у розмірі 30 000 гривень є грошовим забезпеченням, що не має постійного характеру. Однак у пункті 1 Переліку чітко визначено, що аліменти справляються з додаткової винагороди за основним місцем роботи, яка зі свого боку входить у структуру грошового забезпечення військовослужбовців. Таким чином, аліменти мають стягуватися в частці від усіх видів доходу боржника. Тому фактично, навіть до прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 11.11.2022, виконавець мав би враховувати всі види надходжень боржника для визначення розміру аліментів.

1. Обставини справи

У січні 2025 року скаржниця звернулася до суду зі скаргою на дії державного виконавця. Скарга мотивована тим, що представник стягувача зробив запит до місця служби боржника та отримав відповідь з архівними відомостями про його грошове забезпечення та відрахування, у тому числі аліментів, за період із жовтня 2023 року по листопад 2024 року. Згідно із цими відомостями аліменти на користь стягувачки на утримання неповнолітньої дитини стягуються в неповному розмір, у зв'язку із чим подано до державного виконавця заяву про перерахунок заборгованості зі сплати аліментів з урахуванням вимог законодавства.

З відповіді державного виконавця з доданим розрахунком від 29.01.2025 вбачається, що державний виконавець у процесі стягнення аліментів з боржника не враховує додаткову винагороду, яка виплачується на період воєнного стану. При цьому державний виконавець посилається на ухвалу Шевченківського районного суду міста Львова від 03.11.2023 у справі №466/10758/23, якою зобов'язано Франківський відділ державної виконавчої служби у місті Львові Західного міжрегіонального управління юстиції провести перерахунок заборгованості аліментів за кожен місяць, починаючи з листопада 2022 року без врахування додаткової винагороди.

На думку скаржника, державний виконавець неправильно тлумачить ухвалу суду та не дотримується положень постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 №146 «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб». Державний виконавець у супереччя цій постанові Кабінету Міністрів України та вказаній вище ухвалі суду під час розрахунку та стягнення аліментів не включає в їх розмір додаткову винагороду, яка виплачується на період воєнного стану.

Скаржник просив зобов'язати державного виконавця провести перерахунок аліментів у виконавчому провадженні з урахуванням додаткової винагороди, яка виплачується на період воєнного стану, передбаченої у постанові Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 №168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану».

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні скарги. Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що додаткова винагорода, яка нарахована на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 №168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям, під час дії воєнного стану», залежить від запровадження в Україні воєнного стану та не має чітко визначеного терміну, а отже, не має постійного характеру, тому дії державного виконавця є такими, що були вчинені на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені у Законі України «Про виконавче провадження», з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішень, своєчасно та неупереджено.

Апеляційний суд ухвалу суду першої інстанції скасував та ухвалив нову постанову, якою скаргу задовольнив. Зобов'язав державного виконавця провести перерахунок аліментів у виконавчому провадженні з урахуванням додаткової винагороди, яка виплачується на період воєнного стану, передбаченої у постанові Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 №168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану».

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що утримання аліментів провадиться з усіх видів грошового забезпечення, інших виплат, установлених у законодавстві, у тому числі і з додаткової винагороди, яка виплачується на період воєнного стану, крім грошового забезпечення, що не має постійного характеру.

Боржник оскаржив постанову апеляційного суду в касаційному порядку.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до п. 1 Переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 року №146 (далі – Перелік), передбачено, що утримання аліментів із працівників провадиться з усіх видів заробітку і додаткової винагороди як за основною роботою, так і за роботою за сумісництвом.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» до складу грошового забезпечення входять: посадовий оклад, оклад за військовим званням; щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премія); одноразові додаткові види грошового забезпечення.

У пункті 1 постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 №168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям, під час дії воєнного стану» установлено, що на період дії воєнного стану військовослужбовцям Збройних Сил, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Головного управління розвідки Міністерства оборони, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Державної спеціальної служби транспорту, особам рядового і начальницького складу Державної служби з надзвичайних ситуацій, особам начальницького складу управління спеціальних операцій Національного антикорупційного бюро та поліцейським виплачується додаткова винагорода в розмірі до 30 000 гривень пропорційно в розрахунку на місяць, а тим з них, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах їх ведення (здійснення), зокрема на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, на території між позиціями сил оборони та позиціями військ держави-агресора, у період здійснення зазначених заходів (у тому числі військовослужбовцям строкової служби), – розмір цієї додаткової винагороди збільшується до 100 000 гривень в розрахунку на місяць пропорційно часу участі у таких діях та заходах. Особам рядового і начальницького складу територіальних (міжрегіональних) воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби, що залучаються Головнокомандувачем Збройних Сил до складу оперативно-стратегічного угруповання відповідної групи військ для безпосередньої участі у бойових діях або забезпечення здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах проведення воєнних (бойових) дій у період здійснення зазначених заходів, виплачується додаткова винагорода в розмірі до 100 000 гривень в розрахунку на місяць пропорційно часу участі у таких діях та заходах.

Відповідно до п. 2 розділу XXXIV Порядку на період дії воєнного стану військовослужбовцям додаткова винагорода згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 №168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» виплачується у відповідних розмірах, розмір якої залежить зокрема від безпосередньої участі у бойових діях, покладених завданнях та від іншого.

Таким чином, жодним нормативно-правовим актом не визначено, що додаткова винагорода військовослужбовцям в розмірі 30 000 гривень є грошовим забезпеченням, що не має постійного характеру.

Однак у пункті 1 Переліку чітко визначено, що аліменти справляються з додаткової винагороди за основним місцем роботи, яка зі свого боку входить до структури грошового забезпечення військовослужбовців.

Таким чином, з аналізу вказаних норм випливає, що аліменти мають стягуватися в частці від усіх видів доходу боржника. Тому фактично, навіть до прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 11.11.2022, виконавець мав би враховувати всі види надходжень боржника для визначення розміру аліментів.

З огляду на викладене Верховний Суд дійшов висновку, що суд апеляційної інстанції загалом дійшов правильного висновку про те, що державним виконавцем неправомірно відмовлено стягувачу у здійсненні перерахунку розміру аліментів у виконавчому провадженні.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135926321>.

Постанова Верховного Суду від 07.05.2026 у справі №404/969/24

Необґрунтованим є посилання заявника на законодавче обмеження можливості стягнення з нього на двох дітей за різними виконавчими листами половини заробітку, оскільки зазначені обмеження застосовуються виключно у разі звернення до суду саме у порядку наказного провадження, а тому наявність іншого судового рішення про стягнення з відповідача 1/4 доходів на іншу дитину не зумовлювала обов'язку суду автоматично зменшити розмір аліментів, які підлягають до стягнення на іншу дитину.

Відповідно до ч. 1 ст. 191 СК України аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову, а в разі подання заяви про видачу судового наказу – із дня подання такої заяви.

Відсутність судового рішення про встановлення батьківства та заперечення відповідачем цього факту не означають, що він набуває статусу батька лише з моменту ухвалення судового рішення та набрання ним законної сили. Відтак зазначені обставини не змінюють дати початку стягнення з нього аліментів.

1. Обставини справи

У лютому 2024 року позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про визнання батьківства та стягнення аліментів.

На обґрунтування позову зазначала, що вона та відповідач із 2022 року проживали разом як чоловік та дружина без реєстрації шлюбу, вели спільне господарство та мали один бюджет.

Після спливу чотирьох місяців відносини між сторонами припинилися, але від стосунків із відповідачем позивачка народила сина.

Відповідач себе батьком дитини не визнає, у зв'язку із чим запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень було вчинено відповідно до ч. 1 ст. 135 СК України.

Дитина проживає разом з позивачкою, перебуває на її утриманні, відповідач не надає ні матеріальної допомоги на утримання сина, ні допомоги у його вихованні.

З урахуванням вищезазначеного позивач просила суд:

- визнати відповідача батьком дитини;
- внести зміни до актового запису про народження дитини, вказавши батьком дитини відповідача;
- стягнути з відповідача на утримання сина щомісяця аліменти в розмірі 1/4 частини з усіх видів його заробітку (доходу), але не менше ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено, зокрема, стягнуто з відповідача на користь позивачки аліменти на утримання сина у розмірі 1/4 частки всіх видів доходу (заробітку), але не менше ніж 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, починаючи з 07.02.2024 та до повноліття дитини.

Задовольняючи позовні вимоги у повному обсязі суди виходили із того, що, враховуючи матеріальне становище відповідача, який отримує дохід і має на утриманні ще одну дитину, відсутність відомостей про незадовільний стан його здоров'я, а також стан здоров'я іншої дитини, матеріальне становище позивачки та потреби дитини (у харчуванні, одязі, засобах особистої гігієни й належних побутових умовах), і з огляду на те, що обов'язок утримувати дитину покладається на обох батьків, позовні вимоги про стягнення аліментів підлягають задоволенню.

Суди зауважили відсутність правових підстав для стягнення аліментів на користь дитини із дня набрання рішенням суду законної сили, оскільки вимога про стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини з дати набрання рішенням законної сили суперечить ч. 1 ст. 191 СК України, відповідно до якої аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову.

Не погодившись із вказаними рішеннями в частині стягнення аліментів, відповідач оскаржив їх у касаційному порядку. У касаційній скаргі відповідач просив скасувати судові рішення першої та апеляційної інстанцій у частині: стягнення аліментів у розмірі 1/4 частки всіх видів доходу; визначення початку стягнення аліментів з 07.02.2024; похідного розміру судових витрат, та ухвалити в цій частині нове судові рішення, яким стягувати аліменти на утримання сина в розмірі 1/6 частки всіх видів доходу заявника, починаючи з дня набрання законної сили судовим рішенням.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Заперечуючи проти стягнення з нього аліментів у розмірі 1/4 частини усіх видів його заробітку, відповідач посилався на зміну сімейного стану, а саме на те, що він сплачує аліменти на утримання іншої дитини у розмірі 1/4 частини всіх видів доходів (заробітку) щомісяця, але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, починаючи із 17.10.2020 і до досягнення дитиною повноліття.

Суди попередніх інстанцій, визначаючи розмір аліментів, урахували, що, заперечуючи проти розміру аліментів, які позивачка просила стягнути під час звернення до суду із позовом, відповідач посилався виключно на наявність обов'язку зі сплати аліментів на утримання старшої доньки, встановленого судовим рішенням в іншій справі.

Установивши, що відповідач не надав належних і допустимих доказів на підтвердження свого майнового стану, який би обґрунтовував необхідність визначення аліментів на утримання молодшого сина у меншому розмірі, ніж визначено судовим рішенням щодо утримання старшої доньки, а також урахувавши рівність дітей у праві на утримання з боку батька, суди дійшли обґрунтованого висновку про наявність підстав для стягнення з відповідача аліментів на утримання малолітнього сина у розмірі 1/4 частки від усіх видів заробітку (доходу), але не менше ніж 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Необґрунтованим є посилання заявника на законодавче обмеження можливості стягнення з нього на двох дітей за різними виконавчими листами половини заробітку, оскільки зазначені обмеження застосовуються виключно у разі звернення до суду саме у порядку наказного провадження, а тому наявність іншого судового рішення про стягнення з відповідача 1/4 доходів на іншу дитину не зумовлювала обов'язку суду автоматично зменшити розмір аліментів, які підлягають до стягнення на іншу дитину.

Інше розуміння вищенаведеного призвело би до законодавчого обмеження максимального розміру стягуваних аліментів, зокрема у позовному провадженні, однак чинне законодавство не містить обмежень щодо стягнення на двох дітей половини заробітку (доходу).

Верховний Суд врахував, що згідно із ч. 3 ст. 70 Закону України «Про виконавче провадження» загальний розмір усіх відрахувань під час кожної виплати заробітної плати та інших доходів боржника не може перевищувати 50 відсотків заробітної плати, що має бути виплачена працівнику, у тому числі у разі відрахування за кількома виконавчими документами. Це обмеження не поширюється на відрахування із заробітної плати у разі відбування боржником покарання у вигляді виправних робіт і стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. У таких випадках розмір відрахувань із заробітної плати не може перевищувати 70 відсотків.

Щодо посилань касаційної скарги на помилково визначену судами попередніх інстанцій дату початку стягнення аліментів, то відповідно до ч. 1 ст. 191 СК України аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову, а в разі подання заяви про видачу судового наказу – із дня подання такої заяви.

Відсутність судового рішення про встановлення батьківства та заперечення відповідачем цього факту не означають, що він набуває статусу батька лише з моменту ухвалення судового рішення та набрання ним законної сили.

Відтак зазначені обставини не змінюють дати початку стягнення з нього аліментів.

З урахуванням вищевказаного суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку щодо визначення датою початку стягнення аліментів із відповідача саме дня звернення до суду із позовом, а не дати набрання рішенням законної сили.

З урахуванням вищевказаного суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для стягнення з відповідача аліментів на утримання дитини у розмірі 1/4 частки всіх видів доходу (заробітку), але не менше ніж 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, визначивши датою початку такого стягнення саме 07.02.2024, тобто дату звернення до суду із позовом.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/136347826>.

Постанова Верховного Суду від 27.05.2026 у справі №344/432/24

Системний аналіз ст. 251 ЦПК дає підстави дійти висновку, що обов'язок суду зупинити провадження у справі має бути зумовлений об'єктивною неможливістю її розгляду, викликаний наявністю однієї з передбачених у законі обставин, які перешкоджають розгляду справи, зокрема, коли зібрані докази не дозволяють встановити та оцінити певні обставини (факти), які є предметом судового розгляду, або за ситуації, коли особа у зв'язку з відповідними об'єктивними обставинами позбавлена можливості реалізувати свої процесуальні права, визначені у Конституції України та процесуальному законодавстві.

Конституційне право дитини на утримання, зокрема право на стягнення аліментів, не може бути обмежене навіть в умовах надзвичайного чи воєнного стану. Конституційне право дитини на утримання має триваючий і невідкладний характер, його здійснення не може бути ефективно відновлене ex post.

За своєю суттю конституційне право дитини на утримання належить до тих прав, для яких затримка в їх судовому захисті дорівнює «втраті» права. Тому право на утримання потребує негайного судового захисту. Превалювання процесуальної форми над матеріальним правом призводить до ілюзорності правового захисту.

За наявності обставин, які свідчать про можливість та фактичну участь відповідача, який проходить військову службу, у проведенні відповідних процесуальних дій, відсутні достатні підстави для зупинення провадження у справі про стягнення аліментів на дитину, оскільки зупинення провадження у справі за обставин, коли один з батьків тривалий час абсолютно не виконує свого обов'язку з утримання дитини, не узгоджується із завданням цивільного судочинства на своєчасний розгляд справи, суперечить принципу верховенства права та не відповідає найкращим інтересам дитини.

1. Обставини справи

У січні 2024 року позивачка звернулася до суду із позовом до відповідача про стягнення аліментів на утримання малолітньої дитини.

Позовна заява обґрунтована тим, що липня 2016 року по червень 2022 року вона перебувала у зареєстрованому шлюбі з відповідачем. Від шлюбу сторони мають спільну дитину.

Із часу розірвання шлюбу дитина проживає разом з нею та перебуває на її утриманні. Відповідач добровільно обов'язку з утримання дитини не виконує, сплачувати грошові кошти відмовився.

Позивачка вказувала, що відповідач є працездатною особою, стан його здоров'я задовільний, на цей час звернення до суду із позовом про стягнення аліментів він перебуває на військовій службі у Збройних Силах України, отримує високі доходи.

Позивачка просила суд стягнути з відповідача на свою користь аліменти на утримання малолітньої доньки у розмірі 1/4 заробітку (доходу) щомісяця, але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку, починаючи із 07.12.2023 і до досягнення дитиною повноліття.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено.

Рішення мотивовано тим, що відповідач є працездатною особою, інших аліментних зобов'язань не має, а тому наявні підстави для стягнення з нього аліментів. Під час визначення розміру аліментів суд врахував обставини, визначені у [статті 182 СК України](#), а також [розмір прожиткового мінімуму станом на час ухвалення судового рішення](#).

Не погодившись з указаним судовим рішенням, відповідач подав апеляційну скаргу.

Ухвалою апеляційного суду за клопотанням відповідача зупинено апеляційне провадження до припинення перебування відповідача у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

Вирішуючи питання про зупинення апеляційного провадження з підстав, передбачених у п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК України, суд апеляційної інстанції виходив з того, що відповідач дійсно проходить військову службу за призовом під час мобілізації у військовій частині. Позивачка не заперечувала, що відповідач перебуває на військовій службі.

Позивачка оскаржила ухвалу апеляційного суду в касаційному порядку.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Щодо правового інституту зупинення провадження у справі

Дотримання розумних строків розгляду справи є одним із пріоритетних принципів судочинства. Разом з тим існують обставини, за яких провадження може бути зупинено.

Зупинення провадження у справі – це тимчасове припинення судом вчинення процесуальних дій під час судового розгляду із визначених у законі об'єктивних підстав, які перешкоджають наступному розгляду справи і щодо яких неможливо передбачити їх усунення.

Тобто інститут зупинення судового провадження застосовується не просто у зв'язку з виникненням підстав, передбачених у процесуальному законі, а обумовлюється наявністю обставин, які створюють об'єктивні перешкоди для здійснення судового розгляду.

Зупинення провадження у справі застосовується лише за обставин, визначених у процесуальному законі в інтересах виконання завдань цивільного судочинства.

Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції (п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК).

Відповідно до вимог чч. 7 – 9 ст. 7 СК України дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених у Конституції України, Конвенції про права дитини, інших міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацевдатних членів сім'ї.

Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

Загальні засади регулювання сімейних відносин (принципи) є по своїй суті нормами прямої дії та повинні враховуватися, зокрема, під час тлумачення норм, що містяться в актах цивільного та сімейного законодавства (див.: постанову Верховного Суду від 01.03.2021 у справі №180/1735/16-ц, постанову Верховного Суду від 18.04.2022 у справі №520/1185/16-ц, постанову Верховного Суду від 05.12.2022 у справі №214/7462/20).

Розумність характерна та властива як для оцінки / врахування поведінки учасників цивільного обороту, тлумачення матеріальних приватноправових норм, що здійснюється при вирішенні спорів, так і тлумачення процесуальних норм.

Системний аналіз ст. 251 ЦПК дає підстави дійти висновку, що обов'язок суду зупинити провадження у справі має бути зумовлений об'єктивною неможливістю її розгляду, викликаний наявністю однієї із передбачених у законі обставин, які перешкоджають розгляду справи, зокрема, коли зібрані докази не дозволяють встановити та оцінити певні обставини (факти), які є предметом судового розгляду, або за ситуації, коли особа у зв'язку із відповідними об'єктивними обставинами позбавлена можливості реалізувати свої процесуальні права, визначені у Конституції України та процесуальному законодавстві.

Щодо правового висновку Великої Палати Верховного Суду у справі №754/947/22 (провадження №14-74цс25)

Колегія суддів урахує, що матеріально-правові відносини у справі №754/947/22, у якій Велика Палата Верховного Суду сформулювала правовий висновок, та справі, яка переглядається, відрізняються. Остання стосується насамперед сімейних правовідносин та захисту інтересів дитини. Вона може мати значення також для інших правовідносин, але визначальними є ті, які стосуються батьківства військовослужбовця стосовно доньки позивачки.

Отже, правовий висновок Великої Палати Верховного Суду у справі №754/947/22 не можна розуміти як безальтернативний обов'язок суду зупинити провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК у справі, що стосується інтересів дитини, без з'ясування судом, чи таке зупинення є сумісним із завданнями цивільного судочинства та міжнародними стандартами.

Щодо забезпечення найкращих інтересів дитини

Принцип найкращих інтересів дитини передбачає, що під час розв'язання будь-якого спору чи вирішення питання, де зачіпаються права та інтереси дитини, необхідно спершу визначити інтереси самої дитини у цьому питанні і лиш потім ухвалювати рішення, яке буде сприяти таким інтересам та захищати їх на майбутнє.

Отже, цей принцип підлягає застосуванню і у справах про стягнення з одного з батьків на користь іншого аліментів на утримання дитини.

На підставі Резолюції №2 про правосуддя, дружнє до дітей, що прийнята на 28-й Конференції європейських міністрів юстиції (Лансароте, 25 – 26 жовтня 2007 року), 17.11.2010 Комітет міністрів Ради Європи прийняв «Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей».

За приписами керівних принципів правосуддя, дружнє до дітей, належить до систем правосуддя, які гарантують повагу та ефективне здійснення прав усіх дітей на найвищому рівні і з належним урахуванням рівня зрілості та розуміння дитини, а також обставин справи.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (ст. 51 Конституції України).

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного й соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

В ухвалі від 18.01.2024 у справі №683/2078/23 (провадження №61-424ск24) Верховний Суд вказав, що тривале, на невизначений час зупинення провадження у справі щодо зміни розміру аліментів на утримання дитини не відповідає правам та інтересам дітей щодо належного утримання, гарантованим як внутрішнім законодавством, так і міжнародними актами.

Конституційне право дитини на утримання, зокрема, право на стягнення аліментів, не може бути обмежене навіть в умовах надзвичайного чи воєнного стану. Конституційне право дитини на утримання має триваючий і невідкладний характер, його здійснення не може бути ефективно відновлене ex post.

По своїй суті конституційне право дитини на утримання належить до тих прав, для яких затримка в їх судовому захисті дорівнює «втраті» права. Тому право на утримання потребує негайного судового захисту. Превалювання процесуальної форми над матеріальним правом призводить до ілюзорності правового захисту.

Право на судовий захист є гарантією реалізації прав і свобод.

Обов'язкове зупинення провадження в справі, яка стосується конституційного права дитини на утримання, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК України характеризується такими рисами: імперативністю (по суті суд позбавлений розсуду); невизначеністю тривалості; відсутністю тесту необхідності та доцільності. Як наслідок, це дозволяє кваліфікувати його як форму обмеження права на доступ до правосуддя та конституційного права дитини на утримання.

Зупинення провадження у справі на підставі п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК України у справі, що стосується захисту конституційного права дитини на утримання, суперечить задекларованій державою засаді охорони дитинства та є порушенням права на судовий захист, яке згідно ч. 2 ст. 64 Конституції України не може бути обмежене навіть в умовах надзвичайного чи воєнного стану. Це пов'язано з тим, що право на судовий захист є фундаментом сучасного конституційного ладу.

З огляду на викладене можна зробити висновок, що спір про стягнення аліментів стосується забезпечення належного утримання дитини і має пріоритетний, соціально значущий характер, що вимагає своєчасного судового розгляду та недопущення його безпідставного затягування. У спорах щодо утримання дітей суди повинні забезпечити право останніх на своєчасне та належне утримання, навіть за умов воєнного стану. Затягування розгляду справи шляхом зупинення провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК України може призвести до порушення прав дітей на належний рівень життя.

Щодо справедливого балансу конкуруючих інтересів

Оскаржувана ухвала про зупинення провадження у справі становить втручання у права позивачки та її малолітньої дитини, гарантовані у ст. 6 Конвенції в аспекті вирішення спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру упродовж розумного строку, а також у права, гарантовані у ст. 8 Конвенції в аспекті тривалості вирішення правового спору, що стосується утримання дитини, що належать до сфери приватного життя.

Вирішуючи питання про наявність чи відсутність достатніх підстав для зупинення провадження у справі на підставі п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК, у спірних правовідносинах, що стосуються утримання дитини, суду необхідно забезпечити справедливий баланс між конкуруючими інтересами дитини, яка має право на розгляд протягом розумного строку справи, що стосується майнових прав дитини та забезпечення її належного матеріального утримання одним з батьків, та гарантіями одного з батьків, який проходить військову службу, на зупинення провадження у справі на час проходження військової служби, змагальність та диспозитивність цивільного судочинства.

Щодо права на розумний строк розгляду справи

Згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

ЄСПЛ зауважив, що держави – члени Конвенції зобов'язані організувати свої судові системи таким чином, щоб їхні суди могли гарантувати право кожного на остаточне рішення у спорах щодо цивільних прав та обов'язків протягом розумного строку (див. рішення ЄСПЛ у справі *Comingersoll S.A. v. Portugal*, [БП], 2000, § 24).

Розумність тривалості провадження має оцінюватися з огляду на обставини справи та відповідно до таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також питання, що стали предметом спору й вирішення яких мало значення для заявника (див. рішення ЄСПЛ у справах: *Frydender v. France*, [БП], 2000, § 43; *Surmeli v. Germany*, [БП], 2006, § 128; *Nicolae Virgiliu Trnase v. Romania*, 2019, § 209; *Bielicki v. Poland*, 2022, §§ 42–44).

ЄСПЛ звертає увагу, що, незважаючи на те, що національні органи влади не можуть нести відповідальність за поведінку відповідача, тактика затягування, яку використовує одна зі сторін, не звільняє органи влади від обов'язку забезпечити проведення судового розгляду в розумні строки (див. рішення ЄСПЛ у справі *Mincheva v. Bulgaria*, 2010, § 68).

Навіть у правових системах, що застосовують принцип, згідно з яким процесуальна ініціатива покладається на сторони провадження, позиція останніх не звільняє суди від обов'язку забезпечити швидкий судовий розгляд, передбачений у пункті 1 статті 6 Конвенції (див. рішення ЄСПЛ у справах: *Surmeli v. Germany*, [БП], 2006, § 129; *Tierce v. San Marino*, 2003, § 31).

ЄСПЛ неодноразово наголошував, що справи про захист прав дітей повинні розглядатися якомога швидше (див. рішення ЄСПЛ у справах: *Hokkanen v. Finland*, 1994, § 72; *Niederboster v. Germany*, 2003, § 39).

Щодо права військовослужбовця на змагальну процедуру

Легітимна мета зупинення провадження у справі на підставі п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК полягає у захисті прав військовослужбовців на змагальну процедуру, які через виконання військового обов'язку об'єктивно позбавлені можливості брати активну участь у судовому процесі, захищати свої права, свободи та інтереси.

Разом з тим учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається. Залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживання процесуальними правами дії, що суперечать завданню цивільного судочинства (чч. 1, 2 ст. 44 ЦПК). Суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, запобігає зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами (п. 5 ч. 5 ст. 12 ЦПК України).

Щодо обставин справи, яка переглядається

Зупиняючи провадження у справі, апеляційний суд виходив з того, що відповідач проходить військову службу у Збройних Силах України за мобілізацією, перебуває у військових частинах, залучених до виконання бойових (спеціальних) завдань, не має можливості прибути у судові засідання, тобто існують обставини, що унеможливають продовження розгляду справи.

З матеріалів справи убачається, що відповідач двічі подавав клопотання про зупинення провадження у справі до суду першої інстанції, подав до апеляційного суду апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції, клопотання про зупинення провадження у справі, клопотання про долучення доказів до матеріалів справи. Усі зазначені процесуальні документи він підписував та подавав до суду особисто.

Отримання відповідачем у грудні 2024 року кореспонденції із суду у м. Івано-Франківську та направлення відповідачем у листопаді 2024 року та січні 2025 року кореспонденції до суду з м. Івано-Франківська, а також особисте подання ним документів до суду свідчить про фактичне періодичного перебування відповідача за місцезнаходженням суду.

Будь-яких доказів того, що відповідач на час постановлення апеляційним судом ухвали від 23.01.2025 про зупинення провадження у справі перебував безпосередньо в районах ведення воєнних (бойових) дій, матеріали справи не містять.

На переконання Верховного Суду, фактична поведінка відповідача свідчить про відсутність об'єктивних перешкод для реалізації ним своїх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків під час вирішення питання щодо матеріального утримання його малолітньої дитини. Систематичне подання до суду процесуальних документів, їх особисте підписання, а також активне використання права на звернення з клопотаннями до судів різних інстанцій та права на апеляційне оскарження підтверджують об'єктивну можливість участі відповідача у розгляді справи та свідчать про відсутність обставин, які перешкоджають реалізації ним права на справедливий судовий розгляд.

За наявності обставин, які свідчать про можливість та фактичну участь відповідача, який проходить військову службу, у проведенні відповідних процесуальних дій, відсутні достатні підстави для зупинення провадження у справі про стягнення аліментів на дитину, оскільки зупинення провадження у справі за обставин, коли один з батьків тривалий час абсолютно не виконує свого обов'язку з утримання дитини, не узгоджується із завданням цивільного судочинства на своєчасний розгляд справи, суперечить принципу верховенства права та не відповідає найкращим інтересам дитини.

Верховний Суд звертає увагу на те, що розгляд справи триває із січня 2024 року, а зупинення провадження у справі до припинення перебування відповідача у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, фактично унеможливує розгляд справи, яка безпосередньо стосується прав та інтересів дитини, на невизначений строк, надає йому можливість безпідставно відтермінувати сплату аліментів, які є необхідними для зростання дитини у благополучному середовищі, що може становити порушення статей 6, 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статті 3 Конвенції про права дитини.

Суд апеляційної інстанції достатньою мірою не оцінив баланс конкуруючих інтересів сторін, не врахував пріоритет найкращих інтересів дитини та дійшов передчасного висновку про необхідність зупинення провадження у справі, розгляд якої стосується забезпечення права дитини на утримання, до припинення перебування відповідача у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

З урахуванням викладеного Верховний Суд дійшов висновку, що доводи касаційної скарги частково знайшли своє підтвердження, тому наявні підстави для скасування ухвали апеляційного суду та направлення справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції відповідно до статті 411 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136946182>.

Постанова Верховного Суду від 16 квітня 2026 року у справі №314/5990/24

Той з батьків, з ким фактично проживає дитина, має право на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів незалежно від наявності не вирішеного спору про визначення місця проживання дитини. Наявність такого спору не виключає стягнення аліментів, оскільки обов'язок утримання дитини має пріоритетний характер.

Зосередившись на вирішенні питання щодо необхідності першочергово визначити місце проживання дитини, апеляційний суд зробив помилковий висновок, що без розгляду такого позову неможливе вирішення питання про стягнення аліментів.

1. Обставини справи

Після розірвання шлюбу малолітній син сторін фактично проживав разом із батьком та перебував на його утриманні, що підтверджувалося актами обстеження матеріально-побутових умов сім'ї та оцінки її потреб.

Батько звернувся до суду з позовом про стягнення з матері аліментів у розмірі 1/4 частини від усіх видів її заробітку (доходу), але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та не більше десяти прожиткових мінімумів.

Водночас у провадженні суду перебувала інша справа за позовом матері про визначення місця проживання дитини. На час розгляду справи про аліменти рішення у цьому спорі не було ухвалено.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Вільнянського районного суду Запорізької області від 27 березня 2025 року позов батька задоволено. Суд виходив із того, що дитина перебуває на утриманні батька, а працездатна мати зобов'язана брати участь у її матеріальному забезпеченні.

Постановою Запорізького апеляційного суду від 24 листопада 2025 року рішення суду першої інстанції скасовано та у задоволенні позову відмовлено. Апеляційний суд зазначив, що між сторонами існує невирішений спір про місце проживання дитини, тому правові підстави для стягнення аліментів на користь батька відсутні.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд зазначив, що відповідно до статті 141 СК України мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини. Розірвання шлюбу та проживання одного з батьків окремо від дитини не звільняє його від обов'язків щодо її утримання.

За змістом статті 181 СК України аліменти присуджуються за вибором того з батьків або іншого законного представника, разом з яким проживає дитина.

Сплата аліментів за рішенням суду є одним зі способів виконання обов'язку утримувати дитину тим з батьків, хто проживає окремо від дитини.

Обов'язковою умовою для стягнення аліментів на користь одного з батьків є проживання з нею чи з ним самої дитини, на яку власне і стягуються аліменти.

Стягнення аліментів на дитину є одним зі способів захисту інтересів дитини, забезпечення одержання нею коштів, необхідних для її життєдіяльності.

Незважаючи на те, що між сторонами може існувати спір про визначення місця проживання дитини, до моменту його вирішення дитина за жодних обставин не може бути позбавлена належних засобів для існування, оскільки її право на гідне життя, розвиток і забезпечення базових потреб є безумовним та підлягає першочерговому захисту. Обов'язок утримання дитини має пріоритетний характер і не може бути поставлений під сумнів або обмежений.

Зосередившись на вирішенні питання щодо необхідності першочергово визначити місце проживання дитини, апеляційний суд зробив помилковий висновок, що без розгляду такого позову неможливе вирішення питання про стягнення аліментів. Суд апеляційної інстанції не надав належної оцінки усім обставинам справи та фактично не переглянув справу по суті.

Оскільки Верховний Суд не має повноважень встановлювати нові обставини та оцінювати докази, а апеляційний суд не забезпечив повного розгляду справи, справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135994402>.

2.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини

18

Постанова Верховного Суду від 20 травня 2026 року у справі №639/3386/24

Верховний Суд підкреслив, що формальна відсутність заперечень одного з батьків щодо проживання дитини з іншим із них не виключає наявності між сторонами реального сімейного спору.

1. Обставини справи

У червні 2024 року батько дитини звернувся до суду з позовом до матері дитини за участю третьої особи – Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради – про усунення перешкод у спілкуванні з неповнолітнім сином та визначення способів участі у його вихованні. Позов обґрунтовано тим, що після розірвання шлюбу між сторонами виникли конфлікти щодо участі батька у вихованні дитини, а мати дитини, за твердженням позивача, чинить перешкоди у спілкуванні із сином, що унеможлиблює належну участь у вихованні та розвитку дитини. Окремо батько дитини посилався на інцидент 14 березня 2024 року, який полягав у конфлікті між сторонами з приводу спілкування батька з дитиною; за цим фактом працівники патрульної поліції склали протокол про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 173-2 КУпАП, однак постановою суду провадження у справі закрито у зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення.

У липні 2024 року мати дитини подала зустрічний позов до батька дитини про визначення місця проживання малолітньої дитини разом із матір'ю. Вона зазначала, що після розірвання шлюбу дитина фактично проживає з нею, однак між сторонами відсутня домовленість щодо місця проживання та порядку участі батька у вихованні дитини. Також вказувала на конфліктний характер взаємин із колишнім чоловіком, зокрема на психологічний тиск та погрози з його боку щодо можливого відібрання дитини. У зв'язку із цим просила суд визначити місце проживання дитини разом із нею як з матір'ю.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Суд першої інстанції ухвалою від 12 серпня 2024 року об'єднав зустрічний позов матері дитини про визначення місця проживання дитини з первісним позовом батька про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною для спільного розгляду.

Рішенням Новобаварського районного суду м. Харкова від 05 вересня 2025 року позов батька дитини задоволено частково: суд визначив порядок його участі у вихованні сина та спілкуванні з ним, встановивши поетапний режим побачень (спочатку у присутності матері, а надалі — самостійно), а також визначив графік телефонного та електронного спілкування. У задоволенні решти вимог батька відмовлено. Зустрічний позов матері дитини про визначення місця проживання дитини з нею залишено без задоволення, оскільки суд дійшов висновку про відсутність належного спору між батьками щодо місця проживання дитини, яка фактично проживає з матір'ю та не вилучається батьком.

Додатковим рішенням від 30 вересня 2025 року з батька дитини частково стягнуто витрати на професійну правничу допомогу у зменшеному розмірі з урахуванням принципів співмірності та розумності.

Суд апеляційної інстанції постановою від 15 січня 2026 року частково змінив рішення суду першої інстанції в частині порядку спілкування батька з дитиною, зокрема скасував вимогу про перебування у присутності матері та конкретизував графік телефонного спілкування, визначивши чіткі дні та час. В іншій частині, зокрема щодо відмови у зустрічному позові про визначення місця проживання дитини та щодо додаткового рішення про судові витрати, рішення суду першої інстанції залишено без змін.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Суди попередніх інстанцій виходили з того, що спір щодо визначення місця проживання дитини відсутній, у зв'язку із чим відмовили у задоволенні зустрічних вимог матері дитини, вказавши, що між батьками немає спору щодо проживання малолітньої дитини з матір'ю.

Верховний Суд з такими висновками судів не погоджується.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, з огляду на те, що дитина є найбільш вразливою стороною у процесі будь-яких сімейних конфліктів, судовий розгляд сімейних спорів, у яких зачіпаються інтереси дитини, є особливо складним.

У рішенні від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України», заява №2091/13, ЄСПЛ зауважив, що під час визначення найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним (параграф 76).

У параграфі 54 рішення «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року, заява №31111/04, ЄСПЛ зазначив, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків. Зокрема, у статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не надається батькам права вживати заходів, які можуть зашкодити здоров'ю чи розвитку дитини.

Аналіз наведених норм права і практики ЄСПЛ дає підстави для висновку про те, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини з огляду на об'єктивні обставини спору, а вже тільки потім права батьків. Отже, під час розгляду справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини (враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо) та балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Суди встановили, що малолітній син сторін після розірвання шлюбу між батьками проживає разом з матір'ю. Суди вказали, що таке місце проживання дитини було домовленістю сторін, а тому спору немає й відмовили у позові.

Верховний Суд вказує на те, що первісний позов подав саме батько дитини, який зазначив, що дійсно малолітня дитина проживає з матір'ю, яка чинить йому перешкоди у спілкуванні та вихованні дитини.

Матір дитини пред'явила зустрічний позов про визначення місця проживання дитини з нею, вказавши, що відповідач постійно висловлює своє незадоволення, що їх син проживає разом зі своєю матір'ю та сторонньою для дитини особою. Він постійно чинить психологічний та моральний тиск на неї, погрожує, що забере дитину. У неї з колишнім чоловіком немає згоди щодо визначення місця проживання дитини і угода щодо місця проживання дитини між сторонами не укладалася.

Батько дитини в особі його представника подав відзив на зустрічну позовну заяву, де не заперечував, щоб дитина проживала з матір'ю. Разом з тим по суті зазначав, що саме відповідачка винна у тому, що між ними існують відповідні сімейні спори щодо малолітньої дитини.

У судовому засіданні районного суду батько дитини дійсно не заперечував проти проживання дитини з матір'ю. Проте процесуальна поведінка сторін у справі, допит свідків, заслуховування пояснення малолітньої дитини та дослідження доказів свідчать про те, що між колишнім подружжям існує спір, у тому числі, щодо місця проживання дитини з матір'ю, позаяк саме цим позивач пояснює перешкоди йому зі сторони відповідачки у спілкуванні з дитиною.

Мати дитини забезпечує дитині повний і гармонійний розвиток та рівень життя, необхідний для такого розвитку; дитина відвідує КЗ «Харківська гімназія №76 Харківської міської ради», також відвідує логопедичні заняття, має відповідні соціальні контакти, мати має дохід та здатна забезпечити дитину усім необхідним, має житло, в якому створила умови для гармонійного розвитку, проживання, навчання і виховання дитини.

З висновку Департаменту служб у справах дітей від 02 січня 2025 року №7 вбачається, що Департамент служб вважає за доцільне визначити місце проживання малолітньої дитини разом з матір'ю.

Належних правових підстав, передбачених у частині шостій статті 19 СК України, для неврахування висновку органу опіки та піклування суди не навели.

Заперечень проти проживання малолітньої дитини з матір'ю батько не висловлював.

Посилання апеляційного суду на певні судові рішення Верховного Суду про відсутність спору між батьками щодо визначення місця проживання дитини як підстава для відмови в позові, є помилковими, оскільки у наведених апеляційним судом судових рішеннях Верховного Суду, дійсно, відсутні спір між батьками дитини та зустрічний позов, один з батьків не обґрунтовував позов тим, що саме проживання дитини з іншим із батьків є передумовою спорів про участь у вихованні дитини тощо.

За результатами касаційного перегляду Верховний Суд дійшов висновку, що рішення суду першої інстанції та постанова суду апеляційної інстанції щодо вирішення зустрічного позову підлягають скасуванню з ухваленням у цій частині нового судового рішення про задоволення зустрічного позову.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/136697338>.

Постанова Верховного Суду від 20 травня 2026 року у справі №195/533/24

Верховний Суд наголосив, що після досягнення дитиною 14-річного віку вона самостійно визначає своє місце проживання, а тому суд не може відібрати її у бабусі та передати матері всупереч чітко висловленому бажанню дитини, якщо це відповідає її найкращим інтересам.

1. Обставини справи

У березні 2024 року матір дитини звернулася до суду з позовом до бабусі дитини, третя особа – Орган опіки і піклування виконавчого комітету Томаківської селищної ради, про негайне відібрання дитини.

Позов мотивовано тим, що у 2018 році через складні життєві обставини дитина почала проживати з батьком і бабусею. Позивачка підтримувала зв'язок із донькою, брала участь у її вихованні та матеріально забезпечувала її. З огляду на карантин і військову агресію батьки погодили, що дитині безпечніше залишатися з батьком.

У 2023 році Томаківський районний суд Дніпропетровської області позбавив обох батьків батьківських прав, однак постановою апеляційного суду від 24.01.2024 рішення щодо матері було скасовано. До цього бабусю було призначено опікуном дитини.

Після скасування рішення про позбавлення батьківських прав позивачка намагалася забрати доньку до себе, однак, за її твердженням, бабуса перешкоджала спілкуванню, не допускала до дитини, унаслідок чого дитина припинила контакти з матір'ю. Звернення до служби у справах дітей та поліції не дали результату.

Посилаючись на те, що такі дії сприяють відчуженню дитини від матері та негативно впливають на її психологічний стан і розвиток, позивачка просила суд негайно відібрати дитину у бабусі та передати її матері.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 28 березня 2025 року у задоволенні позову відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що на момент ухвалення рішення у справі дитині виповнилося 14 років, а у статті 163 Сімейного кодексу України передбачено право батьків на відібрання саме малолітньої дитини від інших осіб, які тримають у себе не на підставі закону або рішення суду, тому позовні вимоги є необґрунтованими та задоволенню не підлягають.

Не погодившись із вказаним судовим рішенням, матір дитини звернулася до суду з апеляційною скаргою.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 04 лютого 2026 року апеляційну скаргу матері дитини задоволено, рішення Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 28 березня 2025 року скасовано та ухвалено нове рішення у справі, яким позовні вимоги задоволено.

Відібрано дитину у бабусі та повернуто її матері.

Апеляційний суд виходив із того, що найкращим інтересам дитини відповідає збереження зв'язку з матір'ю.

Ураховавши те, що спір про відібрання дитини існує між бабусею та матір'ю дитини, відомостей про те, що позивачку позбавлено батьківських прав щодо її малолітньої доньки матеріали справи не містять, рішення про визначення місця проживання дитини відсутнє, а також те, що батько дитини позбавлений батьківських прав, апеляційний суд дійшов висновку, що мати дитини має переважне право перед іншими родичами на те, щоб її малолітня донька проживала з нею.

Також суд врахував її здатність забезпечити належні умови для виховання та розвитку дитини.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до пунктів 1, 2 статті 3 Конвенції про права дитини в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

У статті 9 Конвенції про права дитини визначено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають окремо і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Відповідно до статті 18 Конвенції про права дитини батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) зауважив, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте необхідно пам'ятати, що основні інтереси дитини є надзвичайно важливими. Під час визначення основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (рішення у справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року, заява №2091/13, пункт 100 рішення ЄСПЛ від 16 липня 2015 року у справі «Мамчур проти України»).

Отже, під час розгляду справ, у тому числі і щодо місця проживання дитини, суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини (враховуючи, при цьому, сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо) та балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Відповідно до статті 163 СК України батьки мають переважне право перед іншими особами на те, щоб малолітня дитина проживала з ними. Батьки мають право вимагати відібрання малолітньої дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду. Суд може відмовити у відібранні малолітньої дитини і переданні її батькам або одному з них, якщо буде встановлено, що це суперечить її інтересам.

Згідно зі статтею 6 СК України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Відповідно до статті 160 СК України місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначає вона сама.

Водночас у частині другій статті 29 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визначено, що фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, які встановлюються у законі.

У справі, яка є предметом касаційного перегляду, встановлено, що спір виник між матір'ю та бабусею малолітньої дитини, щодо її відібрання у відповідачки та передання позивачці.

Також встановлено, що на момент ухвалення судом першої інстанції рішення у цій справі дитині виповнилося чотирнадцять років.

Враховуючи, що дитина, яка на час розгляду цієї справи та ухвалення рішення судом першої інстанції досягла чотирнадцятирічного віку, у зв'язку із чим з огляду на положення частини третьої статті 160 СК України, частини другої статті 29 ЦК України набула право самостійно визначати своє місце проживання, приймаючи до уваги, що під час розгляду справи вона висловила бажання щодо проживання разом із бабусею, що не буде суперечити найкращим інтересам дитини, з огляду на положення статті 163 СК України, колегія суддів Верховного Суду погоджується з висновком Томаківського районного суду Дніпропетровської області про відсутність підстав для відібрання дитини.

З огляду на викладені обставини суд першої інстанції дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні позовних вимог.

При цьому мати не позбавлена права спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні.

Переглядаючи справу в апеляційному порядку, суд апеляційної інстанції на вказане належної уваги не звернув та скасував законне та обґрунтоване рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136784342>.

Постанова Верховного Суду від 01 червня 2026 року у справі №725/5985/25

Окреме проживання батьків, визначення місця проживання дитини з батьком не можуть розцінюватися як самостійне виховання батьком дитини. Крім того, договір, укладений між сторонами, не підтверджує здійснення самостійного виховання та утримання заявником дитини, а лише підтверджує дотримання ним цих обов'язків відповідно до закону, оскільки у цьому договорі визначено права та обов'язки обох сторін.

1. Обставини справи

У липні 2025 року батько дитини звернувся до суду із позовом до матері дитини, третя особа – служба у справах дітей Чернівецької міської ради (далі – служба у справах дітей), у якому просив суд:

- розірвати шлюб, зареєстрований між ним та відповідачкою;
- визначити місце проживання малолітньої дочки разом із ним;
- встановити факт, що він самостійно виховує та утримує малолітню дочку.

На обґрунтування позову зазначав, що 27 липня 2018 року він уклав шлюб із відповідачкою, у якому у них народилася дочка.

Спільне життя з відповідачкою у нього не склалося. Подружжя відносини вони не підтримують, спільного бюджету не мають, між ними відсутнє взаєморозуміння щодо вирішення побутових питань. Вказане викликало розрив шлюбних відносин, їхньої сім'ї вже тривалий час не існує, вони не проживають разом.

Надалі збереження шлюбу неможливе і є таким, що суперечить його особистим інтересам. Шлюб між ним та відповідачкою носить формальний характер. Надання строку на примирення не виправить вказану ситуацію, оскільки зазначені вище обставини продовжуються протягом тривалого часу, а минулі спроби примирення не принесли позитивного результату.

Вказував, що малолітня дочка проживає з ним, вона залишиться проживати разом із ним і після розірвання шлюбу, що погоджено між ним і матір'ю дитини.

З урахуванням наведеного позивач просив суд позов задовольнити.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Чернівецького районного суду міста Чернівців від 29 серпня 2025 року у складі судді Стоцької Л. А. позов було задоволено.

Розірвано шлюб між сторонами, зареєстрований 27 липня 2018 року Чернівецьким міським відділом державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у Чернівецькій області, актовий запис №1268.

Визначено спільне місце проживання малолітньої дочки разом із батьком.

Встановлено факт, що батько, самостійно виховує та утримує малолітню дочку.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що збереження шлюбу між сторонами є неможливим, що свідчить про наявність підстав для розірвання шлюбу.

Районним судом визначено місце проживання малолітньої дочки разом із батьком, так як указане відповідає волевиявленню сторін – батьків дитини.

Ухвалюючи рішення в частині встановлення факту, що батько самостійно виховує та утримує малолітню дочку, суд першої інстанції виходив із того, що обставини самостійного виховання та утримання батьком малолітньої дитини визнаються сторонами, а тому не підлягають доказуванню.

Суд першої інстанції зазначив, що, удосконалюючи законодавство в умовах режиму воєнного стану, законодавець передбачив порядок установлення факту самостійного виховання та утримання дитини виключно в судовому порядку, що унеможливорює встановлення такого юридичного факту в позасудовому порядку будь-яким іншим органом влади.

Рішення суду першої інстанції у частині встановлення факту, що батько самостійно виховує та утримує малолітню дочку, у січні 2026 року оскаржено в апеляційному порядку особою, яка не брала участі у розгляді справи, але суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Постановою Чернівецького апеляційного суду від 27 березня 2026 року апеляційну скаргу задоволено.

Рішення Чернівецького районного суду міста Чернівців від 29 серпня 2025 року у частині встановлення факту, що позивач самостійно виховує та утримує малолітню дочку, скасовано.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що позов може бути спрямований на штучне створення підстав для отримання відстрочки від призову під час мобілізації (ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»), а оцінка добросовісності сторін у таких спорах можлива лише за участю особи, на яку покладаються наслідки рішення.

Апеляційний суд встановив, що батько дитини не довів факт самостійного виховання та утримання: надані докази підтверджують лише проживання дитини з ним, що сторони не заперечують. Доказів ухилення матері від участі у вихованні дитини не подано.

Факт проживання матері за іншою адресою не є підставою для висновку про самостійне виховання, оскільки не перешкоджає її участі у вихованні дитини. Також відсутні докази позбавлення матері батьківських прав або неможливості виконувати батьківські обов'язки.

Суд врахував нотаріальний договір між батьками, яким узгоджено порядок здійснення батьківських прав, що також не підтверджує самостійного виховання. Навіть за відсутності матеріальної участі матері батько дитини не позбавлений права звернутися з позовом про стягнення аліментів.

Апеляційний суд дійшов висновку, що вимога про встановлення факту самостійного виховання має штучний характер і спрямована на створення умов для відстрочки від мобілізації.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до статті 15 СК України сімейні обов'язки є особистими та не можуть бути передані іншій особі. Невиконання або ухилення від їх виконання може тягнути наслідки, визначені у законі або договорі (ч. 4 ст. 15 СК України), зокрема позбавлення батьківських прав як самостійна підстава (ст. 164 СК України).

Сімейні права та обов'язки припиняються лише у разі настання юридичних фактів, підтверджених в актах цивільного стану або рішенням суду (смерть, позбавлення батьківських прав, недієздатність, безвісна відсутність тощо), що виключає потребу додаткового доведення їх самостійного виконання одним із батьків.

СК України не передбачає підстав припинення батьківських обов'язків щодо виховання дитини, а їх «невідчужуваність» виключає можливість відмови від них. Забезпечення права дитини на виховання гарантується державним контролем (ст. 152 СК України).

Факт одноосібного виховання може бути встановлений лише за наявності обставин, коли один із батьків не виконує своїх обов'язків, що впливає на обсяг сімейних прав та породжує відповідні правові наслідки.

Такий підхід узгоджується з правовим висновком Верховного Суду у постанові від 11 вересня 2024 року у справі №201/5972/22.

Верховний Суд зазначав, що встановлення юридичних фактів спрямоване на підтвердження обставин, які мають значення для захисту прав та інтересів особи, створення умов для реалізації її прав або підтвердження наявних чи відсутніх безспірних прав (див.: постанови Верховного Суду: від 28 грудня 2020 року у справі №482/2163/17, від 15 вересня 2021 року у справі №487/3126/17, від 07 лютого 2024 року у справі №569/18407/22, від 11 грудня 2024 року у справі №569/2642/23).

Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених у законі), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних з обороною України, її незалежності та територіальної цілісності (стаття 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»).

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України (стаття 65 Конституції України).

Порядок звільнення з військової служби визначений у статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Звертаючись до суду з позовом про встановлення факту самостійного виховання та утримання малолітньої дочки, батько дитини (позивач) зазначав, що за взаємною згодою батьків дитини виховання та утримання здійснює він. До позову подано нотаріально посвідчений договір між батьком дитини (позивачем) та матір'ю дитини (відповідачкою) про утримання та визначення місця проживання дитини.

Суд першої інстанції, задовольняючи позов, виходив із відповідності вимог волевиявленню сторін, врахував заяву відповідачки про визнання позову та зазначений договір, вказавши на відсутність спору щодо місця проживання та утримання дитини.

Водночас суд першої інстанції не дослідив участь кожного з батьків у вихованні та утриманні дитини, їхню спроможність здійснювати піклування, рівень емоційного зв'язку з дитиною та її думку. Апеляційний суд дійшов висновку про неповне з'ясування обставин та помилковість такого вирішення спору.

Апеляційний суд встановив, що батько дитини (позивач) не довів факту самостійного виховання та утримання: надані докази підтверджують лише проживання дитини з ним, що не заперечується сторонами. Доказів ухилення матері дитини (відповідачки) від участі у вихованні не подано.

Факт проживання матері за іншою адресою не є підставою для висновку про самостійне виховання, оскільки не виключає її участі у вихованні дитини.

Служба у справах дітей повідомила про відсутність спору між батьками, у зв'язку з чим вважала недоцільним надання висновку щодо доцільності чи недоцільності самостійного виховання та утримання.

Окреме проживання батьків, визначення місця проживання дитини з батьком не можуть розцінюватися як самостійне виховання батьком дитини. Крім того, договір, укладений між сторонами, не підтверджує здійснення самостійного виховання та утримання заявником дитини, а лише підтверджує дотримання ним цих обов'язків відповідно до закону, оскільки у цьому договорі визначено права та обов'язки обох сторін.

Подібний висновок щодо застосування норм права наведено у постановях Верховного Суду: від 09 грудня 2025 року у справі №307/4851/22, від 28 січня 2026 року у справі №947/37166/23.

Враховуючи наведене, колегія суддів погоджується з висновками суду апеляційної інстанції, що позов про встановлення факту самостійного виховання та утримання дитини у справі, що переглядається в касаційному порядку, фактично пред'явлений військовозобов'язаним під час мобілізації на особливий період із метою створення умов та обставин, які можуть бути підставою для надання відстрочки від направлення для проходження базової військової служби, призову на військову службу чи звільнення з військової служби через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких визначається у статтях 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

При цьому зібрані у справі докази у їх сукупності не підтверджують того, що мати взагалі не виконує своїх батьківських обов'язків щодо малолітньої дитини.

Суд апеляційної інстанції правильно визначився з характером спірних правовідносин, метою поданого позову (в оскаржуваній в апеляційному порядку частині) та, надавши правову оцінку наявним у матеріалах справи доказам у їх сукупності, дійшов обґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для встановлення факту самостійного виховання та утримання батьком малолітньої дитини.

Аналізуючи питання обсягу дослідження доводів заявника по суті спору та їх відображення в оскарженому судовому рішенні, питання вмотивованості висновків суду апеляційної інстанції, Верховний Суд виходить з того, що у справі, яка переглядається, сторонам надано мотивовану відповідь на всі істотні питання, що виникають під час кваліфікації спірних відносин, а доводи, викладені у касаційній скарзі, не спростовують обґрунтованих та правильних висновків суду апеляційної інстанції.

Доводи касаційної скарги зводяться до незгоди з висновками суду апеляційної інстанції в оскаржуваній частині, а вказане не може бути правовою підставою для скасування постанови суду апеляційної інстанції.

Зроблені судом апеляційної інстанції висновки у відповідній частині узгоджуються з висновками щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у постановях Верховного Суду (частина четверта статті 263 ЦПК України), застосовані правові позиції є релевантними, а судова практика Верховного Суду з указанного питання є сталою та сформованою.

Враховуючи наведене, колегія суддів Верховного Суду дійшла висновку про залишення касаційної скарги без задоволення.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136978342>.

Постанова Верховного Суду від 10 червня 2026 року у справі №585/4247/23

Верховний Суд зазначив, що під час вирішення спорів щодо визначення чи зміни місця проживання дитини пріоритет мають її найкращі інтереси, а не інтереси батьків. Зміна раніше визначеного місця проживання можлива лише за наявності істотної зміни обставин, підтвердженої належними доказами. При цьому суд повинен комплексно оцінити всі обставини справи, зокрема ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, висновок органу опіки та піклування, психоемоційний стан дитини та інші обставини, що мають істотне значення для забезпечення її найкращих інтересів.

1. Обставини справи

У жовтні 2023 року батько дітей звернувся до суду з позовом до матері дітей, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Служба у справах дітей Роменської міської ради, про зміну місця проживання малолітньої дитини.

На обґрунтування позовних вимог батько дітей зазначав, що з 10 вересня 2005 року по 25 січня 2021 року він перебував у зареєстрованому шлюбі з матір'ю дітей. Під час перебування у шлюбі у них народилися донька та син.

Посилався на те, що з 13 квітня 2020 року він з матір'ю дітей проживає окремо, подружніх відносин вони не підтримують і з цього ж часу діти постійно проживають з ним, перебувають на його повному утриманні, проживати з матір'ю, яка мешкає у своїх батьків, не бажають.

Рішенням Роменського міськрайонного суду Сумської області від 22 лютого 2021 року у справі №585/2120/20, яке набрало законної сили 23 червня 2021 року, визначено місце проживання малолітнього сина разом з матір'ю дітей за місцем її проживання. У задоволенні позовних вимог матері дітей про визначення місця проживання з нею малолітньої доньки відмовлено.

Рішенням Роменського міськрайонного суду від 27 грудня 2022 року у справі №585/2903/21 відібрано у батька дітей сина та повернуто його матері дітей. Зазначене рішення суду набрало законної сили 13 квітня 2023 року, однак не виконано, оскільки син сторін, який з часу народження постійно проживав та проживає у належному батькові будинку, категорично відмовляється змінити стале місце проживання з ним на проживання разом із матір'ю. Зазначене підтверджується актами державного виконавця відділу примусового виконання рішень управління забезпечення державної виконавчої служби у Сумській області Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції від 20 січня 2023 року, 02 лютого 2023 року, 17 лютого 2023 року, 06 вересня 2023 року, 06 жовтня 2023 року, з яких вбачається, що батько дітей надавав доступ до дитини, якій було роз'яснено, що згідно з рішенням суду він має проживати з матір'ю.

Батько дітей акцентував увагу на тому, що він не має права примушувати сина до спілкування з одним із батьків чи до проживання з ним. Він добросовісно виконує батьківські обов'язки, створив спокійні та стійкі умови для проживання своїх дітей, які проживають в атмосфері любові, турботи, захисту, забезпечив усім необхідним. Зазначав, що він є приватним підприємцем, отримує достатній дохід для утримання дітей.

Батько дітей вказував, що неодноразові спроби матері дітей за участю державних виконавців відібрати у нього сина вкрай негативно впливають на психоемоційний стан дитини, оскільки зміна сталої обстановки не відповідає його інтересам, може призвести до втрати його зв'язків із сім'єю, до позбавлення права дитини надалі залишатися у безпечному, спокійному та стійкому середовищі.

Враховуючи наведене, батько дітей просив суд змінити місце проживання малолітнього сина, яке визначене у рішенні суду, визначивши місце проживання дитини разом із ним.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Роменського міськрайонного суду Сумської області від 16 жовтня 2024 року в задоволенні позовних вимог батька дітей відмовлено.

Суд першої інстанції відмовив у позові, оскільки позивач, не виконавши попереднє судове рішення про визначення місця проживання дитини з матір'ю та за наявності незавершеного виконавчого провадження, фактично намагався через новий позов переглянути вже вирішений судом спір, що суперечить принципу юридичної визначеності.

Постановою Сумського апеляційного суду від 01 липня 2025 року апеляційну скаргу батька дітей від імені якого діяв адвокат Менько Д. Д., залишено без задоволення, рішення Роменського міськрайонного суду Сумської області від 16 жовтня 2024 року залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції погодився з висновками суду першої інстанції, зазначивши, що батько дітей не вжив жодних заходів для виконання попередніх судових рішень щодо визначення місця проживання сина та фактично штучно створив умови для нового спору. Саме лише висловлене дитиною бажання проживати з батьком не може бути безумовною підставою для відповідного визначення місця проживання, оскільки дитина потребує уваги, підтримки і любові обох батьків, а суди повинні ґрунтовно дослідити та оцінити всі обставини справи, надати належну правову оцінку доказам: кожному конкретно взятому та в сукупності.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до частин першої, другої статті 161 СК України, якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини.

У частині першій статті 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки стосовно дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку.

Вирішуючи питання про визначення місця проживання дитини, суди мають враховувати об'єктивні та наявні у справі докази, зокрема обстеження умов проживання, характеристики психоемоційного стану дитини, поведінки батьків щодо дитини та висновку органу опіки та піклування. Проте найважливішим у цій категорії справ є внутрішнє переконання судді, яке має ґрунтуватися на внутрішній оцінці всіх обставин в їх сукупності. Адже не можна піддавати формалізму долю дитини, яка через те, що батьки не змогли зберегти відносини або домовитися, не повинна бути позбавлена щасливого та спокійного дитинства (постанова Верховного Суду від 30 жовтня 2019 року у справі №352/2324/17).

Верховний Суд також зауважував, що в разі зміни обставин, пов'язаних із віком дитини, або коли вже є рішення суду про визначення місця проживання дитини, яке не виконане, ні мати дитини, ні батько не позбавлені можливості звернутися з позовом про зміну місця проживання дитини (постанови Верховного Суду від 15 жовтня 2020 року у справі №607/425/16-ц, від 25 вересня 2024 року).

Батьки мають співпрацювати у забезпеченні належного контакту між кожним з них з дитиною, встановлення можливості спілкування та спільного проведення часу. За істотної зміни обставин сторони мають право ініціювати визначення іншого порядку фізичної опіки щодо дитини, зокрема спільної батьківської опіки, на чому неодноразово наголошував Верховний Суд (постанови Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року у справі №750/9620/20, від 04 жовтня 2023 року в справі №208/4667/20, від 14 грудня 2022 року у справі №742/2571/21, від 10 січня 2024 року у справі №183/3958/20, від 16 лютого 2024 року у справі №465/6496/19).

Суди попередніх інстанцій встановили, що між сторонами тривалий час існує спір щодо участі у вихованні малолітнього сина, який неодноразово був предметом судового розгляду. Рішенням Роменського міськрайонного суду Сумської області від 22 лютого 2021 року визначено місце проживання дитини разом із матір'ю, а рішенням від 27 грудня 2022 року постановлено відібрати дитину у батька та повернути матері.

Під час розгляду цих справ суди встановили, що проживання сина з матір'ю відповідає його найкращим інтересам та сприятиме його психологічному і фізичному розвитку. Також встановлено, що поведінка батька формувала у дитини негативне ставлення до матері, що не відповідає інтересам дитини. Враховано думку малолітнього сина, який бажав проживати з батьком, але разом із матір'ю, а також висновок органу опіки та піклування про доцільність проживання дитини з матір'ю. Підставою для відібрання дитини стало умисне тривале невиконання батьком судового рішення про визначення місця проживання дитини.

Звертаючись із позовом про зміну місця проживання дитини, батько посилався на небажання сина проживати з матір'ю. Натомість мати зазначала, що батько свідомо не виконує судові рішення та перешкоджає її спілкуванню з дитиною. Орган опіки підтвердив невиконання рішення суду, а виконавчі дії не дали результату. Комісія з питань захисту прав дитини також не дійшла згоди щодо зміни місця проживання дитини.

Встановивши, що рішення про передачу дитини матері перебуває на стадії виконання, а батько не вживає заходів для його виконання та продовжує негативно впливати на ставлення дитини до матері, суди дійшли висновку про відсутність підстав для зміни місця проживання дитини. Верховний Суд також зазначив, що державний виконавець вживав усіх необхідних заходів для виконання рішення, у тому числі із залученням психолога, органу опіки, поліції та шляхом ініціювання питання про притягнення батька до кримінальної відповідальності. Це свідчить про перешкоди у виконанні судового рішення, а не про істотну зміну обставин.

Колегія суддів наголосила, що батьки повинні спільно вирішувати питання виховання дитини, а один із них не має права перешкоджати її спілкуванню з іншим. Визначення місця проживання дитини з одним із батьків не позбавляє іншого батьківських прав, тому в інтересах дитини є забезпечення її регулярного спілкування з обома батьками та співпраця між ними.

З огляду на викладене Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для зміни місця проживання дитини, а доводи касаційної скарги визнав такими, що переважно зводяться до переоцінки доказів і не спростовують законності прийнятих судових рішень.

Слід зазначити, що встановлення обставин справи, дослідження та оцінка доказів є прерогативою судів першої та апеляційної інстанцій. Це передбачено у статтях 77, 78, 79, 80, 89, 367 ЦПК України. Суд касаційної інстанції не наділений повноваженнями втручатися в оцінку доказів (постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі №373/2054/16-ц).

Аналізуючи питання обсягу дослідження доводів заявника по суті спору та їх відображення в оскаржених судових рішеннях, питання вмотивованості висновків судів попередніх інстанцій, Верховний Суд виходить з того, що у справі, яка розглядається, сторонам надано мотивовану відповідь на всі істотні питання, що виникають за кваліфікації спірних відносин, а доводи, викладені у касаційній скарзі, не спростовують обґрунтованих та правильних висновків судів першої та апеляційної інстанцій.

Висновки судів попередніх інстанцій, з урахуванням встановлених у цій справі фактичних обставин та наданої правової оцінки наявним у матеріалах справи доказам у їх сукупності, не суперечать висновкам Верховного Суду, на які містяться посилання у касаційній скарзі.

Верховний Суд неодноразово зауважував, що, зважаючи на різноманітність правовідносин та обставин, які стають підставою для виникнення спорів у судах, ураховуючи фактичні обставини, які встановлюються судами на підставі наданих сторонами доказів у кожній конкретній справі, суди повинні самостійно здійснювати аналіз правовідносин та оцінку релевантності і необхідності застосування правових висновків Верховного Суду в кожній конкретній справі (постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 лютого 2022 року у справі №201/16373/16-ц, від 08 серпня 2023 року у справі №910/8115/19(910/13492/21)).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137336535>.

2.1.4. Справи щодо міжнародного викрадення дітей

Постанова Верховного Суду від 03.06.2026 у справі №521/20479/23

Факт проживання дитини за кордоном (незалежно від того, чи вивезена дитина за кордон до звернення до суду з позовом про визначення місця її проживання чи після) не впливає на вирішення судами України спору про визначення місця її проживання. Повернення дитини в Україну не є передумовою для вирішення спору між батьками про визначення місця проживання такої дитини. Проживання дитини за кордоном не є самостійною підставою для відмови у позові про визначення місця проживання такої дитини разом з одним з батьків в Україні.

Обов'язковість висновку органу опіки та піклування у справах про визначення місця проживання дитини не може абсолютизуватися. У разі якщо з тих чи інших причин такий висновок отримати не можна, суд має вирішити спір за наявними у справі доказами

У разі встановлення, що дитина до незаконного переміщення та утримання в іншій державі мала звичайне місце проживання в Україні відповідно до правил статті 5 Гаазької конвенції 1996 року, спір, який виник між сторонами, підлягає розгляду судами України, крім випадків, встановлених у статті 7 цієї Конвенції.

1. Обставини справи

У серпні 2023 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідача, третя особа – Служба у справах дітей Одеської міської ради, про визначення місця проживання дітей з батьком.

Позовні вимоги обґрунтовано тим, що з 10 вересня 2014 року вони з відповідачкою перебували у зареєстрованому шлюбі, який рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 25 листопада 2020 року (справа №521/11661/20) було розірвано. У шлюбі у них народилося троє дітей, а після розірвання шлюбу ще одна дитина.

Діти проживають разом з батьком, перебувають на його повному утриманні та забезпечені всім необхідним.

У серпні 2023 року відповідач повідомила позивача про бажання виїхати за кордон з дітьми. Посилаючись на те, що позивач категорично заперечує щодо вивезення дітей за кордон, однак відповідачка його ігнорує та продовжує вчиняти дії, спрямовані на виїзд із дітьми за кордон, що може зруйнувати стосунки дітей з батьком. Позивач просив суд визначити місце проживання дітей з батьком.

У серпні 2024 року відповідач звернулася до суду із зустрічним позовом до позивача, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – орган опіки та піклування в особі Приморської районної адміністрації Одеської міської ради, про визначення місця проживання дітей з матір'ю.

Позовні вимоги обґрунтовано тим, що у зв'язку з військовою агресією російської федерації (далі – рф) проти України вона з дітьми виїхала за кордон. Із 14 лютого 2024 року вони проживають у м. Траунштайн Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН) та отримують соціальну допомогу.

Крім того, згідно з рішенням суду першої інстанції м. Мюнхена від 23 липня 2024 року у справі №567/F4888/24 (за позовом про повернення дітей в Україну) з точки зору суду та відповідно до підпункту «б» пункту 1 статті 13 Гаазької конвенції повернення має місце, якщо це є серйозною загрозою для малолітніх дітей. Переглядаючи всі публікації Міністерства іноземних справ ФРН, суд переконаний, що повернення чотирьох дітей в Україну – і не тільки в Одеський регіон, але й у країну в цілому – становило б для них небезпеку.

Посилаючись на те, що після оголошення в Україні воєнного стану діти проживають та навчаються у ФРН, вона здійснює за ними постійний догляд, піклується про їх здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створила для дітей належні умови для проживання та забезпечує всім необхідним, відповідач просила суд визначити місце проживання дітей з нею. Рішенням Малиновського районного суду м. Одеси від 12 грудня 2024 року позов позивача задоволено.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Малиновського районного суду м. Одеси від 12 грудня 2024 року позов позивача задоволено. Визначено місце проживання дітей за місцем проживання батька. У задоволенні зустрічної позовної заяви відповідача відмовлено.

Вирішуючи позовні вимоги позивача, суд першої інстанції виходив з того, що під час проживання дітей з батьком він належно займався вихованням та розвитком дітей, повністю забезпечував їх матеріально, на відмінну від матері, яка непрацевлаштована, доходів та заощаджень не має, належно вихованням дітей не займається, веде асоціальний та аморальний спосіб життя, неодноразово проходила лікування в реабілітаційних центрах.

Постановою суду апеляційної інстанції від 28 січня 2026 року апеляційну скаргу відповідача задоволено частково. Рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 12 грудня 2024 року в частині вирішення позовних вимог позивача скасовано та ухвалено в цій частині нове судове рішення про відмову у задоволенні позову. У частині вирішення позовних вимог відповідача рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що позивач не довів наявності правових підстав для визначення місця проживання дітей з ним, натомість відповідач надала суду належні, достовірні та достатні докази на спростування підстав первісного позову.

Суд апеляційної інстанції урахував загальновідомий факт про те, що під час воєнного стану м. Одеса є небезпечним місцем для дітей, а також рішення суду першої інстанції м. Мюнхена від 23 липня 2024 року у справі №567 A4888/24, у якому, зокрема, зазначено, що повернення дітей в Україну – і не тільки в Одеський регіон, але й у країну в цілому – становило б для них небезпеку.

За таких обставин апеляційний суд дійшов висновку про відсутність правових підстав для визначення місця проживання дітей з батьком.

Водночас суд апеляційної інстанції погодився з висновком суду місцевого суду про те, що виїзд матері з дітьми за кордон після початку повномасштабного вторгнення не можна кваліфікувати як зміну місця постійного проживання дітей, а тому зустрічний позов відповідача є передчасним.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

У березні 2026 року позивач звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою на постанову Одеського апеляційного суду від 28 січня 2026 року у якій, посилаючись на неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить оскаржуване судові рішення в частині вирішення його позовних вимог скасувати та залишити в цій частині в силі рішення суду першої інстанції.

У межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, Верховний Суд установив, що як суд першої інстанції, так і апеляційний суд не звернули уваги на те, що під час розгляду справ щодо визначення місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах (постанова Верховного Суду від 14 вересня 2022 року у справі №466/1017/20).

На час вирішення справи судом першої інстанції одній дочці сторін було 9 років, іншим дочці та сину по 5 років, водночас на жодному етапі провадження у справі ні суд першої інстанції, ні апеляційний суд не з'ясували дійсного ставлення дітей до батьків, а також їх прихильності до кожного з них, тобто не забезпечили права дітей бути почутими у вирішенні питання, що стосуються їх особисто, на надали таких доказів і сторони.

Суди не звернули уваги на те, що дитина є суб'єктом права і, незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав. Одними з основних є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя, зокрема щодо визначення її місця проживання (постанова Верховного Суду від 21 липня 2021 року у справі №404/3499/17).

Відповідно до статті 6 Європейської конвенції про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року під час розгляду справи, що стосується дитини, перед прийняттям рішення судовий орган надає можливість дитині висловлювати її думки і приділяє їм належну увагу.

Посилаючись на неможливість вирішення спору у зв'язку з відсутністю висновку органу опіки та піклування, суд апеляційної інстанції не врахував, що передбачена у частинах четвертій та п'ятій статті 19 СК України обов'язковість висновку органу опіки та піклування у відповідних категоріях цивільних справ не може абсолютизуватися. У разі якщо з тих чи інших причин такий висновок отримати не можна, суд має вирішити спір за наявними у справі доказами (постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду в постанові від 11 грудня 2023 року у справі №523/19706/19 (провадження №61-12112сво22)).

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає, що касаційну скаргу слід задовольнити частково, а постанову Одеського апеляційного суду від 28 січня 2026 року в частині вирішення позовних вимог позивача скасувати, справу №521/20479/23 в цій частині направити на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133947072>.

Позбавлення особи батьківських прав не зумовлює для неї невідворотних наслідків, оскільки не позбавляє права на звернення до суду з позовом про поновлення цих прав.

Усиновлення дитини громадянина України іншою особою іноземцем без дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, не може бути визнане дійсним в Україні, але може бути дійсним у державі усиновлення.

Тому за обставин цієї справи не можна брати до уваги факт усиновлення дитини, яка є громадянином України за народженням, чоловіком відповідачки – громадянином Французької Республіки.

1. Обставини справи

У квітні 2023 року позивач звернувся до суду з позовом, у якому просив поновити його батьківські права щодо їхнього з відповідачкою неповнолітнього сина. Мотивував так:

12 серпня 2005 року сторони спору уклали шлюб, під час якого народився син. Шлюб подружжя розірвало за рішенням Дарницького районного суду м. Києва від 01 березня 2013 року у справі №2602/4498/12.

У 2013 року відповідачка зареєструвала новий шлюб із громадянином Франції, забрала сина та переїхала на інше місце проживання.

У березні 2016 року мати подала позов про позбавлення батька батьківських прав. Стверджувала, що він завдавав дитині психологічних страждань, які зумовили негативні фізіологічні симптоми в сина, небажання останнього бачитися з батьком, поведінка якого щодо дитини була жорстокою. 27 квітня 2017 року Дарницький районний суд м. Києва у справі №753/5150/16 ухвалив рішення, згідно з яким відмовив у задоволенні позову. Однак апеляційний суд це рішення скасував і ухвалив нове – про задоволення позову. Верховний Суд залишив це рішення без змін, але зауважив, що після усунення обставин, які стали підставою для позбавлення батьківських прав, батько має право звернутися до суду з вимогою про їх поновлення.

Держава має позитивний обов'язок вживати виважені та послідовні заходи зі сприяння возз'єднанню дітей з біологічними батьками, дбаючи при досягненні цієї мети про надання їм можливості підтримувати регулярні контакти між собою.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

09 вересня 2024 року Голосіївський районний суд міста Києва ухвалив рішення, згідно з яким відмовив у задоволенні позову.

Рішення суду мотивовано тим, що, оскільки дитина на момент її усиновлення була громадянином Республіки Білорусі, яке набула у встановленому у відповідному законодавстві порядку, то положення статей 282 і 283 Сімейного кодексу України (далі – СК України) щодо порядку усиновлення іноземцями до усиновлення сина незастосовні. Відповідно до статті 69 Закону України «Про міжнародне приватне право» до відносин із усиновлення дитини можна застосувати виключно законодавство Республіки Білорусі та Франції.

Недійсність або скасування усиновлення може підтверджувати виключно рішення компетентного суду, яке набрало законної сили (частина друга статті 169 СК України). За відсутності такого судового рішення доводи позивача є безпідставними та необґрунтованими.

11 лютого 2025 року Київський апеляційний суд ухвалив постанову, згідно з якою залишив без змін рішення суду першої інстанції.

Суд апеляційної інстанції, зазначив, що факт набуття громадянства України дитиною не підтверджений довідкою про реєстрацію громадянином України та іншими документами; наявність підстав для оформлення громадянства та його безпосереднє оформлення (набуття) не є тотожними; у протилежному випадку положення законодавства України не вимагали б вчинення будь-яких дій щодо його оформлення, а для підтвердження громадянства було б достатньо свідоцтва про народження, яке б підтверджувало факт народження в Україні, тоді як це свідоцтво не є документом, що підтверджує громадянство України.

Також Суд зазначив, що для встановлення того, чи підтримує дитина налагодження активних стосунків із батьком, чи перестала вона боятися спілкування з ним і чи отримала необхідну психологічну підтримку, позивачеві слід було подати відповідні переконливі, допустимі та достовірні докази. До таких належать, зокрема, висновки психолога, що підтверджують готовність і бажання дитини відновити контакт із батьком, а також дані про реальний стан її емоційного здоров'я. Однак у матеріалах справи відсутні будь-які докази, які б доводили, що дитина вже не відчуває страху, повністю емоційно готова до зустрічей із позивачем і сприймає їх як безпечні та бажані. Крім того, клопотань про проведення судової психологічної експертизи з метою з'ясування дійсної думки та стану дитини з цього приводу не було.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Особа, батьки або один з батьків якої на момент її народження були громадянами України, є громадянином України. Особа, яка має право на набуття громадянства України за народженням, є громадянином України з моменту народження (частини перша та восьма статті 7 Закону України «Про громадянство», у редакції, чинній на час народження сина; аналогічні приписи є у частинах першій і п'ятнадцятій вказаної статті у чинній редакції).

Права та обов'язки батьків і дітей, крім випадків, передбачених у статтях 67, 67-1, 67-4 цього Закону, визначаються особистим законом дитини або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини (стаття 66 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно із судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що це розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини (частина перша статті 9 Конвенції 1989 року).

Позбавлення особи батьківських прав не тягне для неї невідворотних наслідків, оскільки не позбавляє прав на спілкування з дитиною і побачення з нею, а також права на звернення до суду з позовом про поновлення батьківських прав (див. *mutatis mutandis* постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду від 29 вересня 2021 року у справі №459/3411/18).

Якщо усиновлювач не є громадянином України, для усиновлення дитини, яка є громадянином України, потрібен дозвіл центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей.

Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України, здійснене у відповідних органах держави, на території якої проживає дитина, є дійсним за умови попереднього одержання дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей (абзаци другий і третій частини першої статті 282 СК України).

Оскільки відповідного дозволу не було, за змістом абзацу третього частини першої статті 282 СК України немає підстав для твердження про дійсність в Україні усиновлення сина у Французькій Республіці. Тому за обставин цієї справи не можна брати до уваги факт усиновлення дитини, яка є громадянином України за народженням, чоловіком відповідачки – громадянином Французької Республіки. На цей висновок не впливає наявність у сина паспорта громадянина Республіки Білорусі. Можливе набуття дитиною громадянства іншої держави (добровільно чи примусово) незалежно від інформування про це органів влади України не може бути підставою для обходу встановлених у законодавстві України правил усиновлення за кордоном громадян України іноземцями і не впливає на застосування абзацив другого та третього частини першої статті 282 СК України.

Ухвалюючи таке судове рішення, Верховний Суд не вирішує питання про забезпечення позивачеві реальної можливості підтримувати зв'язок із сином і не оцінює з огляду на приписи статті 69 Закону України «Про міжнародне приватне право» законність і дійсність усиновлення дитини на території Французької Республіки, а також вид такого усиновлення (повне, за якого передбачається розрив юридичного зв'язку дитини з біологічними батьками або одним із них, чи просте, коли вона зберігає такий зв'язок і набуває додатковий батьківський з боку усиновителя).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135733689>.

2.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав

Постанова Верховного Суду від 29.04.2026 у справі №755/11992/24

Суду доволі складно зробити висновок про те, що сімейні стосунки неможливо врятувати, і тому суд має позбавляти батьків такого шансу тільки в тому разі, якщо вони становлять реальну загрозу для благополуччя дитини. Простої бездіяльності з боку матері може бути недостатньо для того, щоб зробити висновок про наявність виняткових обставин, за яких можливо позбавити її батьківських прав.

1. Обставини справи

У 2016 році у подружжя народилася дитина. Надалі між сторонами шлюб було розірвано, а дитина залишилася проживати з батьком та бабусею, що підтверджується матеріалами справи.

У 2024 році матір дитини склала заяву, посвідчену приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу, що проти позбавлення батьківських прав її стосовно дитини не заперечує.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову з огляду на недоведеність факту свідомого ухилення відповідачки від виконання своїх батьківських обов'язків із виховання дитини, відсутності правових підстав для прийняття заяви відповідачки про її згоду на позбавлення батьківських прав, оскільки така заява суперечить інтересам неповнолітньої доньки та положенням статті 155 Сімейного кодексу України.

Апеляційний суд погодився з таким висновком і залишив рішення без змін.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Очевидно, що сімейні відносини мають складний характер і сім'я може переживати як найкращі, так і найгірші часи. Суду доволі складно зробити висновок про те, що сімейні стосунки неможливо врятувати, і тому суд має позбавляти батьків такого шансу тільки в тому разі, якщо вони становлять реальну загрозу для благополуччя дитини. Простої бездіяльності з боку матері може бути недостатньо для того, щоб зробити висновок про наявність виняткових обставин, за яких можливо позбавити її батьківських прав. З метою забезпечення найкращих інтересів дитини, за обставин цієї справи, не виправдано позбавляти матір права на контакт з дитиною і її виховання. Позбавлення матері всіх батьківських прав не відповідає критерію пропорційності.

Відповідно до правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду від 04 грудня 2024 року у справі №133/747/23, судам слід мати на увазі, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, вирішення сімейних питань, на який вони йдуть лише у виняткових випадках, і головне – за наявності достатніх та переконливих доказів, що характеризують особливості батька й матері як особи, що становить реальну загрозу для дитини, її здоров'я та психічного розвитку. Інтереси дитини полягають у тому, щоб забезпечити її право на задоволення потреб у любові, піклуванні та матеріального забезпечення. Дитина має право на особливе піклування та повинна мати свободу вибору щодо своїх батьків тощо. Аналізуючи встановлені факти у контексті позбавлення батьківських прав, суди повинні зважувати на те, що позбавлення батьківських прав на дитину та усвідомлення цього самою дитиною вже несе в собі негативний вплив на її свідомість та застосовувати цей захід як крайню міру впливу та захисту прав дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136114329>.

2.1.6. Справи, що стосуються шлюбних договорів та договорів про виховання і утримання дітей

Постанова Верховного Суду від 26.06.2026 у справі №201/6336/23

Договір про поділ спільного майна подружжя, яким сторони визначили перехід конкретної грошової суми з особистої власності одного з подружжя в особисту власність іншого, є лише правовою підставою (титолом) для такого переходу права власності, але сам факт закріплення цієї умови в нотаріально посвідченому договорі не є автоматичним доказом фактичного виконання договору, тобто реальної передачі коштів. Якщо кошти фактично не передані, сторона, на користь якої мав відбутися поділ, має право вимагати виконання договору поділу майна в судовому порядку.

1. Обставини справи

Подружжя перебувало у шлюбі з 1999 року. Одразу після ухвалення рішення про розірвання шлюбу, 11 листопада 2019 року, сторони уклали одразу кілька нотаріально посвідчених договорів, зокрема договір про поділ майна, що є спільною сумісною власністю подружжя.

Предметом цього договору поділу майна було майно, набуте подружжям за час шлюбу. У пункті 1.5.12 договору сторони визначили, що грошові кошти в розмірі 172 000 дол. США, які на момент укладання договору належали чоловікові на праві особистої приватної власності, переходять в особисту приватну власність дружини; у пункті 1.7 договору сторони зафіксували, що після укладення договору право спільної сумісної власності на все перелічене в ньому майно припиняється.

У тому ж договорі про поділ майна не було зазначено жодних умов чи порядку фактичної передачі саме цих 172 000 дол. США (наприклад, дати, розписки чи іншого підтвердження отримання). Через кілька років дружина звернулася з позовом, стверджуючи, що, попри умову договору поділу майна, гроші їй фактично такі не передали.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Суд першої інстанції у позові відмовив, пославшись на те, що якщо сторони добровільно в договорі поділу майна визначили перехід права власності на кошти, то сам цей запис є достатнім доказом виконання договору і саме позивачка, вимагаючи стягнення «ще раз», мала довести, що фактично коштів не отримала, чого не зробила.

Апеляційний суд це рішення скасував і позов задовольнив, стягнувши з чоловіка 172 000 дол. США. Ключовий аргумент апеляції полягає у розмежуванні самого факту поділу майна (як юридичної умови договору) і факту реального виконання цієї умови (передачі готівки): у матеріалах справи немає жодного доказу (розписки, банківської виписки тощо), що ці конкретні кошти дійсно перейшли з рук у руки. Договір поділу майна закріплює лише волевиявлення сторін про режим права власності, але не замінює доказ виконання зобов'язання з фактичної передачі.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Касаційну скаргу на постанову апеляційного суду подала третя особа у справі – приватний нотаріус, яка посвідчувала договір поділу майна (сама скарга відповідача-чоловіка касаційного розгляду не пройшла з процесуальних причин).

Верховний Суд не переглядав по суті питання доведеності передачі коштів і залишив висновок апеляційного суду щодо самого поділу майна без змін. Спираючись на принцип диспозитивності, ВС додатково зазначив, що третя особа (нотаріус) не навела переконливих доводів, яким чином стягнення коштів між колишнім подружжям за договором поділу майна порушує саме її права, а не права сторони спору.

Касаційну скаргу залишено без задоволення, постанову апеляційного суду про стягнення 172 000 дол. США за договором поділу майна – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137759102>.

Постанови Верховного Суду у справах №№ 725/5895/25, 725/8919/25, 725/7240/25, 725/9150/25, 725/6080/25 та 725/9013/25 (січень – червень 2026 року)

Договір між батьками про здійснення батьківських прав, визначення місця проживання дитини та участь у її вихованні, укладений за взаємною згодою, сам собою не підтверджує факту самостійного виховання і утримання дитини одним із батьків – оскільки такий договір за своєю природою визначає права та обов'язки обох сторін, а не звільняє одного з батьків від його обов'язків. Окреме проживання одного з батьків та наявність такого договору не свідчать про його ухилення від виховання дитини.

1. Обставини справи

Це серія з шести майже ідентичних справ, розглянутих Чернівецьким апеляційним судом та Верховним Судом упродовж 2026 року. У кожній із них один із батьків (як правило, батько) звертався з позовом про розірвання шлюбу та одночасно – про встановлення факту, що саме він самостійно виховує й утримує спільну дитину після розірвання шлюбу.

На обґрунтування позову заявники посилалися на нотаріально посвідчений договір, укладений з другим із батьків, – щодо здійснення батьківських прав, визначення місця проживання дитини та участі батьків у її вихованні. Відповідачі (другий з батьків) позов, як правило, визнавали, а орган опіки та піклування повідомляв про недоцільність надання висновку через відсутність спору між сторонами.

У кожній із цих справ заявник був військовозобов'язаним, а встановлення факту самостійного виховання дитини могло бути підставою для отримання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації або звільнення з військової служби (стаття 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», стаття 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»).

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Суди першої інстанції в усіх шести справах позови задовольняли повністю з огляду на те, що між сторонами відсутній спір щодо визначення місця проживання та утримання дитини, а укладений між батьками договір і заява відповідачки про визнання позову є достатнім підтвердженням самостійного виховання дитини батьком.

У кожній справі до участі вступав територіальний центр комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) як особа, яка не брала участі у справі, і оскаржував рішення в апеляційному порядку – виключно в частині встановлення факту самостійного виховання (частину рішення про розірвання шлюбу ТЦК не оскаржував). Апеляційний суд у кожній із цих справ скасовував рішення в цій частині та ухвалював нове рішення про відмову в задоволенні цієї вимоги, мотивуючи це тим, що позов пред'явлено з метою штучного створення умов для отримання відстрочки від мобілізації, а укладений між батьками договір не свідчить про те, що другий з батьків відмовляється від виховання й утримання дитини.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд у касаційному порядку в усіх шести справах залишив постанови апеляційного суду без змін, сформулювавши дві стійкі правові позиції.

Щодо права ТЦК на оскарження: ТЦК не є учасником сімейних відносин, проте забезпечує виконання військового обов'язку громадянами України. Встановлення факту самостійного виховання дитини військовозобов'язаним у період воєнного стану та загальної мобілізації може призвести до виникнення підстав для відстрочки від призову чи звільнення з військової служби, а тому стосується інтересів держави, яку в цих правовідносинах представляє орган військового управління. Приватно-правовий інструментарій (позов про встановлення факту самостійного виховання без залучення представника держави) не повинен використовуватися для невиконання публічних обов'язків або створення преюдиційного рішення для публічних відносин.

Щодо самого договору: договір, укладений між батьками щодо здійснення батьківських прав та участі у вихованні дитини, за своєю суттю визначає права та обов'язки обох сторін і порядок їх реалізації, а отже, підтверджує лише дотримання батьком цих обов'язків відповідно до закону, а не те, що він виховує дитину самостійно, без участі другого з батьків. Окреме проживання батьків та проживання дитини переважно з одним із них не можуть розцінюватися як самостійне виховання. Для встановлення такого факту потрібні докази того, що другий з батьків остаточно і свідомо самоусунувся від виконання своїх обов'язків – зокрема, відмова у наданні згоди на виїзд дитини за кордон, відмова в оформленні пільг і соціальних гарантій, доведене ухилення від спілкування. Формальне визнання позову відповідачкою чи відсутність спору між сторонами саме собою таких доказів не замінює.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: [справа №725/5895/25](#), [справа №725/8919/25](#), [справа №725/7240/25](#), [справа №725/9150/25](#), [справа №725/6080/25](#), [справа №725/9013/25](#).

2.1.7. Справи щодо видачі обмежувальних приписів

Постанова Верховного Суду від 03.06.2026 у справі №161/18872/25

Наявність сімейного конфлікту не виключає можливості вчинення домашнього насильства, якщо поведінка особи спрямована на психологічний вплив на потерпілу особу, викликає у неї почуття страху, емоційної напруги, тривоги та негативно впливає на її психоемоційний стан.

Доводи про те, що особа перебуває за межами України, самі собою не спростовують факту психологічного насильства, оскільки останнє може здійснюватися дистанційно, з використанням засобів зв'язку, електронних комунікацій та месенджерів. Вирішальним у цій ситуації є не спосіб комунікації, а характер впливу на потерпілу особу та його наслідки.

1. Обставини справи

Заявниця звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису, яким просила заборонити колишньому чоловіку спілкування з нею, телефонні переговори, контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб, заборонити особисто і через третіх осіб її розшукувати, переслідувати її і в будь-який спосіб спілкуватися з нею.

Заяву обґрунтовувала тим, що вона перебувала з чоловіком у шлюбі, у якому в них народилося двоє дітей. Під час шлюбу чоловік незаконно виїхав за кордон, на її думку, без відповідних правових підстав. Перебуваючи за кордоном, він систематично здійснює відносно неї психологічне насильство шляхом словесних образ, погроз та залякувань, які він висловлює у телефонних дзвінках, відеодзвінках та смс повідомленнях. Заявниця з цього приводу неодноразово зверталася до правоохоронних органів.

У листопаді 2022 року було винесено терміновий заборонний припис стосовно її колишнього чоловіка. Також заявницю було визнано потерпілою у кримінальному провадженні.

У серпні 2025 року заявниця зверталася до поліції із заявою про вчинення колишнім чоловіком домашнього насильства психологічного характеру, а саме: вчинення словесних образ через менеджер «Телеграм». За наслідками розгляду цієї заяви інспектори поліції провели профілактичну бесіду з її колишнім чоловіком у телефонному режимі, а також зазначили про неможливість скласти будь-які адміністративні матеріали відносно чоловіка, оскільки він перебуває за межами України.

Заявниця стверджує, що колишній чоловік постійно вчиняє щодо неї психологічне насильство, що реалізується виключно через канали електронної комунікації (телефонні дзвінки, відеозв'язок, текстові повідомлення) та виражається в словесних образах, погрозах, залякуваннях та безперервному емоційному тиску.

Заявниця також надала консультаційний висновок психолога, у якому вказано, що епізоди домашнього насильства (емоційного, фізичного, фінансового), жертвою яких стала заявниця, не могли не вплинути на всі сфери життя, це погіршило її фізичне та емоційне здоров'я та стало перепорою для можливості відчувати радість від сімейних стосунків, таке гіперзбудження дуже важко витримувати, воно призвело до порушень сну, розчарування, виснаження, втоми, втрати відчуття безпеки, та можливості отримувати задоволення від життя.

Між сторонами також існував спір щодо усунення перешкод у спілкуванні з дітьми та визначення способу участі батька у спілкуванні та вихованні дітей, який вирішувався в іншій судовій справі.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні заяви відмовлено. Суд першої інстанції врахував співвідношення дотримання як прав батька малолітніх дітей, так і прав малолітніх дітей на спілкування з батьком та вказав на відсутність доказів вчинення чоловіком домашнього насильства психологічного характеру. Суд також зазначив, що єдиною можливістю на сьогодні у батька дітей мати контакт зі своїми малолітніми дітьми є саме спілкування засобами телефонного зв'язку, за допомогою месенджерів. Враховуючи вік дітей 3 роки та 7 місяців, вони фізично не мають можливості спілкуватися з батьком без допомоги та посередництва матері, оскільки не мають власних телефонних апаратів, номерів, що ставить у залежність можливість їх спілкування з батьком від волі, бажання та можливостей їхньої матері.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано частково. Видано обмежувальний припис строком на 6 місяців, яким заборонено колишньому чоловіку телефонні переговори або контактування з заявницею через інші засоби зв'язку через третіх осіб; особисто і через третіх осіб розшукувати її, переслідувати її. У решті рішення залишено без змін. На думку апеляційного суду, заходи тимчасового впливу жодним чином не обмежать законних прав та інтересів чоловіка, у тому числі і щодо його спілкування з малолітніми дітьми, а лише мінімізують спілкування подружжя.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд вказав, що тимчасове обмеження прав кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи шляхом встановлення судом обмежувального припису у порядку, визначеному у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», є легітимним заходом втручання у права та свободи особи. Під час вирішення питання щодо застосування такого заходу суд, на підставі установлених обставин справи та оцінки факторів небезпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства, має оцінити пропорційність втручання у права і свободи особи, враховуючи, що ці заходи пов'язані із протиправною поведінкою такої особи.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду та зазначив, що сам факт існування спору щодо дітей або реалізації батьківських прав не може виправдовувати використання принизливих висловлювань, психологічного тиску та залякування іншого з батьків. Наявність сімейного конфлікту не виключає можливості вчинення домашнього насильства, якщо поведінка особи спрямована на психологічний вплив на потерпілу особу, викликає у неї почуття страху, емоційної напруги, тривоги та негативно впливає на її психоемоційний стан.

Суд апеляційної інстанції обґрунтовано врахував не лише зміст окремих повідомлень, а й їх загальний характер, систематичність і спрямованість. Сукупність використаних висловлювань свідчить про намагання здійснити психологічний вплив на заявника шляхом залякування, приниження та створення емоційно-напруженої атмосфери спілкування.

Колегія суддів Верховного Суду погодилася з висновками про те, що заявниця, звернувшись до суду, мала на меті вжиття заходів попередження вірогідного продовження чи повторення вчинення насильства з боку колишнього чоловіка, прагнула запобігти настанню тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а тому видача такого припису направлена на забезпечення першочергової безпеки.

При цьому колегія суддів враховує, що матеріали справи містять відомості про звернення заявниці до правоохоронних органів з приводу поведінки чоловіка, про винесення щодо нього у 2022 році працівниками поліції термінового заборонного припису, які вказують на тривалість характеру психологічного впливу на потерпілу особу, який викликав у неї почуття тривоги, емоційної напруги та страху за власну безпеку. Таким чином, після винесення працівниками поліції термінового заборонного припису він не надав критичної оцінки агресивності своїх дій, продовжував вчиняти психологічне насильство відносно заявниці, що вказує на високий ступінь ризику повторення ним таких дій, що може поглибити (збільшити) психоемоційні страждання заявниці.

Крім того, у матеріалах справи наявний висновок спеціаліста у сфері психології, який підтверджує негативний вплив такої поведінки на її психоемоційний стан. Хоча сам собою такий висновок не встановлює беззаперечного факту вчинення домашнього насильства, проте він є належним доказом наслідків відповідної поведінки для психологічного стану потерпілої особи та підлягає оцінці у сукупності з іншими доказами у справі.

Доводи про те, що чоловік перебуває за межами України самі собою не спростовують факту психологічного насильства, оскільки останнє може здійснюватися дистанційно, з використанням засобів зв'язку, електронних комунікацій та месенджерів. Вирішальним у цій ситуації є не спосіб комунікації, а характер впливу на потерпілу особу та його наслідки.

При цьому колегія суддів звернула увагу на те, що заходи, визначені в оскаржуваній постанові апеляційного суду, спрямовані виключно на запобігання домашньому насильству та забезпечення безпеки постраждалої особи і не вирішують питань щодо участі батька у вихованні дітей, визначення способу його спілкування з ними чи обсягу батьківських прав.

Сам собою факт видачі обмежувального припису не позбавляє чоловіка статусу батька, не припиняє його батьківських прав та не звільняє сторони від обов'язку виконувати судові рішення (у разі їх наявності), або інші домовленості щодо участі батька у вихованні дітей. Відтак застосування передбачених у законі заходів реагування на домашнє насильство не може розцінюватися як втручання у законні права особи на спілкування з дітьми. Суд апеляційної інстанції, застосовуючи передбачені у законі заходи захисту заявника від домашнього насильства, водночас залишив без змін рішення суду першої інстанції щодо встановлення обмежень у частині спілкування батька з дітьми. Таким чином, апеляційний суд фактично забезпечив баланс між необхідністю захисту заявника від подальшого психологічного насильства та правом батька на підтримання сімейних зв'язків із дітьми.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а постанову апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137690541>.

Постанова Верховного Суду від 19.06.2026 у справі №336/6805/25

У справах про видачу обмежувального припису рішення про його видачу / відмову у видачі ухвалюється на підставі оцінки ризиків. Тому заявнику достатньо надати докази вчинення насильства (ствердити про існування ризиків) і тягар спростування переходить до кривдника.

Існування спору про місце проживання дитини не виключає можливості застосування обмежувального припису при наявності фактів домашнього насильства, а тому не може бути безумовною підставою для відмови у його видачі.

1. Обставини справи

Заявник звернувся до суду за видачею обмежувального припису щодо своєї колишньої дружини, яким просив заборонити їй наблизитися на відстань 200 м до його місця проживання з дитиною; заборонити їй будь-які контакти з дитиною; заборонити їй розшукувати заявника та дитину; заборонити їй наблизитися до місця роботи, дитячого садочка, інших місць частого відвідування заявника та дитини; заборонити їй вести листування, телефонні переговори з ним та дитиною, контактувати з ними через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Заява обґрунтована тим, що він перебував у шлюбі з жінкою, у якому у них народився син, який після розірвання шлюбу залишився проживати з матір'ю.

У червні 2024 року матір побила малолітнього сина, а побиття зафіксувала телефоном. Заявник, отримавши це відео, викликав наряд поліції, який знайшов жінку на вулиці в стані алкогольного сп'яніння, дуже збуджену, в цей час малолітня дитина перебувала одна, закрита в квартирі в невідомому стані. Через це поліцейські передали дитину батьку під розписку. Вказані події заявник підтверджував відеозаписом.

За вказаним фактом служба у справах дітей поставила малолітнього сина заявника на облік як дитину, яка опинилась у складних життєвих обставинах. Після вказаних подій син проживає із заявником. За фактом побиття малолітньої дитини зареєстровано кримінальне провадження.

Заявник надав висновок психолога, у якому вказано, що у дитини є ознаки страху до мами на невербальному рівні, особливо коли він починає надавати відповіді на запитання про маму. Психолог рекомендувала забезпечити позитивну атмосферу в емоційному стані дитини для її здорового розвитку.

Рішеннями органу опіки та піклування матері було відмовлено у визначенні способу участі у вихованні та спілкуванні із сином через випадок застосування до нього домашнього насильства.

Органами поліції відкрито кримінальне провадження за фактом за ст. 126-1 КК України про вчинення домашнього насильства жінкою стосовно малолітнього сина та заявника.

Згідно з іншим висновком психолога аналіз поведінки дитини дозволяє зробити висновки про деструктивну поведінку матері стосовно дитини, її неочікувані та непередбачувані реакції, які негативно впливають на психоемоційний стан дитини.

За направленням сімейного лікаря та за рекомендаціями психіатра дитина проходила стаціонарне лікування в закладі психіатричної допомоги. Згідно з випискою з лікарні дитина страждає на органічний емоційно-лабільний розлад з патологічними формами поведінки, змішаний специфічний розлад розвитку, неорганічний енурез, загальне недорозвинення мови 2 рівня.

3 липня 2024 року дитина проходить реабілітаційне лікування, отримує психологічну допомогу.

Пізніше матір без попередження прибула до місця проживання заявника та намагалася викрасти малолітнього сина в той час, коли він гуляв у сквері разом із бабусею. У результаті цього син отримав тілесні ушкодження і психологічну травму, його стан здоров'я погіршився, через що він знову змушений проходити амбулаторне лікування у дитячого хірурга та психіатра.

Заявник стверджував, що після розірвання шлюбу колишня дружина систематично застосовує психологічне домашнє насильство до заявника. Вона систематично телефонує, записує голосові повідомлення, текстові повідомлення за допомогою різних мобільних додатків, застосунку «Приват24». У цих повідомленнях жінка постійно допускає образливі та принизливі висловлювання в бік заявника, його близьких, допускає лихослів'я, погрожує заявнику звільненням зі служби та кримінальною відповідальністю, реєструє у соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм», «ТікТок» сторінки, на яких виставляє його фото і відео їх спільної дитини, близьких родичів заявника з обвинуваченнями принизливого характеру.

Також заявник вказував, що колишня дружина неодноразово писала заяви до правоохоронних органів та до військової частини за місцем служби заявника з хибними звинуваченнями його у корупції, недоброчесній поведінці і зрадництві. Через це за місцем служби заявника проводилося службове розслідування, яке підтвердило відсутність заявлених фактів. Всі ці дії колишньої дружини ускладнюють заявнику проходження військової служби, погіршують його репутацію як військовослужбовця, створюють штучні проблеми його професійної діяльності, що спричиняє багато проблем у роботі, житті та приносить моральні страждання.

Також між сторонами розглядалася судова справа за позовом матері про визначення місця проживання дитини з матір'ю та повернення дитини матері, та за зустрічним позовом чоловіка про визначення місця проживання дитини з батьком.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції заяву задоволено, видано обмежувальний припис стосовно матері. Суд першої інстанції виходив з того, що матір вчиняє фізичне та психологічне насильство відносно малолітнього сина та колишнього чоловіка, що носить тривалий систематичний характер та несе ризики життю, фізичному і психічному здоров'ю цих осіб.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, ухвалено нове судове рішення, яким у задоволенні заяви відмовлено. Постанова апеляційного суду вмотивована тим, що: матір не є стороною у кримінальному провадженні; матеріали справи не містять відомостей щодо наслідків розслідування кримінальних правопорушень; між жінкою та чоловіком наявний цивільний спір щодо визначення місця проживання дитини. Такий спір впливає на психологічний стан заявника, жінки та їхньої дитини; звернення із заявою про видачу обмежувального припису під час розгляду спору про визначення місця проживання дитини може вплинути на розгляд цієї справи та переконати суд щодо ухвалення рішення на користь певної сторони; на час перегляду справи в апеляційному суді обставини, на які посилався заявник, вже втратили свою актуальність, оскільки з часу ухвалення судом першої інстанції рішення матір не спілкувалася із заявником та дитиною; існування ризику вчинення жінкою домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення для заявника та дитини у цій справі не доведено.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

ЄСПЛ у своїй практиці наголошував, що «питання домашнього насильства, яке може проявлятися у різних формах – від застосування фізичної сили до сексуального, економічного, емоційного або словесного насильства, – виходить за межі обставин конкретної справи. Це загальна проблема, яка тією чи іншою мірою стосується всіх держав-членів, і не завжди очевидна, оскільки часто має місце у контексті особистих стосунків або закритих соціальних систем (див. *mutatis mutandis* пункт 71 рішення ЄСПЛ у справі «Володіна проти Росії»). Хоча це явище може найчастіше стосуватися жінок, ЄСПЛ визнає, що чоловіки також можуть бути потерпілими від домашнього насильства і насправді прямо чи опосередковано діти теж часто стають жертвами. Якщо особа висуває небезпідставну скаргу щодо повторюваних актів домашнього насильства над нею чи інших видів знущання, якими б незначними не були окремі епізоди, національні органи влади зобов'язані оцінити ситуацію загалом, у тому числі й загрозу продовження аналогічних подій (див. *mutatis mutandis* пункти 71 і 89 рішення у справі «Ірина Смірнова проти України»). Якщо встановлено, що конкретна особа була постійним об'єктом знущань, і є вірогідність продовження жорстокого поводження, окрім реагування на конкретні інциденти, органи державної влади повинні вжити належні заходи загального характеру для протидії основній проблемі та запобіганню майбутньому жорстокому поводженню (див. *mutatis mutandis* згадане рішення у справі «Ірина Смірнова проти України»).

Аналіз міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ свідчить, що в питанні застосування домашнього насильства держава повинна створити умови, за яких жертва не повинна ховатися від нього, а саме кривдник має бути усунений із небезпечного середовища, у тому числі із застосуванням інституту обмежувального припису.

Верховний Суд наголосив, що оцінка ризиків це оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків (ч. 3 ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

У справах про видачу обмежувального припису рішення про його видачу / відмову у видачі ухвалюється на підставі оцінки ризиків. Тому заявнику достатньо надати докази вчинення насильства (ствердити про існування ризиків) і тягар спростування переходить до кривдника.

Верховний Суд вже звертав увагу на те, що оцінка ризиків має проводитися за факторами безпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства шляхом відібрання свідчень від постраждалої від такого насильства особи, з'ясування обставин конфлікту та виявлення чинників і умов, які створюють або можуть створювати небезпеку для цієї особи. Фактори безпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства мають визначатися за результатами оцінки дій кривдника, які свідчать про ймовірність настання летальних наслідків у разі вчинення домашнього насильства з метою виявлення вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті такої особи. Під час оцінювання ризиків відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» слід врахувати поведінку кривдника як до, так і після звернення заявника до суду; з огляду на тривалий час, який минув після подання заяви,

з'ясувати чи не відбулося примирення між сторонами; чи є наразі необхідним тимчасове обмеження прав та/або покладення на особу обов'язків, передбачених у ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», та чи не застосовувалися до нього подібні обмежувальні заходи у кримінальному провадженні (див. постанову Верховного Суду від 24.02.2021 у справі №570/2528/20).

Суд першої інстанції правильно дійшов висновку, що жінка вчиняє фізичне та психологічне насильство відносно сина та колишнього чоловіка, що носить тривалий систематичний характер і несе ризики життю, фізичному та психічному здоров'ю вказаних осіб. Суд встановив, що на підтвердження фактів домашнього насильства заявник надав DVD-диск, на якому містяться відеозаписи подій, копії скріншотів листування у соціальних мережах, з яких вбачається, що жінка неодноразово писала йому, словесно його ображала, вживаючи нецензурну лексику, погрожуючи йому та їх спільній дитині; копії скріншотів фотографій заявника і сина із соціальних мереж з принизливими висловлюваннями; копії платіжних інструкцій, в яких у призначенні платежу містяться лайливі слова, погрози та приниження. Дії жінки суд першої інстанції кваліфікував як домашнє насильство, виходячи із змісту конкретних фраз, лексики та характеру використання мовних засобів, які вона застосовує у спілкуванні (телефонних розмовах, переписці) з колишнім чоловіком та їх спільною дитиною. Такі дії небезпідставно викликають у заявника побоювання за безпеку їх спільного сина та свою безпеку, а також завдають шкоди їхньому психічному здоров'ю.

При цьому суд першої інстанції врахував психо-емоційний стан дитини, яка пройшла стаціонарне лікування в закладі психіатричної допомоги та має ознаки страху до мами.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції, апеляційний суд лише узагальнено послався на те, що докази, надані заявником, не вказують, безумовно, на вчинення жінкою навмисного домашнього насильства, не визначають ризиків продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, а свідчать про наявність тривалого конфлікту між заявником та колишньою дружиною. Також апеляційний суд послався на наявність між батьками спору про визначення місця проживання дитини. Проте існування такого спору не виключає можливості застосування обмежувального припису за наявності фактів домашнього насильства, а тому не може бути безумовною підставою для відмови у його видачі.

Неправильними є висновки апеляційного суду про те, що на час перегляду справи в апеляційному суді обставини, на які посилався заявник, вже втратили свою актуальність, оскільки з часу ухвалення оскаржуваного рішення жінка не спілкувалася із заявником та сином. Такі обставини свідчать, що обмежувальний припис як встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи, – досяг своєї мети.

Верховний Суд скасував постанову апеляційної інстанції, а рішення суду першої інстанції залишив у силі.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137886262>.

2.1.8. Справи щодо інших сімейно-правових спорів

Постанова Верховного Суду від 19.06.2026 у справі №166/1168/25

У спорі про визначення місця проживання дитини та встановлення факту самостійного виховання та утримання формальна відсутність доказів окремого проживання батьків (реєстрація за однією адресою) та відсутність вимоги матері про зміну місця проживання дитини свідчать про відсутність спору, а отже — про відсутність порушеного права позивача, що є самостійною підставою для відмови в позові.

Виїзд матері за кордон з метою заробити кошти на дороговартісне лікування дитини сам собою не є ухиленням від батьківських обов'язків і не є підставою для встановлення факту самостійного виховання дитини батьком.

1. Обставини справи

Батько, який є військовослужбовцем, звернувся до суду з позовом до матері про визначення місця проживання малолітнього сина-інваліда з ним, а також про встановлення факту самостійного виховання та утримання дитини батьком. Позов обґрунтований тим, що наприкінці червня 2025р. мати виїхала до Республіки Польща на заробітки, перестала виходити на зв'язок і не планує повертатися до сім'ї. Дитина, яка має інвалідність і потребує постійної медичної реабілітації, з моменту виїзду матері проживає з бабусею, оскільки сам батько як військовослужбовець обмежений у можливості доглядати сина.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, апеляційний суд рішення залишив без змін. Суди мотивували це тим, що у справі відсутні докази відсутності згоди між батьками щодо місця проживання дитини — мати не подавала відзив, не вимагала зміни місця проживання сина і не порушувала питання про його відібрання. Крім того, в наявних документах місце проживання обох батьків зазначено за однією адресою, що свідчить про відсутність доведеного окремого проживання сторін. Суди також критично оцінили висновок органу опіки та піклування, ухвалений на користь батька, оскільки орган опіки не врахував думку сина, якому виповнилося 10 років, і не мав відомостей про місце проживання другої спільної дитини сторін — доньки того ж віку.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд залишив касаційну скаргу батька без задоволення.

Обґрунтовуючи рішення, суд зазначив, що ефективний судовий захист можливий лише за умови, що права позивача дійсно порушені, невизнані або оспорені, а відсутність такого порушення є самостійною підставою для відмови в позові. У цій справі мати не вимагала і не вимагає зміни місця проживання дитини, не заперечувала проти її проживання з батьком і не порушувала питання про відібрання сина — а отже, встановлені обставини свідчать про відсутність спору між батьками, а не лише про його формальну відсутність.

Суд підкреслив, що сам факт виїзду матері за кордон з метою заробити кошти на дороговартісну операцію для сина не підтверджує ухилення від виконання батьківських обов'язків, а свідчить лише про обставини фактичного проживання дитини з батьком.

Верховний Суд також нагадав, що сімейні права та обов'язки тісно пов'язані з особою і не можуть бути передані іншій особі. Тому для підтвердження факту самостійного виховання дитини одним з батьків необхідне існування (настання) юридичних фактів, що обмежують або припиняють обсяг прав другого з батьків — зокрема, позбавлення батьківських прав, визнання недієздатним, безвісно відсутнім чи померлим — і які мають бути підтверджені актом цивільного стану або рішенням суду. Саме собою тимчасове перебування матері за кордоном та фактичне виховання дитини бабусею й батьком такою підставою не є.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137690589>.

2.1.9. Справи щодо спадкових правовідносин

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 01 квітня 2026 року у справі №759/13893/23

Для визначення додаткового строку на прийняття спадщини недостатньо самого лише посилання на воєнний стан, складну загальну ситуацію чи погіршення самопочуття.

1. Обставини справи

Позивач, як син спадкодавця, звернувся до суду з позовом про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини. Позов обґрунтовано тим, що після смерті його матері відкрилася спадщина, до складу якої входила частина квартири. Після звернення до приватного нотаріуса із заявою про прийняття спадщини йому було відмовлено у вчиненні нотаріальної дії у зв'язку з пропуском шестимісячного строку для її прийняття.

Позивач зазначав, що пропустив строк з поважних причин, оскільки після 24 лютого 2022 року в Києві тривали активні воєнні дії та масовані обстріли, що створювали небезпечні для життя та здоров'я умови. Також він посилався на стан свого здоров'я та стверджував, що в період з 25 лютого до 29 червня 2023 року перебував на лікуванні у реабілітаційному центрі в Київській області. Додатково позивач наполягав, що останні десять років проживав разом із матір'ю, а тому фактично прийняв спадщину, що, на його думку, могли підтвердити свідки. У зв'язку з цим він просив визначити йому додатковий строк тривалістю три місяці для подання заяви про прийняття спадщини.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову. Місцевий суд виходив із того, що позивач не довів наявності поважних причин пропуску строку для прийняття спадщини, тобто не підтвердив існування об'єктивних, непереборних та істотних труднощів, які реально унеможливили своєчасне звернення до нотаріуса із відповідною заявою.

Апеляційний суд погодився з цим висновком і залишив рішення місцевого суду без змін. Суд апеляційної інстанції також не знайшов підстав для визнання причин пропуску строку поважними та підтримав висновок про відсутність правових підстав для визначення позивачеві додаткового строку на прийняття спадщини.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та зазначив, що правила частини третьої статті 1272 ЦК України можуть бути застосовані лише за наявності сукупності умов: спадкоємець пропустив строк для прийняття спадщини, у нього були перешкоди для подання заяви, а ці перешкоди суд визнав поважними.

Вирішуючи питання поважності причин пропуску шестимісячного строку, визначеного у статті 1270 ЦК України для прийняття спадщини, суд має враховувати, що такі причини визначаються індивідуально в кожному конкретному випадку з огляду на обставини кожної справи. Головною ознакою поважних причин є те, що вони унеможливають своєчасне звернення із заявою про прийняття спадщини. Суд підкреслив, що оцінка поважності причин повинна стосуватися передусім періоду від дня відкриття спадщини до спливу шестимісячного строку, встановленого у статті 1270 ЦК України. Саме в межах цього строку мають існувати об'єктивні та істотні перешкоди для звернення до нотаріуса.

Касаційний суд окремо наголосив, що поважними визнаються не будь-які труднощі, а лише такі обставини, які справді унеможливають своєчасне подання заяви про прийняття спадщини. При цьому Верховний Суд навів позиції своєї сталої практики: не є поважними причинами, зокрема, юридична невідомість спадкоємця, похилий вік, непрацездатність, невизначеність між спадкоємцями, відсутність коштів на проїзд, несприятливі погодні умови чи депресивний стан у зв'язку зі смертю близької особи. Натомість поважними можуть бути, наприклад, тривала хвороба, велика відстань, складні умови праці, військова служба або невідомість про наявність заповіту.

Застосовуючи ці підходи до обставин конкретної справи, Верховний Суд зазначив, що позивач мав подати заяву про прийняття спадщини до 06 березня 2023 року, однак звернувся до нотаріуса лише 24 липня 2023 року. При цьому суди встановили, що протягом строку на прийняття спадщини він перебував у межах Київської області, а матеріали справи не містили належних доказів його перебування на лікуванні в реабілітаційному центрі у зазначений період, так само як і доказів того, що стан його здоров'я був непереборною перешкодою для звернення до нотаріуса особисто або поштою. Саме тому Верховний Суд дійшов висновку, що позивач не довів наявності поважних причин пропуску строку.

Окремо Верховний Суд відхилив доводи про необхідність застосування пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України №164 від 28 лютого 2022 року. Суд зазначив, що строк на прийняття спадщини є присічним, оскільки його сплив призводить до втрати права на прийняття спадщини, якщо спадкоємець не скористався передбаченими у законі механізмами його поновлення. Верховний Суд прямо вказав, що ані у статті 1270 ЦК України, ані в інших нормах ЦК України не передбачається допустимості існування конструкції «зупинення перебігу строку на прийняття спадщини», а тому постанова Кабінету Міністрів України №164 від 28 лютого 2022 року не може змінювати правила, встановлені у законі. Саме з цих мотивів касаційну скаргу було залишено без задоволення, а рішення судів першої та апеляційної інстанцій без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135309434>.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 03 квітня 2026 року у справі 142/897/24

Відсутність реєстрації місця проживання спадкоємця за адресою спадкодавця сама собою не виключає факту прийняття спадщини, але й не звільняє від обов'язку довести саме фактичне постійне проживання зі спадкодавцем на час відкриття спадщини.

1. Обставини справи

Заявниця, як дочка спадкодавиці, звернулася до суду із заявою про встановлення факту її постійного проживання разом із матір'ю на час відкриття спадщини. Заява була мотивована тим, що мати ще у 2008 році склала заповіт, за яким усе своє майно заповіла дочці. У липні 2020 року заявниця перевезла матір до житлового будинку, який належав її чоловікові на праві спадкування після смерті його матері, і з цього часу, за твердженням заявниці, вони почали постійно проживати разом та вести спільне господарство. Після смерті матері заявниця звернулася до нотаріуса, однак отримала усне роз'яснення, що за відсутності реєстрації за однією адресою вона не може вважатися такою, що прийняла спадщину, тому для підтвердження цього факту їй необхідно звернутися до суду.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні заяви відмовлено. Місцевий суд виходив із того, що подані докази не підтверджують належним чином факту постійного спільного проживання заявниці разом із матір'ю до дня її смерті.

Відповідно до ст. 1261 ЦК України у першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки. За змістом норми ст. 1268 ЦК України порядок прийняття спадщини встановлюється залежно від того, чи проживав постійно спадкоємець разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини. Так, відповідно до чч. 3, 4 ст. 1268 ЦК України спадкоємець, який постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого у статті 1270 ЦК України, він не заявив про відмову від неї. Місцем проживання фізичної особи згідно з ч. 1 ст. 29 ЦК України є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, у якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово. У статтях 2, 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» передбачено, що реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених у Конституції, законах чи міжнародних договорах України, або підставою для їх обмеження. Відсутність реєстрації місця проживання позивача за місцем проживання спадкодавця не може бути доказом того, що вона не проживала зі спадкодавцем, оскільки сама собою відсутність такої реєстрації згідно зі статтею 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» не є абсолютним підтвердженням обставин про те, що спадкоємець не проживав зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, якщо обставини, встановлені у частині третій статті 1268 ЦК України, підтверджуються іншими належними і допустимими доказами, які були надані позивачем, та оцінені судами. Суд зазначив, що в цій справі відсутні беззаперечні докази того, що вони проживали за однією адресою, вели спільне господарство, мали спільний побут та були пов'язані взаємними правами й обов'язками.

Апеляційний суд залишив рішення місцевого суду без змін. Суд апеляційної інстанції зазначив, що на підставі належним чином оцінених здобутих у справі доказів і повно та об'єктивно з'ясованих обставинах справи суд першої інстанції дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні заяви, оскільки заявниця не довела у встановлений у процесуальному законі спосіб факту постійного проживання зі спадкодавцем (матір'ю) на час відкриття спадщини. При цьому акцентував увагу, що у матеріалах справи є достатньо доказів, що спростовують доводи заявниці.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та зазначив, що вони ухвалені з додержанням норм матеріального і процесуального права. Касаційний суд виходив із того, що порядок прийняття спадщини залежить від того, чи проживав спадкоємець постійно разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини. Якщо спадкоємець не подавав заяви про прийняття спадщини нотаріусу, він має довести саме обставини, які підтверджують спільне постійне проживання зі спадкодавцем на момент смерті. Верховний Суд послався, зокрема, на статті 1216, 1220, 1223, 1261, 1268, 1270 ЦК України та наголосив, що прийняття спадщини за частиною третьою статті 1268 ЦК України пов'язується не з формальною реєстрацією, а з реальним, фактичним проживанням.

Водночас Верховний Суд окремо підкреслив, що відсутність реєстрації місця проживання спадкоємця за адресою спадкодавця не є безумовним доказом того, що він не проживав зі спадкодавцем, оскільки місце фактичного проживання не залежить від місця реєстрації. Однак така обставина має підтверджуватися іншими належними і допустимими доказами: довідками органів місцевого самоврядування, документами житлово-експлуатаційних організацій, записами у будинкових книгах, рішеннями суду або іншими документами, які свідчать саме про постійне проживання зі спадкодавцем. Верховний Суд також нагадав свій правовий висновок, що для визнання спадкоємця таким, що прийняв спадщину через проживання разом зі спадкодавцем, проживання має бути фактичним.

Оцінюючи доводи касаційної скарги, Верховний Суд зазначив, що заявниця фактично просить переоцінити наявні у справі докази (показання свідків та акт обстеження матеріально-побутових умов), однак суд касаційної інстанції не має повноважень здійснювати таку переоцінку. Суд вказав, що попередні інстанції надали цим доказам належну оцінку і дійшли обґрунтованого висновку про недоведеність факту постійного проживання заявниці разом із матір'ю на час відкриття спадщини. За таких обставин Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів першої та апеляційної інстанцій без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135479107>.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 квітня 2026 року у справі №131/286/25

Неподання заяви про прийняття спадщини не може виправдовуватися тоді, коли спадкоємець мав можливість звернутися не лише особисто, а й поштою або через уповноважений орган місцевого самоврядування.

1. Обставини справи

У лютому 2025 року дочка спадкодавця звернулася до суду з позовом до своєї сестри про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини. Позов було мотивовано тим, що після смерті її батька відкрилася спадщина, до складу якої входила земельна ділянка (пай) площею 2,2742 га, розташована на території Жорнищенського старостинського округу Іллінецької міської ради. Позивачка та її сестра були єдиними спадкоємцями за законом після смерті батька.

Позивачка зазначала, що пропустила шестимісячний строк для прийняття спадщини, оскільки протягом тривалого часу доглядала за тяжкохворим чоловіком, який, за її словами, потребував стороннього догляду в період лікування з 24 грудня 2019 року до дня своєї смерті. Додатково вона посилялася на те, що сама є особою з інвалідністю другої групи з дитинства. Також позивачка вказувала, що зверталася до сестри з проханням надати письмову згоду на подання заяви про прийняття спадщини після спливу встановленого строку, однак такої згоди не отримала. У зв'язку із цим вона просила суд визначити їй додатковий строк тривалістю один місяць для звернення до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини. Сестра позивачки ще 23 липня 2021 року звернулася до приватного нотаріуса із заявою про прийняття спадщини, вказавши при цьому, що, окрім неї, спадкоємцем є також її сестра. На підставі цієї заяви була заведена спадкова справа, а згодом, 25 жовтня 2024 року, сестрі були видані свідоцтва про право на спадщину, зокрема щодо спірної земельної ділянки. Сама ж позивачка звернулася до нотаріуса з питанням оформлення спадкових прав лише у жовтні 2024 року.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову було відмовлено. Суд першої інстанції виходив із того, що позивачка не довела поважності причин пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини. Місцевий суд не встановив наявності таких обставин, які б об'єктивно та непереборно перешкождали їй реалізувати своє право на звернення до нотаріуса у передбачений у законі строк.

Постановою апеляційного суду рішення місцевого суду залишено без змін. Апеляційний суд погодився з висновками першої інстанції та вказав, що вони відповідають встановленим обставинам справи й нормам матеріального та процесуального права. Тобто апеляція також дійшла висновку, що наведені позивачкою обставини не є достатніми для визнання причин пропуску строку поважними у розумінні частини третьої статті 1272 ЦК України.

Фактично суди виходили з того, що сам собою догляд за хворим чоловіком та наявність у позивачки інвалідності не доводять автоматично неможливості подати заяву про прийняття спадщини. Для позитивного вирішення такого спору необхідно довести не складність життєвої ситуації як такої, а саме той факт, що вона у конкретний шестимісячний строк реально позбавляла особу можливості звернутися до нотаріуса або використати інший законний спосіб подання заяви. Саме такого доказування, на переконання апеляційного суду, позивачка не надала.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій без змін. Касаційний суд виходив із загальних положень спадкового права, закріплених у статтях 1216, 1217, 1218 ЦК України, відповідно до яких спадкуванням є перехід прав та обов'язків спадкодавця до спадкоємців, а спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Суд нагадав, що право на спадкування виникає у день відкриття спадщини, а спадкоємець, який не проживав постійно зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, повинен подати заяву про її прийняття нотаріусу у шестимісячний строк. Саме таке правило встановлено у частині першій статті 1269 та частині першій статті 1270 ЦК України.

Верховний Суд також звернув увагу до статті 1272 ЦК України. За змістом частин першої та другої цієї статті, якщо спадкоємець у встановлений у законі строк не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що її не прийняв. Водночас у частині третій статті 1272 ЦК України передбачається виняток: «За позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини». Саме цю норму Верховний Суд поклав в основу правового аналізу, підкресливши, що вона застосовується лише тоді, коли особа доведе наявність поважних причин пропуску строку.

Розкриваючи зміст поняття «поважні причини», Верховний Суд навів свою усталену практику та зазначив, що такими є лише обставини, пов'язані з «об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій». Суд окремо підкреслив, що правила частини третьої статті 1272 ЦК України можуть бути застосовані лише тоді, коли: по-перше, у спадкоємця дійсно були перешкоди для подання заяви; по-друге, ці обставини визнаються судом поважними. Натомість, якщо особа не скористалася своїм правом через необізнаність, власну недбалість, невизначеність між спадкоємцями чи інші суб'єктивні чинники, правових підстав для визначення додаткового строку немає.

Верховний Суд також деталізував, які саме підходи вже сформовані в його практиці. Зокрема, суд навів орієнтовний перелік обставин, які в окремих випадках можуть визнаватися поважними (тривала хвороба спадкоємця, значна відстань між місцем проживання та місцем відкриття спадщини, складні умови праці, пов'язані з тривалими відрядженнями, або проходження строкової військової служби). Водночас касаційний суд прямо зазначив, що не можуть визнаватися поважними такі причини, як юридична необізнаність щодо строку і порядку прийняття спадщини, необізнаність про наявність спадкового майна, похилий вік, непрацездатність, нестача коштів для проїзду чи несприятливі погодні умови.

Окремий акцент Верховний Суд зробив на часовому критерії. Суд зазначив, що оцінка поважності причин пропуску строку повинна, першорядно, стосуватися періоду від моменту відкриття спадщини й до спливу шестимісячного строку, і саме протягом цього періоду мають існувати об'єктивні та істотні перешкоди для прийняття спадщини. Інші періоди можуть братися до уваги лише тоді, коли відповідні перешкоди виникли в межах шестимісячного строку та тривали надалі до моменту звернення до нотаріуса або до суду.

Застосовуючи наведені положення до обставин цієї справи, Верховний Суд погодився з попередніми інстанціями, що позивачка не довела наявності саме таких об'єктивних та непереборних труднощів. Суд зазначив, що сам собою факт тяжкої хвороби чоловіка позивачки ще не означає, що вона була позбавлена можливості подати заяву про прийняття спадщини.

Крім того, Верховний Суд звернув увагу на принципово важливу обставину: для подання заяви про прийняття спадщини не є обов'язковим особисте звернення до нотаріальної контори, оскільки закон не позбавляє спадкоємця права направити таку заяву поштою або подати її через орган місцевого самоврядування. Отже, навіть за наявності складних сімейних обставин позивачка мала альтернативні правові механізми для своєчасного вчинення необхідної дії.

Додатково Верховний Суд послався на засади правової визначеності як елемента верховенства права. Суд наголосив, що безпідставне надання додаткового строку для прийняття спадщини є незаконним втручанням у права тих спадкоємців, які вже прийняли спадщину, а за їх відсутності – у майнові інтереси територіальної громади, яка може претендувати на визнання спадщини відумерлою. Цей підхід Верховний Суд узгодив із правовою позицією Великої Палати Верховного Суду, викладеною у постанові від 26 червня 2024 року у справі №686/5757/23.

У підсумку Верховний Суд дійшов висновку, що суди першої та апеляційної інстанцій правильно встановили обставини справи та правильно застосували норми матеріального права. Оскільки позивачка не довела існування поважних причин пропуску строку у розумінні частини третьої статті 1272 ЦК України, підстав для визначення їй додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини не було. Саме тому касаційна скарга була залишена без задоволення, а рішення місцевого та апеляційного судів – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135844911>.

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 29 травня 2026 року у справі №459/2511/23

До спадкоємця переходить право на відшкодування моральної шкоди, яке було присуджено судом спадкодавцеві за його життя.

1. Обставини справи

Позивач звернувся до суду з позовом до Головного управління Пенсійного фонду України у Львівській області про стягнення 45 000 грн моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я під час виконання трудових обов'язків унаслідок професійного захворювання. Рішенням Червоноградського міського суду Львівської області від 18 вересня 2023 року цей позов було задоволено, а постановою Львівського апеляційного суду від 04 квітня 2024 року рішення залишено без змін.

Після ухвалення рішення суду першої інстанції позивач помер. Згодом його дружина, яка отримала свідоцтво про право на спадщину, звернулася до суду із заявою про заміну стягувача у виконавчому листі, посилаючись на те, що вона є правонаступником померлого та має право на виконання вже присудженого судом грошового стягнення. Одночасно ГУ ПФУ у Львівській області, дізнавшись про смерть позивача, звернулося до суду із заявою про перегляд рішення від 18 вересня 2023 року за нововиявленими обставинами, вважаючи, що смерть позивача до набрання рішенням законної сили виключає як можливість спадкування цієї вимоги, так і заміну стягувача.

Таким чином, у справі постали два ключові процесуальні питання: по-перше, чи допускається заміна стягувача у виконавчому листі на спадкоємця у випадку, коли первісному позивачу вже було присуджено моральну шкоду; по-друге, чи може смерть такого позивача після ухвалення рішення першої інстанції вважатися нововиявленою обставиною для перегляду вже постановленого рішення. Саме ці питання і стали предметом розгляду судами надалі.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Першою інстанцією у спорі про відшкодування моральної шкоди позов було задоволено: суд присудив на користь позивача 45 000 грн відшкодування моральної шкоди. Надалі, вже після смерті позивача, ухвалою від 16 вересня 2024 року той самий місцевий суд задовольнив заяву дружини померлого та замінив стягувача у виконавчому листі з померлого позивача на неї як на правонаступника. Суд виходив із того, що вибуття стягувача у зв'язку зі смертю не припиняє можливості виконання вже ухваленого рішення, якщо спірні матеріальні правовідносини допускають правонаступництво.

Окремою ухвалою суд першої інстанції відмовив ГУ ПФУ у Львівській області в перегляді рішення від 18 вересня 2023 року за нововиявленими обставинами. Суд зазначив, що смерть позивача не є нововиявленою обставиною в розумінні пункту 1 частини другої статті 423 ЦПК України, оскільки ця обставина не належала до предмета доказування у спорі про моральну шкоду та не могла вплинути на висновки суду щодо наявності підстав для її стягнення.

Апеляція погодилася, що наявність невиконаного судового рішення не припиняє зобов'язальних правовідносин сторін, а смерть первісного позивача після ухвалення рішення не створює підстав для його перегляду за нововиявленими обставинами. Апеляційний суд окремо акцентував, що навіть якщо на стадії апеляційного розгляду йому не було відомо про смерть позивача, це не змінює суті справи: він все одно зобов'язаний був перевірити законність і обґрунтованість оскарженого рішення першої інстанції. Тому сама собою пізніша поява інформації про смерть сторони не перетворює цю обставину на нововиявлену у процесуальному розумінні.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд залишив касаційну скаргу ГУ ПФУ у Львівській області без задоволення та погодився з висновками попередніх інстанцій.

Передусім касаційний суд звернувся до частини першої статті 55 ЦПК України, відповідно до якої у разі смерті фізичної особи суд залучає до участі у справі правонаступника, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво. Суд підкреслив, що процесуальне правонаступництво можливе лише за наявності матеріального правонаступництва, тобто коли до іншої особи реально переходить відповідне суб'єктивне право чи обов'язок у спірних матеріальних правовідносинах. Розкриваючи цей підхід, Верховний Суд навів загальне розуміння процесуального правонаступництва як заміни сторони або третьої особи іншою особою у зв'язку з вибуттям попереднього суб'єкта із процесу. Суд окремо підкреслив, що така заміна має не формальний, а функціональний характер: її процесуальна мета полягає у забезпеченні реального виконання судового рішення. У цьому контексті Верховний Суд послався на правову позицію Великої Палати Верховного Суду про те, що заміна сторони у виконавчому документі має сенс тоді, коли вона спрямована на реалізацію права правонаступника на виконання вже ухваленого рішення.

Далі Верховний Суд зазначив, що за частиною третьою статті 1230 ЦК України, до спадкоємця переходить право на відшкодування моральної шкоди, якщо таке відшкодування було присуджене судом спадкодавцеві за його життя. Касаційна інстанція навела головний висновок: право на компенсацію моральної шкоди за своєю природою є особистим, однак після того, як суд уже присудив конкретну суму такої компенсації спадкодавцеві за життя, це право набуває майнового виміру та може перейти до спадкоємця. Верховний Суд прямо зазначив: «По своїй суті право на компенсацію моральної шкоди є особистим... Саме тому у частині третій статті 1230 ЦК передбачено правило, що спадкується право на відшкодування моральної шкоди, яке було присуджене судом спадкодавцеві за його життя».

Водночас Верховний Суд чітко розмежував. Якщо особа лише звернулася до суду з вимогою про компенсацію моральної шкоди і померла на стадії розгляду справи, процесуальне правонаступництво за такою вимогою не допускається. Натомість якщо смерть настала після ухвалення рішення судом першої інстанції, яким моральну шкоду вже присуджено, діє інший підхід: у спадщину переходить саме право на вже визначену судом компенсацію. Саме тому Верховний Суд визнав правильним висновок місцевого та апеляційного судів про те, що вибуття первісного стягувача у зв'язку зі смертю є підставою для його заміни дружиною-спадкоємицею. Суд звернув увагу, що в матеріалах справи було свідоцтво про право на спадщину, яке підтверджувало статус дружини як спадкоємця, а також існував виданий 24 квітня 2024 року виконавчий лист на суму 45 000 гривень.

Касаційний суд, звертаючись до статті 423 ЦПК України, яка визначає підстави перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, детально роз'яснив, що нововиявлені обставини – це не будь-які нові факти, про які стало відомо після ухвалення рішення, а лише такі юридичні факти, які одночасно: існували на час розгляду справи; входили до предмета доказування; могли вплинути на висновки суду щодо прав та обов'язків сторін; не були і не могли бути відомі заявникові раніше. Верховний Суд навів принципове формулювання: «Перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами спрямований не на усунення судових помилок, а на перегляд судового рішення... з урахуванням обставини, про існування якої стало відомо після ухвалення такого рішення».

Застосовуючи ці критерії, Верховний Суд дійшов висновку, що смерть позивача не є нововиявленою обставиною в цій справі. По-перше, вона настала після ухвалення рішення місцевим судом від 18 вересня 2023 року. По-друге, вона не входила до предмета доказування у спорі про стягнення моральної шкоди, оскільки цей спір стосувався наявності професійного захворювання, порушення права та підстав для компенсації шкоди, а не процесуальної долі сторони надалі. По-третє, сама собою смерть позивача не спростовує тих фактів, які були покладені в основу рішення про стягнення моральної шкоди. Тому місцевий суд і апеляція обґрунтовано відмовили у перегляді рішення за нововиявленими обставинами.

Верховний Суд також підтримав висновок апеляційного суду про застосування частини третьої статті 377 ЦПК України: якщо смерть сторони настала на стадії апеляційного провадження у спорі, який не допускає правонаступництва в первісному вигляді, апеляційний суд усе одно зобов'язаний перевірити законність та обґрунтованість рішення першої інстанції.

У підсумку Верховний Суд сформулював висновок, за яким спадкоємець може бути замінений як стягувач у виконавчому документі, якщо право на відповідне грошове стягнення вже було присуджене спадкодавцеві за життя, а смерть позивача після ухвалення рішення суду першої інстанції не є нововиявленою обставиною, якщо вона не входила до предмета доказування і не впливає на матеріально-правові висновки суду по суті спору. Касаційна скарга було залишено без задоволення, а рішення першої інстанції та постанову апеляційного суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137144519>.

2.1.10. Висновки з процесуальних питань у сімейних правовідносинах

Постанова Верховного Суду від 06 травня 2026 року у справі №686/26736/25

Факт одноосібного (самостійного) виховання дитини одним з батьків не може встановлюватися у безспірному порядку або за домовленістю батьків дитини, у тому числі на підставі укладеного між ними договору або на підставі судового рішення, ухваленого за правилами окремого провадження, оскільки у такому випадку завжди існуватиме загроза порушення принципу дотримання найкращих інтересів дитини.

Інститут окремого провадження не може використовуватися для створення преюдиційних фактів з метою вирішення надалі будь-якого спору про право.

1. Обставини справи

Батько звернувся до суду із заявою про встановлення факту перебування на утриманні. Заяву обґрунтовано тим, що 11 липня 2013 року він та мати зареєстрували шлюб, в якому у них народилася дочка.

Рішенням Хмельницького міськрайонного суду від 27 жовтня 2020 року у справі №686/20841/20 шлюб між ними розірвано.

Після фактичного припинення подружніх відносин та розірвання шлюбу дочка залишилася проживати з ним. Він самостійно виховує та утримує дитину. Натомість мати не надає матеріальної допомоги на її утримання.

Ухвалою Хмельницького міськрайонного суду від 12 квітня 2021 року у справі №686/23154/20 визнано мирову угоду між ним і матір'ю, за умовами якої вони домовилися про визначення місця проживання дочки з ним (батьком) за місцем їх реєстрації, а також добровільну матеріальну допомогу, яку має надавати мати для утримання малолітньої доньки. Проте мати не бере участі у вихованні та утриманні дитини.

Встановлення юридичного факту є необхідним йому для отримання відстрочки на підставі статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», оскільки у випадку його мобілізації малолітня дочка залишиться без батьківського піклування.

Ураховуючи наведене, батько просив суд встановити факт самостійного виховання та утримання ним малолітньої доньки.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Ухвалою суду першої інстанції заяву батька про встановлення факту перебування на утриманні залишено без розгляду.

Ухвалу суду першої інстанції мотивовано тим, що встановлення факту самостійного виховання та утримання дитини неминує пов'язано зі спором про право між батьками щодо участі у вихованні дитини, а відтак не може розглядатися в порядку окремого провадження. У зв'язку із цим заява підлягає залишенню без розгляду на підставі частини шостої статті 294 ЦПК України.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу батька задоволено частково. Ухвалу суду першої інстанції скасовано. Проведення у справі про встановлення факту перебування на утриманні закрито.

Постанову суду апеляційної інстанції мотивовано тим, що між заявником і територіальним центром комплектування та соціальної підтримки виник публічно-правовий спір з питання оформлення відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації на підставі абзацу 4 частини першої статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» як батьку, який самостійно виховує та утримує дитину. Тому, на думку суду апеляційної інстанції, такий спір підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства та не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, зокрема в окремому провадженні.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

У касаційній скарзі представник батька просила ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляційного суду скасувати, справу направити до суду першої інстанції для продовження розгляду заяви про встановлення факту перебування на утриманні.

Верховний Суд вважав, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню. На обґрунтування свого рішення зазначив, що юридичні факти можуть бути встановлені для захисту, виникнення, зміни або припинення особистих чи майнових прав самого заявника, за умови, що вони не стосуються прав чи законних інтересів інших осіб. В іншому разі між цими особами виникає спір про право. Встановлення такого факту може мати негативні наслідки для матері дитини, а також потребують дослідження й врахування інтересів дитини.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд зазначив, що вказана справа пов'язана з вирішенням спору про право, зокрема, спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини та/або ухилення від виконання батьківських обов'язків, який підлягає розгляду у порядку позовного провадження з урахуванням інтересів дитини.

Доведення факту самостійного виховання дитини батьком пов'язане із встановленням обставин щодо невиконання матір'ю батьківських обов'язків стосовно дитини, стосується зміни обсягу сімейних прав або невиконання одним з батьків батьківських обов'язків (у тому числі умисного) та, безумовно, впливає на права й інтереси самої дитини, а також зумовлює відповідні правові наслідки, визначені у законі.

Такий факт одноосібного (самостійного) виховання дитини одним з батьків не може встановлюватися у безспірному порядку або за домовленістю батьків дитини, у тому числі на підставі укладеного між ними договору або на підставі судового рішення, ухваленого за правилами окремого провадження, оскільки у такому випадку завжди існуватиме загроза порушення принципу дотримання найкращих інтересів дитини.

Факт одноосібного виховання дитини одним з батьків може бути встановлений судом як одна з обставин, що становить предмет доказування у спорі між батьками дитини щодо виконання ними обов'язків з виховання дитини. Інститут окремого провадження не може використовуватися для створення преюдиційних фактів з метою надалі вирішення будь-якого спору про право.

За таких обставин суд першої інстанції дійшов правильного висновку про залишення заяви батька про встановлення факту, що має юридичне значення, без розгляду, оскільки подана ним заява не підлягає розгляду в порядку окремого провадження. Доводи заявника можуть свідчити про існування спору про право щодо участі одного з батьків у вихованні дитини.

Апеляційний суд передчасно констатував те, що між батьком та територіальним центром комплектування та соціальної підтримки фактично виник публічно-правовий спір з питання щодо оформлення відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації.

Матеріали справи не містять письмових доказів того, що за результатами розгляду звернення батька територіальним центром комплектування та соціальної підтримки як суб'єктом владних повноважень під час здійснення ним публічно-владних управлінських функцій було відмовлено у наданні відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, зокрема з тих підстав, що батько не надав документи, які підтверджують перебування дитини на його утриманні.

Отже, помилковим є посилання апеляційного суду на те, що між заявником та територіальним центром комплектування та соціальної підтримки виник публічно-правовий спір з питання прийняття органом військового управління рішення про відмову у наданні йому відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, а тому такий спір підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства та не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, зокрема в окремому провадженні.

Підсумовуючи викладене, Верховний Суд частково погодився з доводами касаційної скарги, однак лише щодо відсутності підстав для закриття апеляційним судом провадження у справі.

Касаційну скаргу представника батька задоволено частково. Постанову апеляційного суду скасовано. Ухвалу суду першої інстанції залишено в силі.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136318723>.

Постанова Верховного Суду від 10 червня 2026 року у справі №753/17854/24

Юрисдикція спорів щодо батьківського піклування має визначатися залежно від звичайного місця проживання дитини, яке відображає певний ступінь її інтеграції в соціальне і сімейне середовище.

Верховний Суд наголосив, що рішення іноземного суду щодо місця проживання дитини підлягає визнанню в Україні, якщо його ухвалено компетентним судом держави звичайного місця проживання дитини та відсутні передбачені у законі підстави для відмови у його визнанні.

Під час розгляду клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, суд вирішує лише процесуальне питання щодо виконання рішення іноземного суду, а не спір між батьками щодо визначення місця проживання дитини. Ужиті заходи не можуть переглядатися по суті.

1. Обставини справи

У вересні 2024 року мати звернулася до суду з клопотанням про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню. Клопотання обґрунтоване тим, що вона з 2011 року перебувала у зареєстрованому шлюбі з батьком дитини, у якому народилася дочка. Станом на 24 лютого 2022 року сім'я проживала разом у місті Києві. Після початку широкомасштабної війни родина виїхала до Польщі. Надалі спільне життя подружжя не склалося, і мати разом з донькою переїхала до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Рішенням Гребінківського районного суду Полтавської області від 16 грудня 2022 року шлюб між батьками розірвано.

Наприкінці січня 2023 року батько за своєю ініціативою звернувся до суду Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії із заявою щодо визначення місця проживання дитини. 10 травня 2024 року Сімейний суд Вулвергемптона ухвалив остаточне рішення у справі CJ23P00003, яким визначив, що дитина повинна проживати з матір'ю. Суд також визначив, що мати забезпечить виділення часу лише для непрямого спілкування дитини та батька, якщо батьки не погодилися про інше, шляхом обміну відеоповідомленнями не більше ніж раз на місяць. Батькові заборонено самому або через іншу особу забирати дитину з-під опіки матері або зі школи, де навчається дитина. Крім того, батькові заборонено без дозволу суду подавати заяви відповідно до Закону України «Про дітей» 1989 року щодо цієї дитини протягом трьох років.

Ухвалою Вищого суду правосуддя, сімейний відділ, від 06 серпня 2024 року у задоволенні апеляції батька відмовлено.

Мати просила визнати в Україні рішення Сімейного суду Вулвергемптона від 10 травня 2024 року у справі CJ23P00003, що не підлягає примусовому виконанню, про визначення місця проживання дитини разом з нею.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Ухвалою Дарницького районного суду міста Києва від 03 квітня 2025 року, залишеною без змін постановою Київського апеляційного суду від 12 лютого 2026 року, визнано рішення Сімейного суду Вулвергемптона від 10 травня 2024 року у справі CJ23P00003 про визначення місця проживання дитини разом з матір'ю.

Заперечення батька на клопотання матері залишено без задоволення. Суд першої інстанції виходив із того, що відсутність двостороннього договору про правову допомогу між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії не може бути підставою для невизнання рішення іноземного суду.

Суд зазначив, що для цих правовідносин слід застосовувати принцип взаємності, за яким рішення суду певної держави повинно визнаватися та виконуватися в Україні, якщо немає доказів того, що рішення українських судів не визнаються і не можуть бути виконані на території такої держави.

Суди критично оцінили доводи батька про те, що він не подавав до суду Сполученого Королівства жодних заяв щодо визначення місця проживання дитини.

Зі змісту рішення Сімейного суду Вулвергемптона від 10 травня 2024 року та рішення Високого суду Сполученого Королівства, ухваленого за заявою батька про надання дозволу на апеляцію, встановлено, що батько звертався із заявою про спільний догляд за дитиною, але з проживанням дитини разом із ним.

Крім того, з хронології дій, що є додатком до рішення британського суду, вбачається, що 20 січня 2023 року батько подав до суду Англії та Уельсу заяву у формі Application C100, яка використовується для вирішення питань проживання та виховання дитини.

Наявність у провадженні українського суду справи про визначення місця проживання дитини суди не визнали підставою для відмови у задоволенні клопотання, оскільки провадження в українському суді було відкрито після відкриття провадження в іноземному суді.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

40

Батько подав касаційну скаргу, в якій посилався на незаконність рішення Сімейного суду Вулвергемптона, відсутність у британського суду юрисдикції вирішувати питання щодо дитини, наявність судових проваджень в Україні та порушення його батьківських прав. Також зазначав, що надана до українського суду копія рішення іноземного суду має ознаки підробленого документа, оскільки не містить підписів і печаток суду.

Верховний Суд зазначив, що згідно з пунктом 10 частини першої статті 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» визнання рішення іноземного суду — це поширення законної сили рішення іноземного суду на територію України в порядку, встановленому у законі. В Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають, зокрема, із сімейних відносин.

Відповідно до статті 471 ЦПК України рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, визнається в Україні, якщо його визнання передбачено у міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Міжнародним договором, на підставі якого може бути визнано рішення британського суду, є Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 жовтня 1996 року, яка ратифікована Україною та набула чинності для України з 01 лютого 2008 року, учасницею якої є також Велика Британія та Ірландія. У Конвенції визначено її цілі, якими є: визначити державу, органи якої мають юрисдикцію вживати заходів, спрямованих на захист особи чи майна дитини; визначити, яке право застосовують такі органи під час здійснення їхньої юрисдикції; визначити право, що забезпечується до батьківської відповідальності; забезпечити визнання та виконання таких заходів в усіх Договірних державах; запровадити таке співробітництво між органами Договірних держав, яке може бути необхідним для досягнення цілей цієї Конвенції.

Заходи, передбачені у Конвенції, можуть стосуватися, зокрема, права опіки, у тому числі права стосовно піклування про особу дитини та права визначати місце проживання дитини, а також права на спілкування.

Згідно зі статтею 5 Конвенції судові або адміністративні органи Договірної Держави звичайного місця проживання дитини мають юрисдикцію вживати заходів, спрямованих на захист особи чи майна дитини. Отже, норми статті 5 цієї Конвенції містять загальне правило стосовно юрисдикції, яке полягає в тому, що заходи захисту дітей мають бути вжиті судовими або адміністративними органами держави звичайного місця проживання дитини.

Наведені норми дають підстави для висновку, що юрисдикція спорів щодо батьківського піклування має визначатися залежно від звичайного місця проживання дитини. Поняття «звичайне місце проживання дитини» не визначене у цій Конвенції, оскільки таке місце проживання дитини має визначатися Договірними державами в кожному конкретному випадку на підставі фактичних обставин.

Звичайне місце проживання відповідає місцю, яке відображає певний ступінь інтеграції дитини в соціальне і сімейне середовище. Із цією метою, зокрема, повинні братися до уваги тривалість, регулярність, умови і причини перебування дитини на території держави-члена і переїзду сім'ї в цю державу, громадянство дитини, місце і умови відвідування школи, мовні знання, а також сімейні та соціальні відносини дитини в цій державі.

Юрисдикція спору ґрунтується на визначенні звичайного місця проживання дитини та вирішується у кожному конкретному спорі залежно від встановлених фактичних обставин справи. Суди попередніх інстанцій встановили, що дитина — громадянка України — з квітня 2022 року постійно проживає у Великій Британії, відвідує там школу та є соціально інтегрованою. Відтак суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, дійшов правильного висновку, що саме британський суд мав юрисдикцію вирішувати питання щодо її проживання та спілкування з батьками.

Сімейний суд Вулвергемптона, ухвалюючи рішення від 10 травня 2024 року у справі CJ23P00003, діяв у межах міжнародно визнаної компетенції. Відповідно до частини першої статті 23 Конвенції заходи, ужиті органами Договірної Держави, визнаються з огляду на закон в усіх інших Договірних Державах. Без шкоди для перегляду, який є необхідним під час застосування положень Конвенції, ужиті заходи не можуть переглядатися по суті.

Розглядаючи клопотання, суди дійшли правильного висновку, що визначені у законі підстави для відмови у визнанні в Україні рішення Сімейного суду Вулвергемптона від 10 травня 2024 року у справі CJ23P00003 відсутні. Суди врахували, що батько особисто ініціював спір про визначення місця проживання спільної дитини та був повідомлений про розгляд справи судом Вулвергемптона. Також суди встановили, що малолітня дитина з квітня 2022 року проживає разом з матір'ю у Великій Британії, адаптувалася до життя в іншій країні, відвідує школу та гуртки, має стійкі соціальні зв'язки, у тому числі з дітьми країни, в якій вона проживає.

Встановивши вказані обставини, а також те, що рішення іноземного суду було ухвалено в інтересах дитини, суди попередніх інстанцій обґрунтовано задовольнили клопотання про визнання такого рішення суду. Верховний Суд окремо зазначив, що рішення Сімейного суду Вулвергемптона від 10 травня 2024 року не свідчить і не може тлумачитися як рішення про позбавлення батька батьківських прав щодо дитини.

Із тексту рішення слідує, що контакт із батьком не заборонений, а врегульований у спосіб, який суд визнав найбільш безпечним і таким, що відповідає інтересам дитини. При цьому рішення іноземного суду не містить положень про позбавлення батька батьківських прав, а лише встановлює обмежений порядок спілкування.

Твердження про неможливість визнання рішення іноземного суду у зв'язку з наявністю в Україні справи про визначення місця проживання дитини Верховний Суд відхилив, оскільки провадження в українській справі було відкрито 26 грудня 2023 року, тобто після звернення батька до Сімейного суду Вулвергемптона у січні 2023 року із заявою про визначення місця проживання дитини разом із ним.

Безпідставними також є доводи касаційної скарги про те, що рішення Сімейного суду Вулвергемптона забороняє дитині повертатися до України, оскільки зі змісту рішення іноземного суду вбачається, що ним визначено лише місце проживання дитини з матір'ю у Великій Британії без встановлення будь-яких обмежень на її виїзд за межі цієї держави.

У разі зміни обставин чи домовленостей між батьками порядок проживання та контактів може бути переглянутий у компетентному суді за місцем звичного проживання дитини. Верховний Суд звертає увагу на те, що під час розгляду клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, суд вирішує лише процесуальне питання щодо виконання рішення іноземного суду, а не спір між батьками щодо визначення місця проживання дитини.

Доводи батька, що стосуються його незгоди із визначеним іноземним судом місцем проживання дитини з матір'ю, можуть вирішуватися лише у позовному провадженні судом, який приймав рішення по суті спору. Заперечуючи проти задоволення клопотання про визнання рішення іноземного суду, батько фактично просить суд переглянути рішення іноземного суду, що очевидно є незаконним.

За результатами розгляду справи Верховний Суд касаційну скаргу батька залишив без задоволення, а ухвалу Дарницького районного суду міста Києва від 03 квітня 2025 року та постанову Київського апеляційного суду від 12 лютого 2026 року — беззмін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/137336483>.

Постанова Верховного Суду від 17 червня 2026 року у справі №495/8640/21

Відмінність між наданням дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду та визнанням в Україні рішення іноземного суду полягає в тому, що в першому випадку національний суд дозволяє примусове виконання рішення та видає виконавчий лист. У другому випадку національний суд лише визнає рішення іноземного суду як факт або юридичний стан, що вже відбувся за кордоном, без звернення цього рішення до примусового виконання.

Якщо іноземне рішення встановлює або змінює правовий статус особи, батьківську відповідальність, опіку, місце проживання дитини чи інший сімейно-правовий стан, воно не завжди може бути предметом примусового виконання в Україні. У кожному випадку суд повинен встановити, чи містить таке рішення конкретний обов'язок боржника, який може бути реалізований із застосуванням процедури примусового виконання, чи йдеться лише про юридичний факт або статус, який підлягає визнанню.

Остаточність рішення іноземного суду сама собою не усуває необхідності розмежування тієї частини рішення, яка підлягає примусовому виконанню, і тієї частини, яка за своїм змістом може бути лише предметом визнання як юридичний факт або правовий стан.

1. Обставини справи

У жовтні 2021 року батько дитини, громадянин Італії, звернувся до українського суду з клопотанням про надання дозволу на примусове виконання рішення Апеляційного суду міста Рима від 18 лютого 2020 року, яким матір позбавлено батьківських прав щодо малолітнього сина, дитину передано під опіку батькові, визначено порядок підтримання відносин дитини з матір'ю під контролем соціальних служб, а також стягнуто з матері процесуальні витрати у розмірі 8 000 євро, крім ПДВ, витрат на правову допомогу та 15% загальних витрат.

18 жовтня 2021 року Верховний касаційний суд Італійської Республіки залишив це рішення без змін. Оскільки рішення залишалося невиконаним, батько просив надати дозвіл на його примусове виконання в Україні в повному обсязі.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Ухвалою Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 27 вересня 2024 року клопотання задоволено.

Надано дозвіл на примусове виконання рішення Апеляційного суду міста Рима від 18 лютого 2020 року в повному обсязі, зокрема у частині позбавлення матері батьківських прав, передання дитини під опіку батькові, забезпечення контактів дитини з матір'ю та стягнення судових витрат.

Суму присуджених іноземним судом процесуальних витрат у розмірі 8 000 євро суд першої інстанції визначив у гривневому еквіваленті — 367 678,40 гривні.

Суд першої інстанції виходив із того, що рішення іноземного суду неможливо виконати добровільно, а правові підстави для відмови у задоволенні клопотання відсутні.

Постановою Одеського апеляційного суду від 11 грудня 2025 року апеляційну скаргу матері задоволено, ухвалу суду першої інстанції скасовано та у задоволенні клопотання батька відмовлено.

Апеляційний суд виходив із того, що місцем проживання дитини вже понад вісім років є Україна, дитина прижилася у своєму новому середовищі, а її повернення до Італійської Республіки загрожує заподіянням психічної шкоди та створенням нетерпимої обстановки відповідно до пункту «b» статті 13 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Батько подав касаційну скаргу, в якій просив скасувати постанову апеляційного суду та залишити в силі ухвалу суду першої інстанції.

Заявник посилався на те, що апеляційний суд безпідставно здійснив переоцінку обставин, установлених рішенням італійського суду, не встановив передбачених у законі підстав для відмови у примусовому виконанні іноземного рішення та неправильно застосував Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року.

Верховний Суд зазначив, що між Україною та Італійською Республікою міжнародні договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах не уклалися, а тому визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності. У разі якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше.

Крім того, Україна та Італійська Республіка є договірними державами Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 жовтня 1996 року.

Відповідно до частини першої статті 462 ЦПК України рішення іноземного суду визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено у міжнародному договорі, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Верховний Суд звернув увагу, що іноземне рішення містить присудження різного характеру: майнового — стягнення процесуальних витрат, витрат на правову допомогу та загальних витрат та немайнового — позбавлення батьківських прав, визначення батьківської відповідальності, забезпечення контактів дитини з матір'ю, підтримки дитини та батьків.

Відмінність між наданням дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, передбаченим у главі 1, та визнанням в Україні рішень іноземних судів, передбаченим у главі 2 розділу IX ЦПК України, полягає в тому, що в першому випадку національний суд дозволяє примусове виконання рішення іноземного суду та видає виконавчий лист, який пред'являється для виконання в порядку, встановленому у законі. У другому випадку національний суд лише визнає рішення іноземного суду як факт або юридичний стан, що вже відбувся за кордоном, без звернення цього рішення до примусового виконання.

Можливість реалізації рішення іноземного суду в Україні залежить від характеру рішення. До рішень іноземного суду, які потребують виконання, можна віднести рішення про стягнення боргу, стягнення аліментів, відшкодування шкоди, тобто такі, що мають майновий характер.

Рішеннями іноземного суду немайнового характеру, які не потребують виконання, можуть бути рішення про розірвання шлюбу, встановлення батьківства, встановлення опіки тощо.

Навіть у випадку, коли рішення іноземного суду стосується скасування спільного батьківського права та надання одному з батьків одноосібних прав над дітьми, таке рішення за своїм характером може не підлягати примусовому виконанню, а має визнаватися як юридичний факт або правовий стан у порядку глави 2 розділу IX ЦПК України.

Якщо іноземне рішення встановлює або змінює правовий статус особи, батьківську відповідальність, опіку, місце проживання дитини чи інший сімейно-правовий стан, воно не завжди може бути предметом примусового виконання в Україні. У кожному випадку суд повинен встановити, чи містить таке рішення конкретний обов'язок боржника, який може бути реалізований із застосуванням процедури примусового виконання, чи йдеться лише про юридичний факт або статус, який підлягає визнанню.

Рішення Апеляційного суду міста Рима не підлягає примусовому виконанню в частині вирішення питання про здійснення батьківських прав щодо малолітньої дитини: позбавлення батьківських прав, визначення батьківської відповідальності, забезпечення відносин дитини з матір'ю в Італії, підтримки дитини та батька.

У зазначеній частині рішення іноземного суду може бути визнано як факт або юридичний стан, без звернення цього рішення до примусового виконання, у порядку, визначеному у главі 2 розділу IX ЦПК України. Однак про це заявник не просив у поданому до національного суду клопотанні.

Верховний Суд також звернув увагу, що апеляційний суд помилково посилався на пункт «b» статті 13 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, обґрунтовуючи відмову ризиком заподіяння дитині психічної шкоди.

Оскільки суд Італійської Республіки ухвалив остаточне рішення по суті щодо здійснення батьківських прав над дитиною, процедура його легітимізації в Україні має відбуватися через призму Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 року.

Водночас рішення Апеляційного суду міста Рима містить також майнові присудження і в цій частині підлягає примусовому виконанню, зокрема щодо сплати процесуальних витрат у розмірі 8 000 євро, крім ПДВ та витрат на правову допомогу, а також загальних витрат у розмірі 15%.

Підстав для відмови у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду в частині стягнення судових витрат, передбачених у статті 468 ЦПК України, не встановлено. Рішення набрало законної сили, а клопотання подане у межах строку пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання.

Водночас Верховний Суд не погодився з визначенням судом першої інстанції гривневого еквівалента присуджених іноземним судом процесуальних витрат, оскільки визначення такого еквівалента фактично призводить до зміни резолютивної частини судового рішення іноземного суду та не відповідає порядку виконання рішень судів під час обчислення боргу у валюті.

За результатами розгляду справи Верховний Суд касаційну скаргу батька задовольнив частково; змінив постанову апеляційного суду в частині мотивів відмови у наданні дозволу на примусове виконання рішення щодо здійснення батьківських прав; скасував постанову апеляційного суду в частині відмови у примусовому виконанні рішення про стягнення судових витрат; залишив у силі в цій частині ухвалу суду першої інстанції, виключивши посилання на гривневий еквівалент суми процесуальних витрат.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137498983>.

Постанова Верховного Суду від 10 червня 2026 року у справі №643/7307/20

Неподання попереднього розрахунку судових витрат не є безумовною підставою для відмови у відшкодуванні відповідних судових витрат.

Попередній розрахунок судових витрат не обмежує сторону в доведенні іншої фактичної суми витрат, яка підлягає розподілу за результатами розгляду справи.

«Надмірний формалізм» може суперечити вимозі забезпечення практичного та ефективного права на доступ до суду згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року.

1. Обставини справи

У справі розглядалися первісний та зустрічний позови батьків про визначення місця проживання малолітньої дитини. Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову матері відмовлено, зустрічний позов батька задоволено та визначено місце проживання дитини з батьком. Апеляційний суд залишив це рішення без змін.

Після завершення апеляційного розгляду батько звернувся із заявою про ухвалення додаткового рішення та просив стягнути 17 000 грн витрат на професійну правничу допомогу. У відзиві на апеляційну скаргу представник батька зазначив, що орієнтовний розмір витрат на правничу допомогу становитиме 5 000 грн, а докази їх понесення будуть подані протягом п'яти днів після розгляду справи.

Заяву про ухвалення додаткового рішення було подано у п'ятиденний строк. До неї додано договір про надання правничої допомоги, платіжні документи на загальну суму 17 000 грн та акт приймання-передання наданої правничої допомоги.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Додатковою постановою Полтавського апеляційного суду від 10 лютого 2026 року у задоволенні заяви про ухвалення додаткового рішення відмовлено. Апеляційний суд виходив із того, що сторона та її представник не зазначили попереднього розрахунку витрат на правничу допомогу, не повідомили про намір отримати їх відшкодування та подати відповідні докази після ухвалення судового рішення.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до статей 133, 137 ЦПК України до судових витрат належать витрати на професійну правничу допомогу, які сторони несуть у зв'язку з розглядом справи.

Згідно зі статтею 134 ЦПК України разом із першою заявою по суті спору сторона подає попередній розрахунок суми судових витрат, які вона понесла або очікує понести.

Водночас аналіз частини другої статті 134 ЦПК України свідчить про те, що у разі неподання попереднього розрахунку в суду є право, а не обов'язок відмовити у відшкодуванні відповідних судових витрат. Тобто неподання стороною попереднього розрахунку судових витрат не є безумовною підставою для відмови у відшкодуванні відповідних судових витрат.

Попередній розрахунок судових витрат не обмежує сторону в доведенні іншої фактичної суми витрат, яка підлягає розподілу за результатами розгляду справи.

У частині восьмій статті 141 ЦПК України передбачено, що докази розміру судових витрат подаються до закінчення судових дебатів або протягом п'яти днів після ухвалення рішення, якщо сторона до закінчення судових дебатів зробила відповідну заяву.

Верховний Суд встановив, що у відзиві на апеляційну скаргу було зазначено орієнтовний розмір витрат та повідомлено про подання доказів після завершення розгляду справи. Заяву про ухвалення додаткового рішення разом із доказами понесених витрат подано у встановлений п'ятиденний строк.

Ураховуючи те, що заява про розподіл судових витрат та докази їх понесення подані позивачем з дотриманням вимог статті 141 ЦПК України, висновок суду апеляційної інстанції про відсутність підстав для відшкодування ОСОБА_1 витрат на професійну правничу допомогу є помилковим.

Верховний Суд також наголосив на необхідності уникати надмірного формалізму під час застосування процесуальних норм, оскільки право на доступ до суду повинно бути практичним та ефективним.

Додаткову постанову Полтавського апеляційного суду від 10 лютого 2026 року скасовано, а справу в частині розподілу витрат на професійну правничу допомогу передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/137498774>.

Постанова Верховного Суду від 20 травня 2026 року у справі №199/15273/25

Неможливість встановити офіційну реєстрацію відповідача через державні бази даних не дозволяє суду повертати позов. Суд повинен відкрити провадження у справі за останньою відомою адресою відповідача, забезпечивши його повідомлення через вебпортал судової влади.

Повернення позовної заяви позивачеві не передбачено, оскільки у разі встановлення того, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає її за підсудністю в порядку, встановленому у статті 31 ЦПК України.

1. Обставини справи

Позивачка звернулася до суду з позовом про розірвання шлюбу, зазначивши в позовній заяві останнє відоме їй місце проживання відповідача.

На запити суду Єдиний державний демографічний реєстр, реєстр територіальної громади та Державний реєстр фізичних осіб — платників податків не надали інформації, яка дозволяла б встановити зареєстроване місце проживання відповідача.

Суд першої інстанції залишив позовну заяву без руху та зобов'язав позивачку надати докази місцезнаходження майна відповідача, його останнього зареєстрованого місця проживання або перебування чи місця роботи.

Позивачка зазначила, що з 2018 року не проживає і не спілкується з відповідачем, а тому об'єктивно не може отримати такі відомості. Вона наполягала, що відсутність інформації про реєстрацію відповідача не перешкоджає відкриттю провадження.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Ухвалою Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпра від 5 січня 2026 року позовну заяву повернуто позивачці через невиконання вимоги суду про надання доказів, необхідних для визначення територіальної підсудності справи.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 31 березня 2026 року ухвалу суду першої інстанції залишено без змін.

Апеляційний суд виходив із того, що саме на учасників справи покладено обов'язок подання доказів, а відсутність підтвердження проживання або перебування відповідача за зазначеною у позові адресою ставить під сумнів підсудність справи.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд наголосив, що процесуальні норми повинні тлумачитися і застосовуватися з урахуванням засад розумності, правової визначеності та права особи на доступ до суду.

Відповідно до частини дев'ятої статті 28 ЦПК України позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна, останнім відомим зареєстрованим місцем проживання або перебування чи місцем постійного заняття (роботи).

Суддя з метою визначення підсудності може користуватися відомостями Єдиного державного демографічного реєстру. Якщо отримана судом інформація свідчить про непідсудність справи, суд повинен передати її за належною підсудністю відповідно до статті 31 ЦПК України.

Якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому у законі порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Надалі виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України.

Суди не врахували, що повернення позовної заяви позивачеві із вказаних в оскаржуваних судових рішеннях підстав у законі не передбачено, оскільки у разі встановлення того, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає її за підсудністю в порядку, встановленому у статті 31 ЦПК України, а у разі якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі.

Ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляційного суду скасовано, а справу передано до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження.

Підставою для скасування судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій і направлення справи для продовження розгляду Верховний Суд зазначив порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвели до постановлення незаконної ухвали суду першої інстанції та (або) постанови суду апеляційної інстанції, що перешкоджають подальшому провадженню у справі (частина шоста [статті 411 ЦПК України](#)).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/136946129>.

Ухвала Верховного Суду від 24 червня 2026 року у справі №953/5480/22

Справу передано на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду для вирішення питання щодо наявності предмета спору у справах про визначення місця проживання дитини.

Об'єднана палата має оцінити і надати правову оцінку таким твердженням:

той із батьків, з ким живе дитина, має законне право в будь-який момент вимагати офіційного визначення місця проживання дитини, незалежно від поточних стосунків чи поведінки іншого з батьків;

сам факт звернення матері до суду з позовом до батька про визначення місця проживання дитини може свідчити про наявність не врегульованих правовідносин між ними щодо цього питання;

відсутність на момент звернення до суду документально підтверджених заперечень батька не є безумовною підставою для висновку про відсутність спору та відмови у задоволенні позову.

1. Обставини справи

Мати звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання малолітньої дочки разом з нею. Батьки проживали окремо. Дитина була зареєстрована та фактично проживала з матір'ю. Орган опіки та піклування вважав доцільним визначити місце проживання дитини разом з матір'ю. Позивачка обґрунтовувала необхідність судового вирішення питання тим, що батько не надавав належної матеріальної допомоги на утримання дитини та байдуже ставився до її потреб.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Київського районного суду міста Харкова від 27 березня 2024 року у задоволенні позову відмовлено. Постановою Харківського апеляційного суду від 28 серпня 2024 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Суди виходили з того, що вимоги про визначення місця проживання дитини заявлено передчасно, оскільки зверненню до суду має передувати спір між батьками. Відсутність документально підтверджених заперечень батька проти проживання дитини з матір'ю суди розцінили як відсутність предмета спору.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до частини другої статті 403 ЦПК України справа передається на розгляд Об'єднаної палати, якщо колегія суддів вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Колегія суддів визнала за необхідне відступити від висновків, викладених у постановах Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 червня 2021 року у справі №369/1587/19 (провадження №61-4733св20), від 19 лютого 2025 року у справі №562/3371/23 (провадження №61-13363св24) та від 17 грудня 2025 року у справі №643/4568/24 (провадження №61-11291св25), відповідно до яких відсутність на момент звернення до суду документально підтверджених заперечень другого з батьків свідчить про відсутність спору та є підставою для відмови у позові про визначення місця проживання дитини.

Верховний Суд вважає, що той із батьків, з ким живе дитина, має законне право в будь-який момент вимагати офіційного визначення місця проживання дитини, незалежно від поточних стосунків чи поведінки іншого з батьків. Сам факт звернення матері до суду з позовом до батька про визначення місця проживання дитини може свідчити про наявність не врегульованих правовідносин між ними щодо цього питання. Відсутність на момент звернення до суду документально підтверджених заперечень батька не є безумовною підставою для висновку про відсутність спору та відмови у задоволенні позову. Вирішуючи такі справи, суд повинен не формально встановлювати наявність чи відсутність заперечень батька, а зосереджуватися на з'ясуванні того, яке рішення найбільше відповідає інтересам дитини, забезпечує стабільність її життя, належні умови для виховання та розвитку, а також гарантує дотримання її прав і законних інтересів.

Верховний Суд ухвалив передати справу на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду.

(!) Наведена позиція є обґрунтуванням необхідності передачі справи Об'єднаній палаті. Остаточний правовий висновок щодо застосування частини першої статті 161 СК України має бути сформульований за результатами розгляду справи Об'єднаною палатою.

Детальніше з текстом ухвали можна ознайомитися в Єдиному державному реєстрі судових рішень за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/137797891>.

2.2. Практика Європейського суду з прав людини

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

[D. J. v. Norway \(ухв.\) \(№36839/21\)](#)

Обмеження контактних прав матері стосовно дитини; рішення про нерозголошення адреси проживання дитини – заяву визнано неприйнятною.

Обставини справи

Справа стосувалася рішення щодо права на спілкування (контакт), ухваленого стосовно Х, народженої у 2010 році, яка є наймолодшою з п'яти дітей заявниці, та рішення про проживання Х за адресою, яка не підлягає розголошенню.

20 серпня 2018 року орган прокуратури ухвалив термінову постанову про встановлення опіки над Х. Того ж дня заявницю та її матір було заарештовано за кілька випадків шахрайства та крадіжки. Х перебувала із заявницею під час вчинення цих діянь та арешту. На той момент заявниця мала одноосібну батьківську відповідальність щодо Х. Заявниця має ромське походження та є неписьменною.

21 серпня 2018 року Районна рада з питань соціального забезпечення (Рада) затвердила термінову постанову про встановлення опіки, а служби захисту дітей вирішили не розголошувати нову адресу Х та тимчасово заборонити спілкування Х і заявниці. Заявниця намагалася оскаржити це рішення, проте воно було залишено без змін.

7 листопада 2018 року Рада ухвалила постанову про встановлення постійної опіки над Х, а також затвердила рішення про тимчасову заборону спілкування Х і заявниці та про нерозголошення адреси Х.

У своєму рішенні Рада зазначила, що протягом 2008 – 2018 років відносно сім'ї заявниці було ініційовано численні провадження органами захисту дітей, до яких було залучено дев'ять служб у зв'язку з частими змінами місця проживання родини. Повідомлення викликали занепокоєння щодо насильства відносно дітей і заявниці, участі дітей у крадіжках та пропусків школи, вживання батьками наркотиків, участі В (батька дитини) у стрілянині, наявності зброї в домі та ворожого середовища проживання. Поліція висловлювала занепокоєння щодо відсутності стабільного догляду та безпеки, а також щодо кримінального минулого обох батьків. У 2015 році всі діти вже були тимчасово передані під опіку після насильницького інциденту з боку батька. Було також встановлено, що Х тривалий час не отримувала належної стоматологічної допомоги. На момент передачі Х під опіку у 2018 році щодо заявниці та В було зареєстровано відповідно 33 та 293 поліцейські справи. Рада встановила, що Х перебувала в неприйнятних умовах догляду.

Рішенням від 28 жовтня 2019 року районний суд затвердив постанову про встановлення опіки та нерозголошення адреси Х, але надав заявниці право на зустрічі під наглядом, тривалістю дві години чотири рази на рік. Суд уповноважив служби захисту дітей визначати додаткові заходи безпеки під час спілкування, зокрема щодо мови спілкування.

Суд встановив, що під час проживання із заявницею Х зазнавала значного недбальства та стала свідком насильства й вживання наркотиків. Було визнано малоімовірним, що заявниця могла забезпечити належний догляд або здійснити необхідні зміни.

Однак визнав, що спостереження за двома зустрічами між заявником та Х не були достатніми для висновку про те, що спілкування було шкідливим, а отже, не були достатніми для обґрунтування відмови у спілкуванні, зважаючи на потенційну довгострокову шкоду для Х від відсутності будь-якого спілкування.

20 травня 2020 року Вищий суд відмовив у дозволі на апеляцію щодо постанови про встановлення опіки над Х, але дозволив оскарження у частині спілкування (контактів) і нерозголошення адреси проживання дитини Х.

В експертному висновку щодо оновленої оцінки заявниці забезпечувати догляд за дитиною від 22 вересня 2020 року були детально викладені розповіді Х, які вона розповіла прийомній сім'ї, про застосування батьками фізичних покарань, а також детальні знання про виготовлення і вживання наркотиків. У звіті наголошено на сильних емоційних реакціях дитини під час та після зустрічей із заявницею, включно із втратою свідомості. Х чітко висловила небажання спілкуватися з нею, хоча відчувала провину, і зазначила, що можливо зустрічатиметься із заявницею ближче до повноліття.

Рішенням Вищого суду від 20 жовтня 2020 року заявниці відмовлено у праві на спілкуванні з донькою. Цей суд вважав прикритим те, що з моменту ухвалення рішення про встановлення опіки до першої зустрічі з Х минув рік. Разом з тим зазначив, що сильні реакції Х після зустрічей (контактів) були неприйнятними та шкідливими для її здоров'я. Дитяча психіатрична служба рекомендувала утриматися від спілкування, оскільки Х страждала від посттравматичного стресового розладу (далі – ПТСР), а спілкування перешкоджало лікуванню. Суд підкреслив, що відсутність спілкування на відповідний момент часу не виключає майбутнє возз'єднання з біологічною сім'єю.

Вищий суд погодився з оцінкою ризику викрадення дитини, здійсненою районним судом. Було встановлено, що нерозголошення адреси Х безсумнівно відповідає її найкращим інтересам. Суд підтримав заходи безпеки запроваджені службою захисту дітей в межах повноважень, наданих їй районним судом, під час попередніх зустрічей (контактних сесій) Х із заявницею, включно із заборонаю ромської мови. Оскільки суд не дозволив надалі спілкування з дитиною, потреби оцінювати аналогічні обмеження в майбутньому не було.

Верховний Суд відмовив заявниці у наданні дозволу на оскарження.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявниця стверджувала, що мету возз'єднання сім'ї було передчасно відхилено. Обмежена кількість зустрічей, що відбулися, унеможливили належним чином оцінку її здібностей, забезпечення догляду. Запроваджені заходи безпеки (присутність поліції, заборона розмовляти ромською мовою) значно знизили якість спілкування з дитиною. Стверджувала, що національні органи влади не змогли встановити справедливий баланс між найкращими інтересами Х та правом заявниці на сімейне життя, зокрема, не врахувавши вплив проживання дитини Х за нерозголошеною адресою та не надавши належної ваги культурному та сімейному походженню Х. Вона вважала, що оцінка Вищим судом потенційного ризику викрадення дитини була гіпотетичною та необґрунтованою.

Оцінка Суду

ЄСПЛ вважав, що рішення Вищого суду, яке стало остаточним рішенням по суті справи заявниці щодо права на спілкування з дитиною Х та проживання Х за нерозголошеною адресою, становило втручання у право заявниці на повагу до її сімейного життя для цілей пункту 1 статті 8 Конвенції. Це втручання було здійснено відповідно до закону, а саме Закону про добробут дітей 1992 року, який був чинним на той час, та ставило собі за законну мету захист «прав» та «здоров'я» Х.

Згідно з усталеною практикою, вирішуючи питання, чи було таке втручання «необхідним» у значенні пункту 2 статті 8 Конвенції, ЄСПЛ повинен визначити, чи у світлі всієї справи підстави, наведені для обґрунтування заходів, про які йде мова, були відповідними та достатніми для цілей пункту 2 статті 8 Конвенції та чи був заявник належним чином залучений до процесу прийняття рішень (див. Strand Lobben and Others v. Norway [ВП], №37283/13, від 10 вересня 2019 року, §§ 203 та 212).

ЄСПЛ встановив, що суворі обмеження контактів між батьками та дітьми, які застосовуються в контексті заходів у сфері опіки, зазвичай є несумісними з метою возз'єднання сім'ї та з принципом, відповідно до якого рішення про передачу дитини під опіку повинні, наскільки це можливо, мати тимчасовий характер. Суд наголосив, що надзвичайно важливо те, щоб порядок спілкування, не завдаючи дитині надмірних труднощів, ефективно сприяв досягненню мети возз'єднання сім'ї доти, доки — після ретельного аналізу та з урахуванням позитивного обов'язку органів влади вживати заходів для сприяння возз'єднанню сім'ї — органи влади не матимуть достатніх підстав вважати, що кінцева мета возз'єднання більше не відповідає найкращим інтересам дитини (див. A.L. and Others v. Norway, №45889/18, від 20 січня 2022 року, § 48, та цитовані там справи).

ЄСПЛ, застосувавши «більш ретельну перевірку» (див. Strand Lobben and Others v. Norway, зазначене вище, § 211; див. також E.M. and Others v. Norway, №53471/17, від 20 січня 2022 року, § 58, де заявнику не було надано право на спілкування з жодним з дітей), дійшов висновку, що національні суди надали достатні й належні підстави для обмеження спілкування заявниці з Х.

Вищий суд визнав пріоритетом здоров'я дитини, спираючись на експертні висновки та рекомендації фахівців. Було встановлено, що зустрічі заявниці з дитиною, спричиняли Х серйозні психологічні й фізичні реакції (тривога, неприємність, суїцидальні думки, порушення сну, проблеми в школі) та перешкоджали лікуванню ПТСР. Як відзначив ЄСПЛ, і дійшов висновку Вищий суд, можливість майбутнього возз'єднання не виключалася — спілкування може бути поновлене, однак коли буде безпечним для дитини, що було на момент подій невизначеним. Суд також підкреслив, що відповідно до статті 8 Конвенції батьки не можуть вимагати заходів, які шкодять здоров'ю та розвитку дитини (див. також E.M. and Others v. Norway, зазначене вище, § 59). ЄСПЛ акцентував, що Вищий суд визнав вкрай прикритим те, що понад рік минув до організації першої зустрічі між Х і заявницею, навіть з урахуванням ризику викрадення, необхідності посилення заходів безпеки, участі поліції та значної відстані для Х. Водночас Вищий суд вважав, що зустрічі можна було провести в умовах, які достатньо зменшували або усували ризик викрадення.

Разом із тим попередні рішення органів опіки та Ради до ухвалення рішення районного суду не передбачали права заявниці на спілкування з дитиною. Хоча органи влади були зобов'язані постійно оцінювати ситуацію, вони не мусили організовувати зустрічі до ухвалення нового рішення щодо права на спілкування, яке б замінило будь-яке попереднє рішення про обмеження права на спілкування. ЄСПЛ констатував, що сам собою час, що минув до першої зустрічі, не свідчить про те, що обмеження права на спілкування і проживання Х за нерозголошеною адресою не відповідали вимозі «більш суворої перевірки», яка застосовується ЄСПЛ у справах щодо обмеження права на спілкування.

Щодо тверджень заявниці, що обмежена кількість зустрічей не надала достатніх доказів для оцінки її здібностей забезпечувати догляд, а заборона говорити ромською мовою та присутність поліції знизили їхню якість. Суд зазначив, що така оцінка ґрунтувалася не лише на цих зустрічах, а на значному обсязі доказів, свідченнях свідків та експертних висновках, і заявниця також мала можливість надавати докази. ЄСПЛ констатував, що, зважаючи на обставини справи, вжиття таких заходів було виправданим через доведений ризик викрадення й необхідність зберігати місце проживання Х нерозголошеним.

З огляду на зазначене Суд вважав, що, оскільки національні засоби правового захисту були вичерпані, втручання у право заявниці на повагу до її сімейного життя було пропорційним переслідуванню законним цілям і, таким чином, «необхідним у демократичному суспільстві» для цілей пункту 2 статті 8 Конвенції. Суд констатував, що заява є явно необґрунтованою у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 і має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (січень 2026 року). Рішення за період із 01.01.2026 по 31.01.2026 / Відп. за вип.: Є. В. Воронюк, К. Д. Кузнецова, О. Ю. Тарасенко, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2026. – 47 с. режим доступу за посиланням https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyvad_ES_PL_01_2026.pdf.

ABRAHAMYAN v. Armenia (yxв.) (№31415/15)

Відмова в задоволенні позову про визнання батьківства щодо заявниці, поданого нею після смерті стверджуваного батька, – заяву визнано неприйнятною.

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваного порушення права заявниці на повагу до її приватного життя за статтею 8 Конвенції під час розгляду її цивільного позову про судове визнання того, що померла особа була її батьком.

У 2007 році ймовірний батько заявниці, К., який проживав у Вірменії, помер, не залишивши заповіту. Один із братів К., А, та племінники К., у тому числі Н., були визнані його спадкоємцями.

12 жовтня 2009 року Н. ініціював цивільне провадження в районному суді Кентрон і Норк-Мараш міста Єревана (далі – районний суд) проти інших спадкоємців щодо квартири, яка входила до складу спадщини.

6 травня 2010 року заявниця подала цивільний позов з вимогою визнати її дочкою покійного К. та його єдиною спадкоємицею. Вона також просила поновити встановлений законом шестимісячний строк для прийняття спадщини. Як доказ імовірного батьківства вона надала результати тесту ДНК, проведеного в Німеччині 13 січня 2010 року, який показав, що А. був біологічним дядьком заявниці з імовірністю 99,99. Розгляд її цивільного позову було об'єднано з позовом Н.

16 травня 2012 року районний суд відхилив вимоги заявниці як необґрунтовані. Районний суд не прийняв результати тесту ДНК як доказ, встановивши, що вони не відповідали вимогам статей 60 – 62 Цивільного процесуального кодексу, чинного той час. Зокрема, суд визнав, що результати тесту ДНК були незрозумілими, а у висновку експерта бракувало детального опису проведених досліджень, обґрунтованих відповідей на поставлені запитання та будь-якої інформації про експертів, які проводили тест.

Заявниця подала апеляційну скаргу, долучивши нові докази, зокрема письмову заяву її матері про те, що К. був біологічним батьком заявниці, кілька фотографій, на яких вона та її матір зображені в компанії К. і його родичів, копії листів, отриманих від А. та Н., копії письмових показань свідків, письмові декларації та матеріали, опубліковані в пресі, котрі підтверджували те, що К. був її біологічним батьком.

22 листопада 2012 року Цивільний апеляційний суд скасував рішення районного суду та передав справу на новий розгляд, зазначивши, що нові докази є важливими для правильного вирішення спору, та що новий розгляд необхідний для того, щоб оцінити ці докази разом з іншими доказами у справі.

14 березня 2014 року районний суд знову відхилив позовні вимоги заявниці як необґрунтовані. Суду було незрозуміло, чому питання про батьківство було порушено лише через три роки після смерті К. Не було доведено, що К. за життя вчиняв будь-які дії щодо визнання заявниці своєю дочкою, зокрема протягом шести років після народження заявниці, і не було вказано на жодні перешкоди для цього. Не було доказів того, що К. піклувався про заявницю чи надавав їй фінансову підтримку, або що він надсилав якісь листи матері заявниці протягом цього періоду. Результати тесту ДНК були визнані недопустимими, оскільки обставини та спосіб проведення цього генетичного дослідження були незрозумілими, відповідний висновок не містив вступної та описової частин, і було незрозуміло, яким чином було отримано зразок крові А. Крім того, експертів не було попереджено, як того вимагає законодавство Вірменії, про їхню відповідальність за надання точних висновків. Суд визнав, що інші докази, подані заявницею, або не могли встановити батьківство, або були упередженими, а отже, ненадійними.

Районний суд постановив, що навіть якби батьківство було доведено, шестимісячний строк для прийняття спадщини минув, і жодної поважної причини для його пропуску наведено не було.

Заявниця подала апеляційну скаргу, але Цивільний апеляційний суд відхилив її та залишив рішення районного суду від 14 березня 2014 року в повному обсязі без змін.

Після цього заявниця подала касаційну скаргу. 17 грудня 2014 року Касаційний суд визнав скаргу заявниці неприйнятною через необґрунтованість.

Заявниця скаржилася за статтею 8 Конвенції на те, що національні суди не забезпечили визнання її походження від К. як батька, тим самим залишивши її у стані невизначеності щодо її особистої ідентичності.

Оцінка Суду

Суд зазначив, що відповідно до статті 36 Сімейного кодексу у спорах про батьківство щодо дітей, народжених поза шлюбом, національні суди можуть брати до уваги будь-які докази, здатні достовірно встановити батьківство. Однак відповідно до пунктів 1 та 6 статті 48 Цивільного процесуального кодексу тягар доказування обставин, на які посилялася заявниця, лежав на ній. Відповідно, результат провадження залежав від здатності заявниці довести свій стверджуваний родинний зв'язок по батьківській лінії з К. за допомогою переконливих доказів.

Основним доказом, поданим заявницею на підтримку свого позову про встановлення батьківства, був тест ДНК, отриманий у Німеччині. Суд зазначив, що загалом доказова сила таких тестів суттєво переважає будь-які інші докази в доведенні або спростуванні батьківства (див. рішення у справі *Moldovan v. Ukraine*, №62020/14, §§ 32 – 36 та 43, від 14 березня 2024 року). Однак у цій справі районний суд виявив кілька процесуальних та змістовних недоліків, пов'язаних із тестом ДНК, і визнав його недопустимим.

У висновку дійсно бракувало важливої інформації, включаючи дані про осіб експертів, умови, за яких були отримані зразки, та детальний опис проведених досліджень. Крім того, він містив застереження про те, що в разі, якщо відбір зразків не був засвідчений свідками та задокументований, відповідальність за достовірність зразків несе виключно клієнт, і що тест є допустимим у суді лише за умови надання незалежно задокументованого протоколу відбору зразків та перевірки особи. Жодного такого протоколу чи документації подано не було. Ці недоліки, навіть незалежно від питання допустимості, можна обґрунтовано вважати такими, що ставлять під сумнів надійність та доказову силу результатів тесту ДНК.

Крім того, заявниця, яку представляв адвокат, мала можливість звернутися до районного суду з клопотанням про призначення експертизи ДНК відповідно до національних процесуальних норм. Хоча в Суді вона стверджувала, що подавала таке клопотання, жодних доказів на підтвердження цього твердження надано не було.

Ба більше, заявниці не перешкоджали подавати інші докази на підтримку свого позову. Районний суд оцінив подані нею матеріали й визнав їх або такими, що не можуть довести стверджуване батьківство, або упередженими та ненадійними. Він також оцінив загальні обставини справи, включаючи затримку з поданням позову про встановлення батьківства, відсутність будь-яких ознак того, що К. за життя визнавав заявницю своєю дочкою або піклувався про неї чи надавав фінансову підтримку, а також відсутність листування К. з матір'ю заявниці.

Суд повторив, що допустимість, належність та доказова сила доказів або тягар доказування є насамперед предметом регулювання національного законодавства та національних судів (див. ухвалу щодо прийнятності у справі *Tiemann v. France and Germany* (ухв.), №№47457/99 та 47458/99, ECHR 2000-IV; рішення у справі *Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy* [BП], №38433/09, § 198, ECHR 2012; та рішення у справі *Kaminskas v. Lithuania*, №44817/18, § 50, від 4 серпня 2020 року). Він дійшов висновку, що у цій справі мотиви районного суду, його оцінка доказів та загальних обставин справи не були ані свавільними, ані явно необґрунтованими. Крім того, процес прийняття рішень, якщо розглядати його загалом, був справедливим і забезпечив заявниці необхідний захист її інтересів, як того вимагає стаття 8 у справах про встановлення батьківства (див. рішення у справі *Mifsud v. Malta*, №62257/15, § 59 in fine, від 29 січня 2019 року).

Підсумовуючи, позов заявниці був належним чином розглянутий національними судами, які визнали наявні докази недостатніми для встановлення батьківства. Заявниця, яку представляв адвокат, мала процесуальні можливості для обґрунтування свого позову, але не скористалася ними. За цих обставин і з огляду на субсидіарну роль Суду та свободу розсуду, надану національним судам у таких питаннях, не можна стверджувати, що Держава порушила свої позитивні зобов'язання за статтею 8 Конвенції під час розгляду позову заявниці про судове визнання її стверджуваного походження від батька.

Із цього випливає, що заява є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3(а) та 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною та відхилено. Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 12 лютого 2026 року, оприлюднена 12 березня 2026 року та є остаточною.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (лютий – березень 2026 року). Рішення за період із 01.02.2026 по 31.03.2026 / Відп. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Ю. В. Лаврович, Д. О. Штода, Т. Р. Цибульська, К. Д. Кузнецова, Є. В. Воронюк, В. А. Волошина, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2026. – 61 с. режим доступу за посиланням

https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/oglyady/Oglyad_ES_PL_02_03_2026.pdf.

Незаконний переїзд дітей з матір'ю до іншого міста, що призвело до ухвалення національними судами рішення про надання їй одноосібної опіки та обмеження прав батька на спілкування з дітьми, а також необґрунтованість відхилення клопотання заявника про вжиття забезпечувальних заходів – порушення.

Обставини справи

Заявник і мати його двох дочок припинили жити разом у квітні 2021 року та домовилися про спільну опіку над дітьми. У своїй заяві про розірвання шлюбу мати просила надати їй одноосібну опіку та, починаючи з січня 2022 року, перестала дотримуватися їхньої домовленості (хоча й надалі дозволяла заявнику регулярно спілкуватися з дітьми). У червні 2022 року, під час розгляду справи, апеляційний суд відхилив клопотання заявника про вжиття тимчасових заходів щодо спільної опіки. У липні 2022 року суд першої інстанції ухвалив рішення про спільну батьківську опіку.

До розгляду апеляційної скарги матері, що зупиняла виконання цього рішення, вона переїхала з дітьми до Праги – за 200 км від їхнього попереднього місця проживання – та записала їх до школи там, без відома чи згоди заявника. Згодом, у серпні 2022 року, вона звернулася до суду з проханням про надання дозволу на зміну проживання дітей та переведення їх до іншої школи. Заявник безрезультатно звернувся з клопотанням про вжиття тимчасових заходів щодо встановлення опіки та повернення дітей до їхнього попереднього місця проживання. Його апеляційні скарги були відхилені в грудні 2022 року; апеляційний суд вирішив, що не існувало нагальної потреби змінювати становище дітей шляхом застосування тимчасових заходів і що питання їхнього місця проживання та навчання має бути вирішене в ході розгляду справи по суті.

У квітні 2023 року апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції про спільну опіку, надавши матері право одноосібної опіки, а заявнику – право на спілкування з дітьми кожні другі вихідні та під час канікул.

Конституційні скарги заявника щодо рішення від грудня 2022 року та рішення від квітня 2023 року були відхилені.

Починаючи з березня 2023 року мати відмовлялася передавати дітей заявникові.

У грудні 2023 року, після неодноразових рішень про зобов'язання матері забезпечити спілкування заявника з його дітьми, інший суд першої інстанції, якому було передано територіальну підсудність, постановив про виконання рішення від квітня 2023 року, наклав на матір кілька штрафів, відхилив заяву заявника про надання йому одноосібної опіки та дозволив переїзд дітей і зміну школи без згоди заявника.

Наступними рішеннями, ухваленими в період із травня 2024 року по лютий 2025 року, національні суди, *inter alia*, відхилили позов заявника про розширення його права на спілкування з дітьми та клопотання, подані як ним, так і матір'ю, щодо зміни порядку такого спілкування, оштрафували матір за невиконання зобов'язань щодо передачі дітей та визнали її винною у перешкодженні виконанню рішення щодо прав заявника на спілкування, призначивши їй умовне покарання та зобов'язавши її звернутися за психологічною допомогою.

Заявник скаржився, що, надавши матері одноосібну опіку після того, як вона незаконно переїхала з дітьми до іншого міста, та визначивши для нього обмежені права на спілкування з дітьми, національний суд порушив його право на повагу до сімейного життя. Він посилався на статтю 8 Конвенції.

Оцінка Суду

Переїхавши разом із дітьми до Праги, мати не лише перешкодила спілкуванню заявника з його дітьми, а й порушила національне законодавство, згідно з яким право визначати місце проживання дітей є частиною батьківських обов'язків, які здійснюються спільно обома батьками. У разі виникнення розбіжностей один із батьків мав звернутися до суду. Замість того, щоб заздалегідь звернутися до суду для вирішення питання про місце проживання дітей, мати лише *ex post factum* звернулася за судовим дозволом на зміну їхнього місця проживання, без згоди заявника.

За таких обставин від органів державної влади очікувалося вжиття заходів для узгодження конфлікту інтересів сторін, з урахуванням найважливіших інтересів дітей. Зокрема, від них очікувалося використання всіх розумних заходів, аби не допустити розриву зв'язків та особистих стосунків між заявником і його дітьми, у тому числі за необхідності, шляхом відновлення – до ухвалення остаточного рішення щодо опіки – статусу-кво, що існував до незаконного переїзду дітей.

Звернувшись із клопотанням про вжиття тимчасових заходів щодо опіки та забезпечення повернення дітей до їхнього попереднього місця проживання, заявник надав судам достатню можливість виправити ситуацію, що склалася внаслідок неправомірної поведінки матері, яка завдала шкоди як йому, так і неповнолітнім дітям. Суд першої інстанції відхилив його клопотання про вжиття тимчасових заходів, по суті, з тієї підстави, що діти не зазнавали настільки серйозної небезпеки, яка вимагала б такого втручання, посилаючись на аргументацію рішення апеляційного суду від червня 2022 року, згідно з яким заявник продовжував мати доступ до дітей, а мати й надалі відповідала за догляд за ними. Однак такий аргумент не можна було розцінювати як належну оцінку найкращих інтересів дітей, а радше як просте спостереження за ситуацією, яка існувала на той конкретний момент. Не було враховано той факт, що ситуація суттєво змінилася внаслідок незаконного переїзду дітей, що перервало їхнє регулярне спілкування із заявником, або той факт, що на той момент не було ухвалено жодного рішення щодо опіки, яке підлягало б примусовому виконанню. Також не було згадано про поведінку матері або про будь-яку спробу з'ясувати причини її переїзду. Хоча апеляційний суд визнав, що мати діяла незаконно, і, так само як і суд першої інстанції, взяв до уваги найкращі інтереси дітей, він залишив це питання для вирішення у процесі розгляду справи по суті, незважаючи на вирішальне значення фактору часу у справах, що стосуються дітей. Так, вирішення ситуації було відкладене на майбутнє. Така практика вже піддавалася критиці з боку Конституційного Суду.

Відхилення клопотань заявника про вжиття тимчасових заходів та відсутність рішення, яке б надавало йому право на спілкування з дітьми, що підлягало б примусовому виконанню, з плином часу призвели до закріплення ситуації, незаконно створеної матір'ю, внаслідок чого можливість для заявника домогтися одноосібної або спільної опіки над дітьми стала суто теоретичною. Крім того, така послідовність подій, імовірно, сприяла формуванню у матері відчуття безкарності, оскільки згодом вона й надалі продовжувала перешкоджати спілкуванню заявника з його доньками, звинувачуючи його, очевидно безпідставно, у неналежній поведінці щодо однієї з них.

Попри цей ризик, апеляційне провадження у справі про опіку відбувалося у звичайному режимі й не відповідало вимозі національного законодавства щодо невідкладного розгляду судами питань, які стосувалися опіки над неповнолітніми дітьми. Рішення від квітня 2023 року ґрунтувалося на тому, що обставини суттєво змінилися з часу ухвалення рішення суду першої інстанції щодо спільної опіки, з огляду на те, що діти адаптувалися до нового середовища (де вони проживали вже вісім місяців).

Апеляційний суд визнав, що хоча обоє батьків були явно здатні піклуватися про дітей, відстань між їхніми домівками унеможливлювала спільну опіку, оскільки це вимагало б від дітей щотижневих виснажливих подорожей та відвідування двох різних шкіл. Хоча наведені причини можна вважати доречними, ЄСПЛ не був переконаний, що вони також були достатніми. Не було належним чином враховано причин істотної зміни обставин, а також марних спроб заявника цьому запобігти. Так само не вбачалося, що суди взяли до уваги те, що незаконний переїзд дітей не повинен створювати перевагу для того з батьків, хто його здійснив, або що таке нехтування правами іншого з батьків мало б впливати на вирішення питання про опіку та порядок спілкування з дітьми. Попри те, що апеляційний суд, здавалося, мав намір відреагувати на поведінку матері, він лише зобов'язав її організувати та оплачувати повернення дітей з місця проживання заявника після побачень із ним. Не було враховано очевидну зацікавленість заявника в підтримці належних і постійних стосунків зі своїми дітьми та його відданість цьому.

Зрештою, рішення від грудня 2023 року, яким було дозволено переїзд дітей та зміну школи без згоди заявника – рішення, на ухвалення якого заявникові довелося чекати після відхилення його клопотання про вжиття тимчасових заходів – фактично узаконило дії матері. Факт того, що згодом на неї було накладено штраф та щодо неї було розпочато кримінальне провадження за невиконання права заявника на спілкування з дітьми, настав занадто пізно, щоб компенсувати відсутність попередніх заходів щодо неї.

Відповідно, національні суди не змогли забезпечити справедливий баланс між інтересами всіх сторін, залучених до провадження.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Рішення в цій справі ухвалені Палатою 09 квітня 2026 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (квітень 2026 року). Рішення за період із 01.04.2026 по 30.04.2026 / Відп. за вип.: Є. В. Воронюк, В. А. Волошина, Т. Р. Цибульська, Д. О. Штода, О. Ю. Тарасенко, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2026. – 43 с. режим доступу за посиланням:

https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/oglyady/Oglyad_ES_PL_04_2026.pdf.

Y v. Serbia (№28322/20)

Скарга заявниці на відсутність контакту з неповнорідним братом після того, як його усиновила сім'я з-за кордону – відсутність порушення.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги Y на відсутність контакту з X після того, як його усиновила сім'я з-за кордону. Вона тривалий час оскаржувала усиновлення за допомогою свого опікуна, але марно.

У 2015 році заявниця була передана під опіку разом зі своїми трьома братами та сестрами. Згодом батьків було позбавлено батьківських прав, оскільки вони не докладали жодних зусиль для підтримання контакту з дітьми, і соціальні служби вирішили, що в найкращих інтересах дітей буде їхнє усиновлення.

У вересні 2017 року подружжя з-за кордону висловило зацікавленість в усиновленні Y та її неповнорідного брата, X. Однак Y, якій щойно виповнилося десять років і яка мала право вирішувати, чи бажає вона бути усиновленою чи ні, висловила бажання продовжувати жити зі своїм опікуном пані L.

Посилаючись, зокрема, на статтю 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), Y скаржилася на те, що усиновлення призвело до розриву всіх зв'язків з X, стверджуючи, що розлучати їх не відповідало найкращим інтересам ані її, ані X. Вона також стверджує, що усиновлювачі обіцяли підтримувати контакт між нею та X після його усиновлення, чого не сталося.

Оцінка Суду

Суд повторив, що хоча основною метою статті 8 є захист особи від свавільного втручання з боку державних органів влади, вона не лише зобов'язує Державу утримуватися від такого втручання: на додаток до цього негативного зобов'язання, можуть існувати позитивні зобов'язання, невід'ємні від ефективної поваги до приватного або сімейного життя (див. рішення у справі *Fernández Martínez v. Spain* [БП], №56030/07, § 114, ECHR 2014 (витяги)). Межі між позитивними та негативними зобов'язаннями Держави за статтею 8 не піддаються чіткому визначенню. Проте застосовні принципи є подібними. При визначенні того, існує таке зобов'язання чи ні, слід зважати на справедливий баланс, який необхідно встановити між загальним інтересом та інтересами особи; і в обох контекстах Держава користується певною свободою розсуду (див. рішення у справі *I.S. v. Germany*, №31021/08, § 70, 5 червня №6339/05, § 75, ECHR 2007-I; *S.H. and Others v. Austria* [БП], №57813/00, § 88, ECHR 2011; та *Mikulić v. Croatia*, №53176/99, § 58, ECHR 2002-I).

Уряд стверджував, що відсутність контакту між заявницею та X після його усиновлення становила втручання у право заявниці на повагу до її сімейного життя. Однак Суд вважав, що суть цієї справи полягає не в усиновленні за кордон.

Суд зазначив, що і заявниця, і X були дітьми, які залишилися без батьківського піклування, оскільки їхні біологічні батьки були позбавлені батьківських прав, і що заявниця та всі її брати й сестри були передані під опіку у дві різні прийомні сім'ї. У Сербії влаштування дітей під опіку в прийомну сім'ю є тимчасовим, а опікуни отримують винагороду від Держави. Діти залишаються під опікою до досягнення вісімнадцяти років. Як виняток, опіка може бути продовжена до досягнення дитиною двадцяти шести років, у разі навчання на денній формі навчання. Між опікунами та дітьми, які перебувають під їхньою опікою, не встановлюються формальні сімейні зв'язки, і після припинення опіки в опікунів немає зобов'язань підтримувати зв'язки з дітьми, які раніше перебували під їхньою опікою. Тому Суд погодився з твердженням Уряду про те, що влаштування X під опіку не могло розглядатися як найкраще постійне рішення для нього. Національні органи влади мали непросте завдання – знайти найкраще рішення для захисту інтересів X. У зв'язку із цим Суд посилався на Загальний коментар №14 Комітету з прав дитини, згідно з яким потенційні конфлікти між найкращими інтересами дитини, які розглядаються індивідуально, та інтересами групи дітей мають вирішуватися в кожному конкретному випадку шляхом збереження балансу інтересів усіх сторін та пошуку прийнятного компромісу (див. рішення у справі *Vujica v. Croatia*, №56163/12, § 101, 8 жовтня 2015 року).

Суд визнав, що найкращим рішенням було б спільне усиновлення заявниці та X. Дійсно, національні органи влади спочатку намагалися сприяти спільному усиновленню всіх чотирьох дітей, і навіть коли потенційних усиновлювачів для всіх чотирьох дітей знайти не вдалося, національні органи прагнули, щоб X і заявниця були усиновлені разом.

Однак для них не знайшлося потенційних усиновлювачів у Сербії. Далі Суд взяв до уваги твердження заявниці про те, що пані L хотіла усиновити X, але їй не дозволили. Проте в матеріалах справи або в документах, поданих сторонами, немає жодних вказівок на те, що пані L коли-небудь подавала заяву про усиновлення заявниці чи X, або що вона хоча б розпочала процедуру своєї оцінки як потенційної матері-усиновлювачки. Наявних у Суду матеріалів недостатньо для того, щоб встановити, що пані L вжила конкретних кроків для усиновлення X, або що такий варіант досяг стадії, яка вимагала б розгляду національними органами влади.

Коли за кордоном було знайдено потенційних усиновлювачів, у вересні [2017 року національні органи влади розпочали процедуру усиновлення заявниці] та X спільно. Майже одразу після цього заявниці виповнилося десять років, і таким чином вона отримала за національним законодавством право висловити своє бажання щодо потенційного усиновлення. Вона двічі, усно та письмово, прямо відмовилася від усиновлення і висловила бажання залишитися з пані [L]. Однак позиція, яку заявниця зайняла з цього питання, не може розглядатися як така, що абсолютно унеможливило усиновлення X. Її відмова бути усиновленою не могла переважити власні інтереси X, які, на думку органів влади, полягали в тому, щоб він був усиновлений.

З цього випливало, що усиновлення X сім'єю, яка проживає за кордоном, у довгостроковій перспективі відповідало його найкращим інтересам, оскільки як дитина, чия мати була позбавлена батьківських прав, а батько був невідомим, він не мав постійного стабільного сімейного становища, і потенційних усиновлювачів для нього в Сербії не знайшлося. Суд взяв до уваги аргументи заявниці щодо побоювань пані L з приводу усиновлення X. Проте не було нічого, що свідчило б про те, що усиновлення X суперечило закону, або що усиновлення мало для X негативні наслідки. Тому оцінка національних органів влади про те, що усиновлення за кордоном відповідало найкращим інтересам X, не може розглядатися як свавільна.

Суд зауважив, що в Сербії не існує можливості «відкритого» усиновлення, яке б гарантувало контакт між усиновленою дитиною та членами її біологічної сім'ї. Крім того, не існує жодного закону, який би регулював контакт між дитиною та її біологічною сім'єю після усиновлення.

Що стосується відповідних міжнародних документів, Суд зазначив, що вони, як такі, вочевидь, не покладають на Держави загального зобов'язання зберігати контакт між братами і сестрами після усиновлення.

Заявниця стверджувала, що працівники Центру обіцяли, що вона підтримуватиме контакт з X після його усиновлення. Суд зазначив, що єдина згадка про такий контакт містилася у висновку від 13 лютого 2018 року, складеному групою експертів Міністерства, у якому зазначалося, що потенційні усиновлювачі забезпечуватимуть контакт між X та заявницею «відповідно до їхніх можливостей, потреб та інтересів». Однак це не створило жодного юридичного зобов'язання для усиновлювачів забезпечити такий контакт. У рішенні про усиновлення X не передбачалося жодного контакту між заявницею та X після усиновлення останнього. Суд також зазначив, що немає жодних ознак того, що Центр або майбутні усиновлювачі хотіли відступити від законодавства Сербії про усиновлення, яке не передбачає «відкритого» усиновлення (див. згадане вище рішення у справі I.S. v. Germany, §§ 83–85).

На відміну від влаштування дітей під опіку чи в заклад (інституцію), усиновлення є постійним рішенням, і на Держави не покладається зобов'язання робити спроби для збереження зв'язків між членами біологічної сім'ї та усиновленою дитиною, таких як продовження контактів після усиновлення (див. рішення у справі R. and H. v. the United Kingdom, №35348/06, § 88, 31 травня 2011 року).

Держава виконала своє зобов'язання щодо забезпечення найкращих інтересів дитини, належним чином оцінивши можливості та інтереси двох неповнолітніх. Після усиновлення X мав звикнути до своєї нової сім'ї та прийняти нове оточення, а також вивчити іноземну мову. Усе це разом становило делікатну ситуацію. За таких обставин національні органи влади мали право надати вирішального значення потребі X у сталості, стабільності та інтеграції в його нове сімейне середовище, особливо в період безпосередньо після усиновлення. З огляду на ці обставини, а також той факт, що X було лише чотири роки на момент усиновлення, Суд вважав, що інтереси сім'ї усиновлювачів у тому, щоб насолоджуватися та будувати сімейне життя разом з X без втручань з боку членів його біологічної сім'ї, які намагалися б відновити контакт (див. згадане вище рішення у справі I.S. v. Germany, § 86).

Наведених вище міркувань достатньо для того, щоб Суд дійшов висновку про відсутність порушення статті 8 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 травня 2026 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (травень 2026 року). Рішення за період із 01.05.2026 по 31.05.2026 / Відп. за вип.: К. Д. Кузнецова, Д. О. Штода, Є. В. Воронюк, О. Ю. Тарасенко, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2026. – 53 с. режим доступу за посиланням

https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyvad_ES_PL_05_2026.pdf.

III. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

3.1. Дисертації

Михайлюк М. І. «Цивільно-правовий захист майнових прав неповнолітніх осіб за законодавством України»

Дата захисту 18.06.2026.

Місце захисту: Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Дисертація: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0826U001529/>.

Анотація: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0826U001529/>.

Школьник С. О. «Правове забезпечення участі батьків у вихованні та визначенні місця проживання дитини: теоретикоприкладний вимір»

Дата захисту 11.05.2026.

Місце захисту: Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет".

Дисертація: https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?tab=big&typeSearch2=okd&dateFromSearch=2026-01-01&dateToSearch=2026-03-30&specialistSearch%5B0%5D=081&typeCategory%5B0%5D=0&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&pa=8.

Анотація: https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?tab=big&typeSearch2=okd&dateFromSearch=2026-04-01&dateToSearch=2026-06-30&specialistSearch%5B0%5D=081&typeCategory%5B0%5D=0&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&pa=20.

Рачинський Р. Ю. «Цивільно-правовий механізм регулювання сімейних відносин в Україні»

Дата захисту 25.06.2026.

Місце захисту: "Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна".

Дисертація: https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?tab=big&typeSearch2=okd&dateFromSearch=2026-04-01&dateToSearch=2026-06-30&specialistSearch%5B0%5D=081&typeCategory%5B0%5D=0&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&pa=21.

Анотація: https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?tab=big&typeSearch2=okd&dateFromSearch=2026-04-01&dateToSearch=2026-06-30&specialistSearch%5B0%5D=081&typeCategory%5B0%5D=0&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&pa=21.

Борсук В. О. «Позбавлення батьківських прав у сімейному праві»

Дата захисту 11.04.2026.

Місце захисту: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова.

Дисертація: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0826U001022/>.

Анотація: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0826U001022/>.

Вагіна І. Д. «Договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми»

Дата захисту 11.04.2026.

Місце захисту: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова.

Дисертація: https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?tab=big&typeSearch2=okd&dateFromSearch=2026-04-01&dateToSearch=2026-06-30&specialistSearch%5B0%5D=081&typeCategory%5B0%5D=0&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&pa=26.

Анотація: https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?tab=big&typeSearch2=okd&dateFromSearch=2026-04-01&dateToSearch=2026-06-30&specialistSearch%5B0%5D=081&typeCategory%5B0%5D=0&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&pa=26.

Лісовий С. А. «Поділ спільного майна подружжя»

Дата захисту 14.05.2026.

Місце захисту: Інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України.

Дисертація: https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?token=DaEvSuk3DiD3tfNjOQaJg3wdavNJXs3q230bGCII&typeSearch2=okd&typeCategory%5B%5D=0&lcSource=&authorSearch=%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9&specialistSearch%5B%5D=081&temaSearch2=&textSearch=&dateFromSearch=2026-01-01&dateToSearch=2026-06-30®istrationNumberSearch=&firm_id=0&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&tab=big.

Анотація: https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?token=DaEvSuk3DiD3tfNjOQaJg3wdavNJXs3q230bGCII&typeSearch2=okd&typeCategory%5B%5D=0&lcSource=&authorSearch=%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9&specialistSearch%5B%5D=081&temaSearch2=&textSearch=&dateFromSearch=2026-01-01&dateToSearch=2026-06-30®istrationNumberSearch=&firm_id=0&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&tab=big.

3.2. Публікації, які не належать до розряду наукових

52

1. Леся Топоріна «Спадкування спільної власності подружжя: актуальна судова практика»

Посилання:<https://unba.org.ua/publications/11918-spadkuvannya-spil-noi-vlasnosti-podruzzhya-aktual-na-sudova-praktika.html>

2. Валерія Шкварко «Авто після ДТП: як рахувати компенсацію під час поділу між подружжям»

Посилання:<https://unba.org.ua/publications/11851-avto-pislya-dtp-yak-rahuvati-kompensaciyu-pid-chas-podilu-mizh-podruzzhzham.html>

3. Матеріали 3 міжнародної науково-практичної конференції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Цивільний стан та договірне регулювання сімейних відносин: порівняльний аналіз правових моделей України та Франції»

Посилання:<https://unba.org.ua/publications/11843-civil-nij-standa-dogovirne-regulyuvannya-simejnih-vidnosin-porivnyal-nij-analiz-pravovih-modelej-ukraini-ta-francii.html>

4. Вісник НААУ «З'ясування думки дитини в режимі відеоконференції для визначення її місця проживання під час воєнного стану»

Посилання:<https://unba.org.ua/publications/11734-zyasuvannya-dumki-ditini-v-rezhimi-videokonferencii-dlya-viznachennya-ii-miscya-prozhivannya-pid-chas-voennogo-stanu.html>

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Ми дуже цінуємо ваш час, тому хочемо поінформувати про **телеграм канал НААУ**, на якому лише актуальні новини та заплановані заходи – <https://t.me/InfoUNBA>

Також у вас є можливість першими дізнаватися про всі акредитовані навчальні заходи, цікаві статті колег та огляд правових позицій ВС за допомогою телеграм каналу **Вищої школи адвокатури НААУ** – <https://t.me/hsaorgua>